γρηγοριος ο παλαμας

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΕΤΟΣ ΝΓ' ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1970 ΤΕΥΧΟΣ 616

ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ

ΑΡΘΡΑ

Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηναγόρας
Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Λεωνίδας
Εὐσ. Βίτιης, Δ. Στεφανοπούλου - Μανωλκίδου
Παναγ. Ν. Σιμωτᾶς, Χαρίλ. Τζώγας
Κ. Α. Παπαγιάννης, Α. Γλαβίνας, Μ. Σπυροπούλου

ΧΡΟΝΙΚΑ · ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Κ.Α.Π., Ι.Ε.Α., Ε. Δελ., Γ.Α.Τ.
Β. Θ. Σταυρίδης, Π. Ρόκκος, Γ. Α. Τσανανᾶς
Β. Π. Στογιάννος, Λεων. Διαμαντόπουλος

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ
ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ, ΤΟΥ Π. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ κ. ΛΕΩΝΙΔΟΥ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1917
ΙΔΡΥΤΗΣ: Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (†)
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΙΩΑΝ. Ε. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Π. Σ. ΡΟΚΚΟΣ, ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ
ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Γ. Α. ΤΣΑΝΑΝΑΣ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΑΣΧΑ ΚΑΙΝΟΝ, ΑΙΜΑ, ΣΩΜΑ ΔΕΣΠΟΤΟΥ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ Μ. ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ

Μεγάλη Δευτέρα

Σώφρων Ἰωσήφ, δίκαιος κράτωρ ὤφθη,
Καὶ σιτοδότης· ὢ καλῶν θημωνία!

Τὴν Συναγωγήν, συκῆν Χριστός, Ἑβραίων,
Καρπῶν ἄμοιρον πνευματικῶν εἰκάζων,
Ἀρᾷ ξηραίνει· ἧς φύγωμεν τὸ πάθος.

Μεγάλη Τρίτη

Τρίτη μεγίστη Παρθένους δέκα φέρει,
Νίκην φερούσας ἀδεκάστου Δεσπότου.

Μεγάλη Τετάρτη

Γυνή, βαλοῦσα σώματι Χριστοῦ μύρον,
τὴν Νικοδήμου προὔλαβε σμυρναλόην.

Μεγάλη Πέμπτη

Εἰς τὸν ἱερὸν Νιπτῆρα

Νίπτει Μαθητῶν ἑσπέρας Θεὸς πόδας,
Οὗ ποὺς πατῶν ἦν εἰς Ἐδὲμ δείλης πάλαι.

Εἰς τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον

Διπλοῦς ὁ Δεῖπνος· Πάσχα γὰρ νόμου φέρει,
Καὶ Πάσχα καινόν, Αἷμα, Σῶμα Δεσπότου.

Εἰς τὴν ὑπερφυᾶ Προσευχὴν

Προσεύχῃ· καὶ φόβητρα, θρόμβοι αἱμάτων,
Χριστέ, προσώπου· παραιτούμενος λῆθεν
θάνατον, ἐχθρὸν ἐν τούτοις φενακίζων.

Εἰς τὴν Προδοσίαν

Τί δεῖ μαχαιρῶν, τί ξύλων, λαοπλάνοι,
Πρὸς τὸ θανεῖν πρόθυμον εἰς κόσμου λύτρον;

Μεγάλη Παρασκευή

Εἰς τὴν Σταύρωσιν

Ζῶν εἶ Θεὸς σύ, καὶ νεκρωθεὶς ἐν ξύλῳ,
Ὦ νεκρὲ γυμνέ, καὶ Θεοῦ ζῶντος Λόγε.

Εἰς τὸν εὐγνώμονα Ληστὴν

Κεκλεισμένας ἤνοιξε τῆς Ἐδὲμ πύλας,
Βαλὼν ὁ Ληστὴς κλεῖδα τό, Μνήσθητί μου.

Μέγα Σάββατον

Μάτην φυλάττεις τὸν τάφον κουστωδία·
Οὐ γὰρ καθέξει τύμβος αὐτοζωΐαν.

Κυριακὴ τοῦ Πάσχα

Χριστὸς κατελθὼν πρὸς πάλην Ἅδου μόνος,
Λαβὼν ἀνῆλθε πολλὰ τῆς νίκης σκῦλα.

ΠΑΣΧΑΛΙΝΟΝ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ κ. ΑΘΗΝΑΓΟΡΟΥ*

Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ φωτίζει, δικαιοῖ καὶ ὑπερβαίνει τὸν σταυρόν. Οὐδεὶς σταυρός, οὐδεμία δοκιμασία, οὐδὲν τῶν ἐπιγείων καὶ τῶν καταχθονίων δύναται νὰ ἐπισκιάσῃ τὴν λάμψιν καὶ νὰ διαταράξῃ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν χαρὰν τῆς Ἀναστάσεως. Ἐν τοιαύτῃ διαθέσει πνεύματος Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι καὶ τοιαύτην τὴν πεῖραν εἰληφότες ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς πρὸς καιρὸν ἡσυχίας ἡμῶν συντρόφους ἔχοντες τὴν μέριμναν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ἀπευθυνόμεθα ἐφέτος πρὸς ὑμᾶς, ἀδελφοὶ καὶ τέκνα ἐν Κυρίῳ, καὶ μετὰ τοῦ ἐξαστράπτοντος ἀγγέλου προσφθεγγόμεθα ὑμῖν τε καὶ τῷ κόσμῳ παντί. Χριστὸς Ἀνέστη! Ἀνέστη Χριστός! Ὁ Θεὸς δὲν ἀπέθανεν, ὁ Θεὸς ζῇ. Ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἀποθάνῃ. Θὰ ἀναστηθῇ εἰς ἀνάστασιν ζωῆς ἢ κρίσεως. Ἔχομεν κήρυγμα, πίστιν, ἐλπί-

* Τὸ κείμενον παρατίθεται ὅπως ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν ἡμερήσιον Τύπον.

δα, ἀγάπην, παραμυθίαν. Ἔχομεν Ἀνάστασιν καὶ ὑπάρχει Ἐκκλησία. Ἡ Ἀνάστασις φωτίζει τὴν ἔννοιαν τοῦ κόσμου ὅλου καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς ὑπάρξεως. Ὁ κόσμος καὶ ὁ ἄνθρωπος πορεύονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ ἡ ἱστορία ὁδεύει ἐν τῷ χρόνῳ. Ἡ ἱστορία μίαν ἡμέραν θὰ λήξῃ, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ λήξῃ. Ὁ τελευταῖος λόγος δὲν εἶναι εἰς τὸν χρόνον. Εἶναι εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Πράγματι, εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν ἐλέγχοντα αὐτὴν χρόνον ὑπάρχει εἰσέτι τὸ κακόν. Εἰς τὴν ὕπαρξιν ταύτην τῆς Ἀναστάσεως καὶ τοῦ κακοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι τὸ μυστήριον τῆς συνυπάρξεως τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ προορισμοῦ. Ὅμως εἰς τὸ σύνορον τοῦ χρόνου καὶ τοῦ ἐπέκεινα ἵσταται ὁ Ἀναστὰς Χριστός.

Αὐτὸς δὲ προβαίνει ἐκ τοῦ Ἅδου, ὡς ἄλλος νικητὴς μαχητής, κατατροπώσας ἅπαξ διὰ παντὸς τὸ κέντρον τοῦ κακοῦ, τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν φθόνον των, διὰ τοῦ ἰδίου πρὸς στιγμὴν θανάτου, θανάτῳ θάνατον πατήσας.

Εἰς τὸν ἀναστάντα Κύριον αὐτῆς, τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτήν, ἀφορῶσα ἡ Ἐκκλησία συσταυροῦται μὲν Αὐτῷ καὶ κοινωνεῖ τῶν παθημάτων Αὐτοῦ, ἀλλὰ κηρύττει Ἀνάστασιν καὶ τελεσιουργεῖ τὴν δύναμιν Αὐτῆς. Ποιοῦντες τὴν Ἀνάστασιν, βιοῦμεν τὴν χαρὰν καὶ τὴν εἰρήνην καὶ ἔχομεν Πάσχα ἐντὸς ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ συνδημιουργοῦμεν πασχάλιον περὶ ἡμᾶς ἀτμόσφαιραν.

Ἀμέσως μετὰ τὴν Ἀνάστασιν Αὐτοῦ ὁ Κύριος πρὸς μὲν τὰς Μυροφόρους εἶπεν «χαίρετε», πρὸς δὲ τοὺς μαθητὰς «εἰρήνη ὑμῖν». Τὸν ἀναστάσιμον τοῦτον λόγον τοῦ Κυρίου μεταδίδομεν πᾶσι, τὸν λόγον τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εἰρήνης. Χαίρετε εἰρηνεύοντες! Εἰρηνεύετε χαίροντες! Δὲν ὑπάρχει γνησία χαρὰ ἄνευ εἰρήνης πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς ἑαυτόν, πρὸς τὸν πλησίον. Δὲν εἶναι ἀληθὴς καὶ βεβαία ἡ εἰρήνη ἐκείνη, ἡ ὁποία συνάπτεται ἄνευ χαρᾶς. Ἀμφότερα ὅμως τὰ ἀναστάσιμα ταῦτα ἀγαθὰ προϋποθέτουν τί; Τὴν ἀγάπην. Αὐτὴ εἶναι ἡ Ἀνάστασις· ἐκ τῆς ἀγάπης ἀνέστορεν. Ἐκ τῆς ἀγάπης τῆς ἀκροτάτης, ἡ ὁποία ἔχει τῆς ὑψίστης ἁγιότητος, τὸν ἡρωϊσμόν, ἐνῷ εἶναι θεία νὰ ἐνανθρωπίζεται, ἐνῷ εἶναι παντοδύναμος νὰ γίνεται ἐνδεής, ἀγογγύστως νὰ διώκεται καὶ νὰ λοιδορῆται ἐν ὀνόματι τῆς πίστεως καὶ τοῦ νόμου καὶ ὅμως νὰ σιωπᾷ καὶ νὰ εὐλογῇ καὶ τέλος νὰ θυσιάζηται σταυρουμένη, καὶ σταυρουμένη νὰ δίδῃ ἄφεσιν εἰς τοὺς σταυρωτὰς καὶ πλέον τούτου Ἀνάστασιν. Ὁ κόσμος σήμερον, περισσότερον ἢ ποτε ἄλλοτε, ἔχει ἀνάγκην ἑνὸς Πάσχα, μιᾶς διαβάσεως ἀπὸ τῆς δουλείας πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἀπὸ τῆς αὐτοκαταστροφῆς πρὸς τὴν σωτηρίαν, ἀπὸ τοῦ πο-

λέμου πρὸς τὴν εἰρήνην, ἀπὸ τῶν διακρίσεων καὶ τοῦ κατακερματισμοῦ πρὸς τὴν ἑνότητα, ἀπὸ τῶν θλίψεων καὶ τῶν τεχνητῶν τέρψεων πρὸς τὴν χαρὰν τοῦ Χριστοῦ. Χρέος ἡμῶν τῶν ποιμένων, χρέος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὄχι νὰ ἑορτάζωμεν ἁπλῶς τὸ Πάσχα κατ' ἰδίαν, πρὸς ἰδίαν μόνον ὠφέλειαν καὶ χαρμονήν, ἀλλὰ νὰ προσφέρωμεν τὸ Πάσχα καὶ εἰς τὸ μεῖζον μέρος τῆς ἐπὶ γῆς ἀνθρωπότητος, τὸ ὁποῖον οὔτε ποτὲ ἐγνώρισεν οὔτε ποτὲ τὸ ἑώρτασε καὶ δὴ ὡς νὰ μὴν ἀνέστη ποτὲ ὁ Χριστός. Ἀλλὰ ὁ Χριστὸς ἀνέστη. Ἡνωμένοι οἱ χριστιανοὶ ἂς τὸ κηρύξωμεν. Εἷς Κύριος, ὁ Ἀναστὰς Ἰησοῦς, ἓν βάπτισμα, μία πίστις, μία Ἐκκλησία, ἓν ἀνθρώπινον γένος ἐν βασιλείᾳ Θεοῦ καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ.

Ταῦτα κατ' ἐνώπιον τοῦ Ἀναστάντος Κυρίου ἡμῶν μονάζοντες διαλογιζόμεθα κατὰ τὴν ἁγιωτάτην ταύτην τοῦ μυστικοῦ Πάσχα ἡμέραν καὶ ταῦτα ἐν βαθυτάτῃ συναισθήσει χρέους κηρύττομεν ἀπὸ τοῦ ἡσυχαστηρίου ἡμῶν τῷ προσφιλεστάτῳ ποιμνίῳ ἡμῶν, τῷ ἐγγὺς καὶ τῷ μακράν, πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἀπευθύνομεν πρὸς πάντας πασχάλιον χαιρετισμὸν καὶ πατρικὴν εὐλογίαν. Ἐν τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ εἰρήνῃ τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ ἀσπαζόμεθα ἑορτίως πάντας τοὺς σεβασμίους καὶ λίαν ἡμῖν ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς προκαθημένους τῶν κατὰ τόπους ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ ἀρχηγοὺς πασῶν τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὁμολογιῶν. Ἰδιαζόντως στρέφοντες τὴν καρδίαν ἡμῶν πρὸς τὴν προσφιλῆ ἡμῶν χώραν, δεόμεθα ὑπὲρ τῆς εὐημερίας αὐτῆς. Ἐπὶ δὲ σύμπαντα τὸν κόσμον ἐπικαλούμεθα τὴν εἰρήνην καὶ τὴν χαρὰν τῆς Ἀναστάσεως. Τῷ ἐνδόξῳ Ἀναστάντι Χριστῷ καὶ Κυρίῳ ἡμῶν ἡ δόξα καὶ ἡ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΠΑΣΧΑΛΙΝΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΛΕΩΝΙΔΑΣ

ἐλέῳ Θεοῦ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης

πρὸς τὸ Χριστεπώνυμον πλήρωμα τῆς καθ' ἡμᾶς Θεοσώστου ἐπαρχίας.

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Χαίροντες καὶ ἀγαλλόμενοι ἐπὶ τῇ ζωηφόρῳ Ἀναστάσει τοῦ Κυρίου ἡμῶν χαιρετίζομεν πάντας ὑμᾶς μὲ τὸ Χριστὸς ἀνέστη.

Χριστὸς ἀνέστη! Ἑορτὴ ἑορτῶν καὶ πανήγυρις πανηγύρεων. Ἑορτὴ καὶ πηγὴ νίκης, χαρᾶς καὶ εἰρήνης.

Νίκη, χαρά, εἰρήνη. Τρεῖς λέξεις βαρυσήμαντοι, φωτειναί, ἐλπιδοφόροι, ἀναστάσιμοι. Τρία δῶρα ἀνεκτίμητα. Ἀγαθὰ οὐράνια, τὰ ὁποῖα εὑρίσκουν ἀνταπόκρισιν εἰς βαθυτάτους καὶ ἀκοιμήτους πόθους τῆς ὑπάρξεώς μας. Τί δὲν θὰ ἔδιδεν ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ τὰ ἀποκτήσῃ! Καὶ πῶς ὄχι; Ἐπετύχομεν εἰς τὴν ζωήν μας τὴν νίκην, τὴν χαρὰν καὶ τὴν εἰρήνην; Τὸ πᾶν ἐπετύχομεν τότε. Αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸν πρῶτον καὶ τὸν τελευταῖον στόχον τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ πληρότης τῆς ζωῆς, ἡ ὁλοκλήρωσις τοῦ ὀνείρου τῆς εὐτυχίας μας, ὁ χορτασμὸς ὅλων τῶν ἱερῶν πόθων τῆς ψυχῆς μας.

Δόξα ὅμως τῷ Θεῷ. Τὰ τρία μεγάλα καὶ ἀνεκτίμητα αὐτὰ ἀγαθὰ καὶ ἐξαίρετα δῶρα μᾶς τὰ προσφέρει τὸ μέγα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου γεγονός. Διότι τί εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν της καὶ τὸ περιεχόμενόν της ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου; Νίκη. Ἡ πρωτοφανής, ἡ ἀληθινή, ἡ αἰωνία νίκη. Νίκη κατὰ τῆς ἀνομίας καὶ τοῦ θανάτου, ποὺ εἶναι οἱ φοβερώτεροι ἐχθροὶ καὶ οἱ τυραννικώτεροι δυνάσται τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὁ ἀναστὰς Χριστός; Αἰώνιος νικητής των. Ἐφαίνοντο ἀνίκητοι. Ἀκατάλυτος ἡ δυναστεία των. Ἀκατάβλητος ἡ δύναμίς των. Μονοπώλιον εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἡ κοσμοκρατορία των. Οὐδείς ποτε ἐτόλμησε νὰ ἀναμετρηθῇ μαζί των. Φόβητρα τῶν πάντων. Ἐφιάλται τῶν πάντων. Ἕνας καὶ μόνον τοὺς ἐνίκησε παντελῶς καὶ κατὰ κράτος, ὁριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως· ὁ ἀναστὰς Κύριος.

Καὶ τὸ θαυμαστὸν εἶναι, ὅτι ἐνίκησεν ὁ Χριστὸς τὴν ἀνομίαν καὶ τὸν θάνατον διὰ λογαριασμόν μας. Ἡ νίκη αὐτὴ τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ εἶναι καὶ ἰδική μας νίκη. Δεχόμεθα τὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα Κύριον ὡς Σωτῆρά μας; Εἴμεθα πιστοὶ καὶ ἀφωσιωμένοι ἀκόλουθοί του εἰς ὅλην μας τὴν ζωήν; Ἔχομεν ὁδηγὸν καὶ σύμβουλον τὸ θέλημά του; Γινόμεθα καὶ ἡμεῖς νικηταί. Νικηταὶ τῶν διδύμων ἐχθρῶν μας, τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. Βιοῦμεν τὴν λύτρωσιν ἀπὸ τὸ κράτος τῆς ἁμαρτίας. Βιοῦμεν τὴν αἰωνιότητα πέραν τῆς εὐθραύστου γηΐνης ὑπάρξεώς μας. Ἀνακράζομεν μετὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, Ἅδη, τὸ νῖκος;». Ὑπάρχει νίκη μεγαλυτέρα ἀπὸ αὐτήν; Καὶ τί περισσότερον θὰ ἤθελεν ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐπιτύχῃ;

Χαίρετε! Εἶναι ἡ προσφώνησις τοῦ Κυρίου πρὸς τὰς Μυροφόρους κατὰ τὸ κοσμοϊστορικὸν ἐκεῖνο πρωῒ τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ ὡραιοτέρα καὶ γλυκυτέρα εὐχὴ διὰ κάθε ἄνθρωπον. Ποῖος δὲν ποθεῖ τὴν χαρὰν καὶ δὲν ὁραματίζεται τὴν κατάκτησίν της; Καὶ ποῖος δὲν σκιρτᾷ ὁλόκληρος εἰς τὸ ἄκουσμά της; Εἰς ἐποχὰς μάλιστα πόνου, εἰς καιροὺς

ποὺ κυριαρχεῖ ἡ πολύμορφος θλῖψις καὶ καταιγίδες ἀπειλοῦν τὸ πλοιάριον τῆς ζωῆς μας, ἡ ἀνάγκη τῆς χαρᾶς εἶναι περισσότερον αἰσθητή. Ἡ νοσταλγία της ἐντονωτάτη.

Λυπημέναι βαθειά, μὲ τὰ δάκρυα τοῦ πόνου εἰς τὰ μάτια, μὲ τὴν ἀγωνίαν λογχίζουσαν τὴν καρδίαν, βαδίζουν πρὸς τὸν τάφον αἱ ἅγιαι ἐκεῖναι γυναῖκες, αἱ Μυροφόροι. Λύπη καὶ θλῖψις καὶ πένθος κατακαλύπτουν τὰς καρδίας των, διότι ἔχασαν τὸν προσφιλῆ Διδάσκαλον. Εἶναι ὁ μεγάλος πόνος καὶ ἡ ὀδύνη ποὺ εἰσβάλλουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν δὲν φωτίζεται ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ· ὅταν δὲν δονῆται ἀπὸ τὰ ρήματα τῆς ἀληθείας Του. Εἶναι τὰ ἀσήκωτα βάσανα ποὺ δοκιμάζομεν ὡς ὁδοιπόροι τῆς ζωῆς χωρὶς Ἐκεῖνον.

Ὁποία ὅμως καταπληκτικὴ ἀλλαγὴ διὰ τὰς Μυροφόρους καὶ τοὺς Μαθητὰς τότε! Ὁποία διαφορὰ δι' ἡμᾶς σήμερον, δι' ὅλους τοὺς πιστοὺς τῶν αἰώνων μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀναστάντος Κυρίου καὶ τὸν ζωηφόρον χαιρετισμόν του «Χαίρετε»! Νέα πλέον κατάστασις ἀνέτειλε διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἡ χαρὰ ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ μόνιμον καὶ ἀναφαίρετον κτῆμα τοῦ καθενός μας. Ἠμπορεῖ νὰ πλημμυρίζῃ καὶ νὰ ἀρδεύῃ τὸν χῶρον τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου εἰς κάθε περίστασιν, συνεχῶς καὶ ἀδιακόπως, ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀντιξοότητας τῆς ζωῆς. «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ Χαίρετε». Εἶναι τὸ μήνυμα τοῦ Ἀποστόλου τῆς Ἀναστάσεως, τοῦ Παύλου, πρὸς πάσας τὰς χριστιανικὰς γενεάς. Ἀρκεῖ νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸν Ἀναστάντα Κύριον καὶ Θεόν μας, ὅπως τὸν ἀνεγνώρισαν αἱ Μυροφόροι· ὅπως τὸν ἐδέχθησαν οἱ μάρτυρες τῆς Ἀναστάσεως Μαθηταὶ καὶ ὁ Θωμᾶς· ὅπως τὸν ἐπίστευσαν αἱ μυριάδες τῶν πιστῶν διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἀρκεῖ νὰ ἀρνηθῶμεν ὅ,τι ἀποτελεῖ ἄρνησιν τοῦ θελήματός Του καὶ νὰ δεχθῶμεν ὅ,τι ἀποτελεῖ ἔκφρασιν τῆς θείας Του βουλῆς. Νὰ ἀναστηθῶμεν εἰς νέαν ζωήν, ζωὴν ἀληθείας, δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς· ζωὴν ποὺ ἐνεκαινίασε καὶ ἐπεσφράγισεν ὁ ἀναστὰς Κύριος.

Τί συμβαίνει, ὅταν ζῶμεν μέσα εἰς συνταρακτικὰ γεγονότα, εἰς πολέμους καὶ ἀναστατώσεις κοινωνικάς; Τί δοκιμάζουν συνήθως οἱ ἄνθρωποι, ὅταν δυσκολίαι καὶ κίνδυνοι περιβάλλουν τὴν ζωήν των; Ταραχήν, φόβον, ἀγωνίαν. Ὀδυνηρὰν ψυχικὴν κατάστασιν ἐδοκίμασαν οἱ Ἀπόστολοι κατὰ τὰ φρικτὰ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου γεγονότα. Συγχυσμένοι, ταραγμένοι, πενθοῦντες, φοβισμένοι, σπεύδουν νὰ κρυφθοῦν. Ὅταν ὅμως ἐφανερώθη ἐμπρός των ὁ ἀναστὰς Κύριος; Μία ἄλλη, μία νέα λέξις, ἐπίσης χαρμόσυνος, ἐπίσης ὑπέροχος ἠκούσθη: Εἰρήνη! «Εἰρήνη ὑμῖν»! Χαιρετισμὸς ποὺ ἔδιδεν ὁ νικητὴς τοῦ

θανάτου. Καὶ τὸ θαῦμα συνετελέσθη· οἱ τρομοκρατημένοι μαθηταὶ συνέρχονται, ἀναθαρροῦν, εἰρηνεύουν.

«Εἰρήνη ὑμῖν»! Δὲν τὸν ἀκούει καὶ κάθε πιστὸς αὐτὸν τὸν ἀναστάσιμον χαιρετισμὸν τοῦ Κυρίου; Διότι δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ τότε ὁ Σωτὴρ νὰ ἀπευθύνῃ τὸν οὐράνιον χαιρετισμὸν «Εἰρήνη εἰς σᾶς». Οὔτε ὑπῆρξεν ἀληθινὰ πιστὸς ἄνθρωπος ποὺ νὰ μὴ τὸν ἐδοκίμασεν.

Ἡ εἰρήνη! Εἶναι τὸ ὡραιότερον δῶρον τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Εἶναι τὸ δροσερὸν καὶ ἀπερίγραπτον ἐκεῖνο αἴσθημα ποὺ αἰσθανόμεθα ἐλεύθεροι ἀπὸ τὸν τυραννικὸν ζυγὸν τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου. Εἶναι ἡ γαλήνη ποὺ μᾶς πλημμυρίζει μὲ τὴν πληροφορίαν τῆς συνειδήσεως, ὅτι εἴμεθα πλέον τέκνα Θεοῦ, ἀδελφοὶ τοῦ Ἀναστάντος Κυρίου. Εἶναι ἡ δρόσος ἐκείνη τοῦ Πνεύματος ποὺ γεμίζει τὴν καρδίαν μας, ὅταν συμφιλιώνωμεν ἀνθρώπους, ὅταν μεταδίδωμεν εἰρήνην εἰς ταραγμένας ψυχάς, ὅταν ἐν γένει μένωμεν πιστοὶ εἰς τὸ καθῆκον μας.

Ὢ ναί! Εἶναι θεῖον, εἶναι ἐξαίρετον δῶρον ἡ εἰρήνη· ὅπως εἶναι θεϊκὰ δῶρα καὶ ἡ χαρὰ καὶ ἡ νίκη εἰς τοὺς εὐγενεῖς ἀγῶνας τῆς ζωῆς καὶ εἰς τὰς θυέλλας τοῦ βίου. Εἶναι δῶρα πνευματικά, ποὺ ἀποκτᾷ καὶ ἀπολαμβάνει ὅποιος ζῇ καὶ πορεύεται μὲ φίλον, σύμβουλον καὶ ὁδηγὸν τὸν Ἀναστάντα Κύριον.

Καὶ ὁ σύγχρονος κόσμος, ποὺ κατακαίεται ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ βασανίζεται ἀπὸ τὴν πεῖναν τῆς τριάδος τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν, δὲν θὰ ἐπιτύχῃ τὸν χορτασμόν των οὔτε εἰς τὰς κατακτήσεις τῆς τεχνικῆς του οὔτε μὲ τὴν ἔξοδόν του εἰς τὸ κοσμικὸν διάστημα καὶ τὴν πορείαν του πρὸς τὰ ἄστρα, ἀλλὰ εἰς τὴν μοναδικὴν πηγήν των· εἰς τὸ κενὸν τάφον τοῦ Ἀναστάντος Θεανθρώπου Λυτρωτοῦ.

Χριστὸς ἀνέστη, ἀδελφοί!
Νίκη, χαρά, εἰρήνη!

Πάσχα 1970

Μετὰ πατρικῆς ἀγάπης ἐν Χριστῷ ἀναστάντι

† Ὁ Θεσσαλονίκης Λεωνίδας

ΕΚ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἀρχιμ. Εὐσεβίου Βίττη

Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΗΣ ΖΩΗΣ *

Α´ Ὁ λόγος τῆς ζωῆς

1. Ὑπὸ τὸν ὅρον «λόγος ζωῆς» ὁ Μ. Βασίλειος ἐννοεῖ πρωτίστως καὶ κυρίως «τὸν ἐν πλήρει θεότητι ζῶντα Λόγον»[1], τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ ὁποῖον «σὰρξ ἐγένετο»[2] καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ «ζωὴ ἦν»[3]. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος Λόγος τοῦ Θεοῦ, εἶναι «εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Εἰκὼν οὐκ ἄψυχος οὐδὲ χειρόκμητος, ἀλλὰ εἰκὼν ζῶσα, μᾶλλον δὲ αὐτοοῦσα ζωή»[4]. ...ὐτὸν τὸν ζῶντα Λόγον τοῦ Πατρός, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, συναντᾷ εἰς κάθε βῆμά του εἰς τὸν ἱερὸν χῶρον τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὁ ἱερὸς Πατήρ. Ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὁμιλεῖ ὁ ἴδιος ἢ γίνεται περὶ αὐτοῦ λόγος εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἁγίαν Γραφήν, Π. καὶ Κ. Διαθήκην. Δι' αὐτὸ καὶ μόνον Χριστοκεντρικῶς ἐννοεῖ τὴν Ἁγ. Γραφήν. Αὐτὸς ὅμως ὁ σαρκωθεὶς λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι συγχρόνως ἄρτος ζωῆς διὰ τὴν ψυχὴν συμφώνως πρὸς τὴν διακήρυξίν του: «ὁ τρώγων με κακεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ»[5]. Καὶ ὁ Μ. Βασίλειος ἑρμηνεύει:

---

* Ἡ παροῦσα ἐργασία ἀποτελεῖ συντομωτέραν μορφὴν εἰσηγήσεως γενομένης εἰς τὸ ἐτήσιον συνέδριον «Kyrklig Förnyelses Kyrkodagar» ἐν Οὐψάλᾳ Σουηδίας κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1964 καὶ τοῦ ὁποίου κεντρικὸν θέμα ὑπῆρξεν «Ὁ λόγος τῆς ζωῆς» (Livets ord).

[1] Ὁμιλία κατὰ Σαβελλιανῶν, Ἀρείου καὶ Ἀνομοίων, Ἑλληνικὴ Πατρολογία Migne, τόμος 31ος, στήλη 609. Ἐφεξῆς αἱ παραπομπαὶ θὰ σημειώνωνται: Μ. 31,609, τοῦ πρώτου ἀριθμοῦ δηλοῦντος τὸν τόμον καὶ τοῦ δευτέρου τὴν στήλην τῆς ἑλληνικῆς Πατρολογίας Migne.

[2] Ἰωάννου α´ 14.

[3] Ἰωάννου α´ 4.

[4] Μ. 29,552.

[5] Ἰωάννου στ´ 57.

«Τρώγομεν αὐτοῦ τὴν σάρκα καὶ πίνομεν αὐτοῦ τὸ αἷμα κοινωνοὶ γινόμενοι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς αἰσθητῆς ζωῆς τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας. Σάρκα γὰρ καὶ αἷμα πᾶσαν αὐτοῦ τὴν μυστικὴν ἐπιδημίαν ὠνόμασε καὶ τὴν ἐκ πρακτικῆς καὶ φυσικῆς καὶ θεολογικῆς συνεστῶσαν διδασκαλίαν ἐδήλωσε, δι' ἧς τρέφεται ἡ ψυχὴ καὶ πρὸς τὴν τῶν ὄντων τέως θεωρίαν παρασκευάζεται»[6]. Ἡ διδασκαλία λοιπὸν καὶ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι ἄρτος ζωῆς μεταδίδων μυστικήν, ἀλλὰ οὐσιώδη ἐν ταὐτῷ ζωὴν εἰς τοὺς ἐξ αὐτοῦ μετέχοντας. Ὁ λόγος τῆς ζωῆς συνεπῶς δὲν ἀποτελεῖ μίαν ἁπλῆν διδασκαλίαν ἢ σύνολον ἠθικῶν διατάξεων, ἀλλὰ ζῶσαν προσφοράν, τῆς ὁποίας μία μορφὴ εἶναι καὶ ὁ λόγος ὡς διδασκαλία. Ὁ λόγος τῆς ζωῆς περιέχεται εἰς τὰς «θεοπνεύστους Γραφάς», τὴν Π. καὶ Κ. Διαθήκην, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τοὺς «θησαυροὺς τῆς Ἐκκλησίας»[7]. Εἰς τὰς Ἁγίας Γραφὰς εἶναι κατατεθειμένοι ὡς εἰς αἰώνιον καὶ ἀνεξάντλητον ταμεῖον οἱ «Χριστοῦ λόγοι»[8], εἴτε τοῦ ἰδίου τοῦ Κυρίου εἴτε τῶν περὶ Χριστοῦ λαλησάντων ἁγίων Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων.

2. Ὁ λόγος τῆς ζωῆς εἶναι ὁ λόγος τοῦ Λόγου. Δυνάμει ὅμως τῆς κοινωνίας τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς συνεργασίας καὶ τῶν τριῶν προσώπων εἰς τὸ ἔργον τῆς θείας οἰκονομίας τὸν λόγον τῆς ζωῆς ἐμπνέει ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῦ Κυρίου: «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν... ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν»[9]. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κινεῖ τὴν γλῶσσαν τοῦ προφήτου καὶ «ἐγγράφει τὰ ῥήματα τῆς αἰωνίου ζωῆς ταῖς καρδίαις τῶν πιστευόντων· βαπτομένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος»[10]. Ἐπὶ πλέον δὲ μέσα εἰς τὸν ἱερὸν χῶρον τῆς Ἐκκλησίας τὸ αὐτὸ Ἅγιον Πνεῦμα «νοήματα ἡμῖν ἐγγράφει οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναις κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πλάτους τῆς καρδίας, πλείονα ἢ ἐλάττονα ἐγγράφει ταῖς καρδίαις... ἢ ἐκφανῆ πᾶσιν ἢ ἀμυδρότερα κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς καθαρότητος»[11]. Εἰς τὴν αὐτὴν Ἐκκλησίαν ὁ Κύριος «οὐ

---

[6] Μ. 32,253. Ἐπιστολὴ Η', Τοῖς Καισαρεῦσι.

[7] Μ. 31,1476. Ὁμιλία περὶ μετανοίας.

[8] Μ. 29,397. Ὁμιλία εἰς 44ον Ψαλμόν.

[9] Ἰωάννου ιστ' 13 - 14.

[10] Μ. 29,396. Ὁμιλία εἰς 44ον Ψαλμόν.

[11] Αὐτόθι.

δημηγορεῖ αὐτοφώνως», ἀλλὰ «τοῖς τῶν δούλων στόμασι ἐνηχεῖ ὡς ὀργάνοις»[12] τὸν λόγον τῆς ζωῆς. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία εἶναι πλέον ἡ φυσικὴ πηγὴ «ἐν ᾗ βρύει λόγος πνευματικός»[13], ἀποδίδουσα συμφώνως πρὸς τὰς ἑκάστοτε ἀνάγκας τῶν πιστῶν τὸν ἐν τῇ Γραφῇ κατατεθειμένον λόγον τῆς ζωῆς.

3. Τ ὸ   π ε ρ ι ε χ ό μ ε ν ο ν τοῦ λόγου τῆς ζωῆς εἶναι διπλοῦν: α) Δ ο γ μ α τ ι κ ό ν, ἤτοι ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀληθοῦς θεολογίας. Διὰ τοῦτο γίνεται λόγος «περὶ τῶν πραγμάτων τὴν ἐπὶ τὸν μακάριον βίον φερόντων κατάληψιν», ἤτοι «τὰ περὶ θανάτου καὶ ἀναστάσεως μυστήρια, τὰ περὶ κρίσεως καὶ αἰωνίου κολάσεως ρήματα»[14]. β) Ἠ θ ι κ ὸ ν καὶ π ρ α κ τ ι κ ό ν. Ὁ λόγος τῆς ζωῆς εἶναι προσέτι «μεγίστη ὁδὸς πρὸς τὴν τοῦ καθήκοντος εὕρεσιν»[15]. Διότι «ἐν ταύταις (ταῖς Γραφαῖς) καὶ αἱ τῶν πράξεων ὑποθῆκαι εὑρίσκονται καὶ οἱ βίοι τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ἀνάγραπτοι παραδεδομένοι, οἷον εἰκόνες ἔμψυχοι τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας τῷ μιμήματι τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρόκεινται»[16]. Οὕτως ὁ λόγος τῆς ζωῆς κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον δὲν εἶναι ἀφηρημένος κῶδιξ ἠθικῆς καὶ ἀρετῆς, ἀλλὰ μία μὲ ζωντανὰς εἰκόνας εἰκονογραφημένη προσφορὰ εἰς τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ δυνηθῇ ὄχι μόνον νὰ κατανοήσῃ τὸ περιεχόμενόν του, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν βιώσῃ καὶ νὰ τὸν προβάλῃ ἐνεργῶς εἰς τὸ πεδίον τῆς ζωῆς δι' ἀντιστοίχων πράξεων καὶ ἀρετῶν.

4. Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι προσβεβλημένος ἀπὸ τὴν νόσον τῆς ἁμαρτίας, ὁ λόγος τῆς ζωῆς ἐνεργεῖ ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὡς ἰατρεῖον. «Καὶ τοίνυν περὶ ὅπερ ἂν ἕκαστος ἐνδεῶς ἔχοντος ἑαυτοῦ αἰσθάνηται ἐκείνῳ προσδιατρίβων, οἷον ἀπό τινος κοινοῦ ἰατρείου τὸ πρόσφορον εὑρίσκει τῷ ἀρρωστήματι φάρμακον»[17]. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ λόγος τῆς ζωῆς δὲν ζητεῖ νὰ κολακεύσῃ τὰς ταπεινὰς κλίσεις τῶν ἀνθρώπων οὔτε ἐπιζητεῖ νὰ γίνῃ δεκτὸς δι' ἄλλον λόγον παρὰ μόνον διὰ νὰ μεταδώσῃ ζωὴν εἰς τὸν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατατρυχόμενον ἄνθρωπον. «Ἀκούσωμεν τοίνυν ἀληθείας ῥημάτων οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύματος λαληθέντων· ὧν τὸ τέλος οὐχ ὁ τῶν ἀκουόν-

---

12 Μ. 31,324. Λόγος ἐν λιμῷ καὶ αὐχμῷ.

13 Μ. 31,384. Λόγος περὶ φθόνου.

14 Μ. 29,256. Ὁμιλία εἰς 14ον Ψαλμόν.

15 Μ. 32,228. Ἐπιστολὴ Β'.

16 Αὐτόθι.

17 Αὐτόθι.

των ἔπαινος, ἀλλ' ἡ σωτηρία τῶν διδασκομένων»[18]. Πρωτίστην σημασίαν διὰ τὸν λόγον τῆς ζωῆς ἔχει συνεπῶς ὄχι ἡ μορφή, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενόν του, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ σώζουσα ἀλήθεια. «'Αλλ' ἡμεῖς, ὦ θαυμάσιε, γράφει πρὸς τὸν Λιβάνιον ὁ Μ. Βασίλειος, Μωσεῖ καὶ 'Ηλίᾳ καὶ τοῖς οὕτω μακαρίοις ἀνδράσιν σύνεσμεν, ἐκ τῆς βαρβάρου φωνῆς διαλεγομένων ἡμῖν τὰ ἑαυτῶν καὶ τὰ παρ' ἐκείνων φθεγγόμενα νοῦν μὲν ἀληθῆ, λέξιν δὲ ἀμαθῆ, ὡς αὐτὰ ταῦτα δηλοῖ»[19].

Καὶ ὅμως παρὰ «τὸ βάρβαρον τῆς φωνῆς» καὶ τὸ πενιχρὸν τῆς μορφῆς του ἐγκλείει μέσα του ὁ λόγος τῆς ζωῆς ὡραιότητα καὶ κάλλος ἀπερίγραπτον. Οἱ ἄνθρωποι προσέχουν συνήθως τὴν μορφήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν γοητεύονται, ἀλλὰ καὶ ταχέως ἀπογοητεύονται. Χάνουν τὴν οὐσίαν. 'Επιζητοῦν τὴν εὐτυχίαν εἰς τὴν λατρείαν τῶν φαινομένων. Μένουν εἰς τὸ φαίνεσθαι καὶ τοὺς διαφεύγει τὸ εἶναι. 'Ο λόγος τῆς ζωῆς ὁδηγεῖ εἰς τὸ ἀληθινόν, τὸ ἄναρχον καὶ αἰώνιον ὑπέρκαλον κάλλος, εἰς τὴν θέαν καὶ κοινωνίαν μετὰ τοῦ ὄντως ῎Οντος καὶ ἀνάπτει εἰς τὴν ψυχὴν τὸ πῦρ τοῦ μυστικοῦ καὶ θείου ἔρωτος, τὴν ἄρρητον μακαριότητα, τὴν ἀπροσμέτρητον εὐφροσύνην. «'Ανεκδιήγητον καὶ ἄρρητον τὸ τοῦ λόγου κάλλος καὶ ἡ τῆς σοφίας ὡραιότης καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ (τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ) μορφή. Μακάριοι οἱ τοῦ ἀληθινοῦ κάλλους φιλοθεάμονες. Οἱονεὶ γὰρ προσδεθέντες αὐτῷ διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τὸν ἐπουράνιον καὶ μακαριστὸν ἐρῶντες ἔρωτα, ἐπιλανθάνονται μὲν τῶν οἰκείων καὶ φίλων, ἐπιλανθάνονται οἴκου καὶ περιουσίας ἁπάσης· ἐκλαθόμενοι καὶ τῆς σωματικῆς εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν ἀνάγκης, μόνῳ τῷ θείῳ καὶ καθαρῷ προστετήκασιν ἔρωτι»[20].

5. 'Ο λόγος τῆς ζωῆς εἶναι «ζωὴ αἰώνιος»[21] καὶ δι' αὐτὸ εἶναι ἀναλλοίωτος καὶ ἀμετάβλητος. Τὰ ἀνθρώπινα ἔρχονται καὶ παρέρχονται. 'Η ἀνθρωπίνη σοφία σήμερον προβάλλει σφριγηλή, νεανική, γοητευτικὴ καὶ αὔριον παλαιώνει καὶ γηράσκει. ῞Ο,τι σήμερον θεωρεῖται ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς σοφίας, αὔριον δυνατὸν νὰ θεωρῆται παρῳχημένον καὶ ἀνάξιον προσοχῆς. 'Ο λόγος ὅμως τοῦ Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. «'Ο Κύριος, λέγει ὁ Μ. Βασίλειος, ἐβουλήθη διὰ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν καταρτίζεσθαι (ἡμᾶς), αἳ οὔτε καιροῖς οὔτε περιστάσεσιν ἀνθρωπίνων πραγμάτων συμμεταβάλλονται, ἀλλ' αἱ

[18] Μ. 29,5. 'Ομιλία Α΄ εἰς 'Εξαήμερον.
[19] Μ. 32,1084. 'Επιστολὴ ΤΛΘ΄, Λιβανίῳ.
[20] Μ. 29,401. 'Ομιλία εἰς 44ον Ψαλμόν.
[21] Μ. 31,1197. ῞Οροι κατ' ἐπιτομήν, ἀπόκρισις εἰς ἐρώτησιν ΡΟΔ΄.

αὐταὶ διαμένουσιν· ὡς προηνέχθησαν ὑπὸ τοῦ ἀψευδοῦς καὶ μακαρίου στόματος, οὕτω διαιωνίζουσαι»[22].

6. Ἡ στάσις τοῦ πιστοῦ ἔναντι τοῦ λόγου τῆς ζωῆς εἶναι πλέον σαφής. Ὀφείλει νὰ πιστεύῃ εἰς αὐτὸν ἀδιστάκτως, ἔστω καὶ ἂν ἡ πίστις του αὐτὴ τὸν ὁδηγῇ εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν ἑαυτόν του ἢ τὸν ἐκθέτει εἰς ἐξωτερικοὺς κινδύνους. Εἰς περίπτωσιν δὲ φαινομενικῶν ἀντιθέσεων ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ ἢ ἀμφιβολιῶν ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητά του, τὸ λάθος εὑρίσκεται πάντοτε εἰς τὴν ἀνθρωπίνην πλευράν. Καὶ τοῦτο ἢ δι' ἀνωριμότητα τοῦ ἀνθρωπίνου ἢ λόγῳ παντελοῦς ἀδυναμίας τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ ἀνεξερεύνητα βάθη τῆς θείας σοφίας. Ἂν δὲν τὸ προσέξῃ αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος, ὑποπίπτει εἰς τὸ παράπτωμα τῆς θρασύτητος καὶ αὐθαδείας καὶ ἀσεβείας ἔναντι τοῦ Θεοῦ [23].

Β' Ὁ λόγος τῆς ζωῆς καὶ ὁ λόγος τῶν ἀνθρώπων

1. Ὁ λόγος τῆς ζωῆς ἀπευθύνεται εἰς ὁλόκληρον τὸν ἄνθρωπον καὶ ὄχι μόνον εἰς τὸν νοῦν του. Συνεπῶς ὄργανον ἀποδοχῆς του εἶναι ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ μὲ ὅλας της τὰς δυνάμεις. Δι' αὐτὸ δὲν ἔχει τὴν ἀποκλειστικότητα ἡ νοητικὴ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀποδοχῆς τοῦ θείου λόγου. Τὸ βάρος πίπτει εἰς τὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα καὶ ὄχι εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὴν διανόησιν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ βασικὴν ἄποψιν τοῦ Μ. Βασιλείου.

Ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δρᾷ ὁ Μ. Βασίλειος εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων αἱρέσεων, ὅπως ὁ Ἀρειανισμός, ὁ Σαβελλιανισμός, οἱ Ἀνόμοιοι κλπ. Αἱ αἱρέσεις αὐταὶ συνεκλόνιζον ἐκ θεμελίων τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἠπείλουν αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόστασίν της. Ἀφετηρίαν τῶν αἱρέσεων τούτων ἀπετέλει ἡ προσπάθεια λογικῆς κατανοήσεως καὶ λογικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τῆς θύραθεν σοφίας καὶ φιλοσοφίας. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐπεχείρει ἀλαζονικῶς νὰ κατανοήσῃ τὰ ἀκατανόητα, νὰ περιλάβῃ τὰ ἀπερίληπτα, νὰ ἑρμηνεύσῃ τὰ ἀνερμήνευτα. Φυσικὴ συνέπεια ὡς ἐκ τούτου ἦτο νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν αἵρεσιν. Ὁ Μ. Βασίλειος ἀγωνιζόμενος κατὰ τῆς τάσεως ταύτης προσπαθεῖ νὰ

---

[22] Μ. 32,921. Ἐπιστ. ΣΜΔ', Πατροφίλῳ ἐπισκόπῳ τῆς ἐν Αἰγεαῖς Ἐκκλησίας.

[23] Μ. 31,1588. Περὶ βαπτίσματος, βιβλ. Β', ἀπόκρ. εἰς ἐρώτ. Δ'.

ὁδηγήσῃ τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ μυστήριον τῆς πίστεως καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ συντριβῆς ἀποδοχήν του.

Ἡ τάσις τῶν αἱρετικῶν νὰ τὰ ἑρμηνεύουν ὅλα καὶ ὁ ἰσχυρισμός των, ὅτι κατενόησαν καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ (Ἀνόμοιοι), ἀποτελεῖ ὄχι κανονικὴν κατάστασιν τοῦ λογικοῦ. Ὁ Μ. Βασίλειος τὴν ἀποκαλεῖ «ἄτοπον νόσον τῶν λογισμῶν»[24]. Ἡ νοσηρὰ ὅμως αὐτὴ κατάστασις δὲν εἶναι ἀκίνδυνος, διότι δὲν ἀφορᾷ μόνον εἰς τὸ ὑποκείμενον, τὸν αἱρετικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον δυνατὸν νὰ ὁδηγηθῇ εἰς τὴν πλάνην διὰ τῆς νοθεύσεως τῆς ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ χαρακτηρίζονται ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ πατρὸς ὡς «παραχαράκται τῆς ἀληθείας, οὐχὶ τῇ Γραφῇ τὸν ἑαυτῶν νοῦν ἀκολουθεῖν ἐκδιδάσκοντες, ἀλλὰ πρὸς τὸ οἰκεῖον βούλημα τὴν διάνοιαν τῶν Γραφῶν διαστρέφοντες»[25]. Ἐπηρεασμένοι καὶ πεφυσιωμένοι ἀπὸ τὴν κατὰ κόσμον σοφίαν καταντοῦν εἰς τὰς ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως. «Οὐ καταδεχόμενοι γὰρ τὸ ἁπλοῦν τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας οἱ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς πρὸς τὰς ἀντιλογίας ἠκονημένοι περιτρέπουσι πολλάκις τὴν ἰσχὺν τῆς ἀληθείας τῇ πιθανολογίᾳ τῶν σοφισμάτων»[26]. Οὕτως οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ καταντοῦν εἰς ἕνα ἄκρατον καὶ ὑπερφίαλον ὑποκειμενισμὸν γινόμενοι «φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς». «Φρόνιμος δὲ παρ' ἑαυτῷ», ἑρμηνεύει ὁ Μ. Βασίλειος ,εἶναι «πᾶς ὁ λογισμοῖς ἰδίοις χρώμενος καὶ μὴ κατὰ πίστιν στοιχῶν τοῖς ῥήμασι τοῦ Θεοῦ»[27]. Ἐν τῇ ἀλαζονικῇ των δὲ ἐπάρσει οἱ αἱρετικοὶ πίπτουν τελικῶς ὡς ἀνόητοι εἰς τὴν παγίδα τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πίστεως, τοῦ πονηροῦ. «Ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀληθείας προσθήκαις ἀεὶ τὸ κακὸν πλεονάζων πρὸς οἷς ἐξ ἀρχῆς ἐπέσπειρε ζιζανίοις τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ νῦν εὑρὼν ὄργανα πᾶσαν αὐτοῦ ἀθρόως τὴν τέχνην ὑποδεχόμεθα ἐν προσχήματι Χριστιανισμοῦ τὴν ἄρνησιν τῆς θεότητος τοῦ Μονογενοῦς παρεισάγει τῇ ἔξωθεν ταύτῃ καὶ ματαίᾳ σοφίᾳ τὸ καθαρὸν καὶ ἁπλοῦν τῆς διδασκαλίας τοῦ θείου Πνεύματος συνταράσσων καὶ ἐν πιθανολογίᾳ τοὺς ἀκεραιοτέρους παρακρουόμενος»[28].

Ἀπέναντι τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ἐφ' ὅσον παραμένουν πεισμα-

---

24 M. 29,597. Κατὰ Εὐνομίου, βιβλ. Β'.
25 M. 29,29. Ὁμιλία Β' εἰς Ἑξαήμερον.
26 M. 31,401. Ὁμιλία εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν.
27 M. 31, 1256. Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, ἀπόκρ. εἰς ἐρώτησιν ΣΞ'.
28 M. 29,500. Κατὰ Εὐνομίου, βιβλ. Α'.

τικῶς προσκεκολλημένοι εἰς τὰς ἀπόψεις των, ἐνδείκνυται ἄγρυπνος προσοχή. «Φυλάττεσθαι τοὺς τῶν Φιλισταίων ποιμένας, προτρέπει ὁ ἱερὸς Πατήρ, μή τις λαθὼν ἐμφράξῃ ὑμῶν τὰ φρέατα καὶ τὸ καθαρὸν τῆς γνώσεως τῆς περὶ τὴν πίστιν ἐπιθολώσῃ. Τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἀεί ἐστιν ἐπιμελὲς μὴ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν διδάσκειν τὰς ἀκεραιοτέρας ψυχάς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἔξωθεν σοφίας παρακρούεσθαι τὴν ἀλήθειαν»[29].

2. Τὸ ὀρθὸν λοιπὸν καὶ τὸ ἐπιβαλλόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον εἶναι νὰ σταθῇ ἐν ταπεινώσει καὶ συναισθήσει τῆς ἀνεπαρκείας του πρὸς πλήρη κατανόησιν τῶν θείων μυστηρίων καὶ τῶν ὑπὲρ κατάληψιν ἀληθειῶν. Αὐτὸ ζῇ ἐντόνως ὁ ἴδιος. Δι' αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ρητορισμὸν καὶ σχῆμα λόγου, ἀλλὰ βαθυτάτην συναίσθησιν ὁ δισταγμός του νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν περὶ Θεοῦ λόγων. Διότι «λόγῳ διεξιέναι τὰ περὶ Θεοῦ τολμηρόν. Τῆς μὲν διανοίας πολλῷ τῷ μέτρῳ τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων ἀποπιπτούσης, πάλιν δὲ τοῦ λόγου ἀμυδρῶς παριστῶντος τὰ νοηθέντα. Εἰ οὖν ἡ μὲν διάνοια ἡμῶν παραπολὺ τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ἀπολιμπάνεται, ὁ δὲ λόγος ἐλάττων ἐστὶ καὶ αὐτῆς διανοίας, πῶς οὐκ ἀναγκαία ἡ σιωπή, μήποτε ἐν τῇ τῶν ρημάτων εὐτελείᾳ δόξῃ κινδυνεύειν τῆς θεολογίας τὸ θαῦμα;... Οὐδεὶς δὲ οὕτω τετύφλωται καὶ φρεναπατᾷ ἑαυτόν, ὥστε οἴεσθαι ἐπὶ τὸ ἀκρότατον ἀναβεβηκέναι τῆς καταλήψεως, ἀλλ' ὅσῳπερ ἂν δόξῃ προκόπτειν ἐπὶ τὴν γνῶσιν, τοσούτῳ πλέον τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ αἰσθήσεται»[30].

Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἐπιμείνῃ εἰς τὴν διὰ τῆς νοήσεως μόνης ἀποδοχὴν τῆς σωτηριώδους ἀληθείας, χάνουν πλέον τὸ νόημά των ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς. «Εἰ γὰρ μέλλομεν πάντα τῇ καταλήψει μετρεῖν καὶ τὸ τοῖς λογισμοῖς ἀπερίληπτον μηδὲ εἶναι τὸ παράπαν ὑπολαμβάνειν, οἰχήσεται μὲν ὁ τῆς πίστεως, οἰχήσεται δὲ ὁ τῆς ἐλπίδος μισθός. Πῶς δ' ἂν εἴημεν ἔτι τῶν μακαρισμῶν ἄξιοι τῶν ἐπὶ τῇ πίστει τῶν ἀοράτων ἀποκειμένων, οἱ μόνοις τοῖς κατὰ λογισμὸν ἐναργέσι πειθόμενοι; Πόθεν ἐματαιώθη τὰ ἔθνη καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία; Οὐκ ἐπειδὴ τοῖς τῷ λογισμῷ φαινομένοις ἀκολουθοῦντες τῷ κηρύγματι τοῦ Πνεύματος ἀπειθοῦσι;»[31]. Πόσον μωρὰ εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ νὰ θέλῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ «κατανοήσῃ» τὸν λόγον τῆς ζωῆς κατὰ

---

[29] Μ. 32,248. Ἐπιστολὴ Η', Καισαρεῦσι.

[30] Μ. 31,464. Ὁμιλία περὶ πίστεως.

[31] Μ. 29,628. Κατὰ Εὐνομίου, βιβλ. Β'.

βάθος καὶ πλάτος, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου νὰ κατανοήσῃ τὸν περὶ ἑαυτὸν αἰσθητὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν ἑαυτόν του. «Ἐγὼ δέ, λέγει ὁ Μ. Βασίλειος, εἰ μὲν πάντα διωριζόμην καταληπτὰ ἡμῶν εἶναι τῇ γνώσει ἠσχυνόμην ἴσως ὁμολογῆσαι τὴν ἄγνοιαν· νῦν δὲ μυρία οὐ τῶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἀποκειμένων ἡμῖν μόνον οὔτε τῶν νῦν ὄντων ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀποκέκρυπται, ἀλλ' οὔτε τῶν ὑπαρχόντων ἡμῖν ἐν τῷ σώματι τρανὴ καὶ ἀναντίρρητός ἐστιν ἡ κατάληψις... καὶ τί δεῖ ἄλλα λέγειν; ἀλλ' αὐτὰ τὰ τοῦ νοῦ κινήματα πότερον κτίζειν ἢ γεννᾶν πέφυκεν ἡ ψυχή, τίς ἀκριβῶς εἴποι;»[32].

Ἀναμφιβόλως ἡ «ὁρμὴ τοῦ εἰδέναι» ἐνυπάρχει ἀνεκρίζωτος εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἐφόσον ὅμως ἡ σχετικότης τοῦ παρόντος ἐμποδίζει τὴν διείσδυσιν εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἀπολύτου, τοῦ θείου, τοῦ ὑπερφυσικοῦ, κατὰ τρόπον ἄμεσον, ἡ ἱκανοποίησις τῆς ὁρμῆς αὐτῆς τοῦ πνεύματος πρέπει νὰ μετατεθῇ εἰς εὔθετον χρόνον καὶ τόπον. Ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας καὶ θέας τῆς ἀληθείας, ἄνευ ἐνδιαμέσων καὶ μεσαζόντων παραγόντων, εἶναι ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ μέλλων αἰών. «Εὐσεβοῦς διανοίας ἐστὶ τὰ ἀποσιωπηθέντα ταῖς Γραφαῖς εὐλαβεῖσθαι ἐπιφημίζειν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, πεπεῖσθαι δὲ τὴν ἐμπειρίαν αὐτοῦ καὶ ἀκριβῆ κατάληψιν εἰς τὸν ὕστερον ἡμῖν ἀποκεῖσθαι αἰῶνα, ὅταν, διαβάντες τὸ δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι ὁρᾶν τὴν ἀλήθειαν, τῆς πρὸς πρόσωπον θεωρίας ἀξιωθῶμεν»[33].

3. Ἡ στάσις τοῦ Μ. Βασιλείου εἶναι κριτικὴ καὶ ἔναντι τῆς σοφίας τοῦ κόσμου καθ' ἑαυτήν. Χαρακτηριστικὸν τῆς σοφίας τῶν ἀνθρώπων τοῦ αἰῶνος τούτου εἶναι ἡ σχετικότης, ἡ ἀντιφατικότης, ἡ ἐπιπολαιότης, ἡ αὐτοαναίρεσις. Ἡ σοφία τῶν ἀνθρώπων ἀδυνατεῖ παντελῶς νὰ μᾶς ὁμιλήσῃ περὶ τῶν θείων καὶ ὑπὲρ κατάληψιν πραγματικοτήτων τοῦ ἐπέκεινα κόσμου, ἐφ' ὅσον ἀδυνατεῖ καὶ εἰς αὐτοῦ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου τὴν πέραν τῶν φαινομένων οὐσίαν νὰ εἰσδύσῃ. «Τίς ἐπόψεται τὰ ἀπόρρητα; ἐρωτᾷ. Ἀπρόσιτος γὰρ αὐτῶν ἡ θέα, δυσερμήνευτος δὲ παντελῶς τῶν νοηθέντων ὁ λόγος»[34]. Δι' αὐτὸ πλανᾶται συνήθως. Ἀγνοοῦσα δὲ τὴν ἀνεπάρκειάν της ἡ ἀνθρωπίνη σοφία καταντᾷ νὰ εἶναι ἀλαζονικὴ καὶ δι' αὐτὸ ἀποστρέφει τὸ βλέμμα της ἀπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας τοῦ λόγου τῆς ζωῆς. Ὁ

---

[32] **Μ. 29,668. Κατὰ Εὐνομίου, βιβλ. Γ'.**
[33] **Μ. 29,669. Ἔνθ' ἀνωτ.**
[34] **Μ. 29,28. Ὁμιλία Β' εἰς Ἑξαήμερον.**

λόγος π.χ. τοῦ Θεοῦ διαβεβαιώνει ἐν σχέσει πρὸς τὸ κοσμολογικὸν πρόβλημα, ὅτι ὁ κόσμος ἔχει ἀρχὴν καὶ ὅτι δημιουργός του εἶναι ὁ Θεός. Οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου, λέγει ὁ Μ. Βασίλειος, παραγνωρίζουν τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν καὶ ζητοῦντες ὁπωσδήποτε λύσιν καταφεύγουν εἰς ἀναποδείκτους ἰσχυρισμούς. «Πολλὰ περὶ φύσεως ἐπραγματεύσαντο οἱ τῶν ἑλλήνων σοφοί· καὶ οὐδὲ εἷς παρ' αὐτοῖς λόγος ἕστηκεν ἀκίνητος καὶ ἀσάλευτος, ἀεὶ τοῦ δευτέρου τὸν πρὸ αὐτοῦ καταβάλλοντος, ὥστε ἡμῖν μηδὲν ἔργον εἶναι τὰ ἐκείνων ἐλέγχειν· ἀρκοῦσι γὰρ ἀλλήλοις πρὸς ἰδίαν ἀνατροπήν. Οἱ γὰρ Θεὸν ἀγνοήσαντες αἰτίαν ἔμφρονα προεστάναι τῆς γενέσεως τῶν ὅλων οὐ συνεχώρησαν, ἀλλ' οἰκείως τῇ ἐξ ἀρχῆς ἀγνοίᾳ συνεπέραναν. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἐπὶ τὰς ὑλικὰς ὑποθέσεις κατέφυγον, τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις τὴν ἀρχὴν τοῦ παντὸς ἀναθέντες· οἱ δὲ ἄτομα καὶ ἀμερῆ σώματα συνέχειν τὴν φύσιν τῶν ὁρατῶν ἐφαντάσθησαν... Ἵνα μὴ ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἐκζητῶν παρατραπῇς που τῆς ἀληθείας, προέφθασεν (ὁ προφήτης) τῇ διδασκαλίᾳ, οἱονεὶ σφραγῖδα καὶ φυλακτήριον ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐμβαλὼν τὸ πολυτίμητον ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἰπών· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός»[35].

Δὲν διστάζει δι' αὐτὸ ὁ Μ. Βασίλειος νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν σοφίαν αὐτὴν τοῦ κόσμου ὡς ματαίαν, ἠμαυρωμένην, ἐθελοτυφλοῦσαν. «Πῶς ἐοίκασι τοῖς ὄμμασι τῆς γλαυκὸς οἱ περὶ τὴν ματαίαν σοφίαν ἐσχολακότες! Καὶ γὰρ ἐκείνης ἡ ὄψις νυκτὸς μὲν ἔρρωται, ἡλίου δὲ λάμψαντος ἀμαυροῦται. Καὶ τούτων ἡ διάνοια ὀξυτάτη μέν ἐστι πρὸς τὴν τῆς ματαιότητος θεωρίαν, πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς κατανόησιν ἐξημαύρωται»[36]. Διὰ τοῦτο, ὅταν «ἡ τοῦ κόσμου σοφία τὰ πρωτεῖα φέρηται, παρωσαμένη τὸ καύχημα τοῦ σταυροῦ», ὁδηγεῖ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ θεολογεῖν εἰς τὸ τεχνολογεῖν, ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς καὶ τῆς θείας σοφίας εἰς «νεωτεροποιῶν ἀνθρώπων ἐφευρήματα»[37]. Ἡ σοφία τοῦ κόσμου, ἡ σοφία τοῦ ἀνθρωποκεντρικῶς λειτουργοῦντος ἀνθρωπίνου λόγου, καταντᾷ εἰς ἀποδοχὴν μωρῶν μύθων καὶ πιθανολογιῶν καὶ φαντασιοκοπημάτων μένουσα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν πραγμάτων καὶ ἀδυνατοῦσα νὰ προχωρήσῃ πέραν τῆς μορφῆς καὶ τοῦ σχήματος. Ἀλλ' ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται νὰ μᾶς πλανᾷ τὸ περίτεχνον τῆς κοσμικῆς σοφίας, ὥστε νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς περιφρόνησιν

---

[35] M. 29,8-9. Ὁμιλία Α' εἰς Ἑξαήμερον.

[36] M. 29,181. Ὁμιλία Η' εἰς Ἑξαήμερον.

[37] M. 32,473. Ἐπιστολὴ 90.

τοῦ ἁπλοῦ τὴν μορφὴν λόγου τῆς ζωῆς. Ἡ διαφορὰ μεταξύ των εἶναι διαφορὰ ψεύδους καὶ ἀληθείας, ἀπατηλοῦ κάλλους ἑταιρικοῦ ἐπιτετηδευμένου καὶ γνησίας καλλονῆς σώφρονος γυναικός, λέγει ὁ Μ. Βασίλειος. Διότι οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου τούτου «κατηναγκασμένον τὸ πιθανὸν τοῖς λόγοις ἐπάγουσι· ἐνταῦθα δὲ γυμνὴ τεχνασμάτων ἡ ἀλήθεια πρόκειται»[38]. Διὰ νὰ ἀποδείξη δὲ εἰς πόσον ἄτοπα καὶ γελοῖα πολλάκις συμπεράσματα ἄγονται οἱ μόνῳ τῷ ἀνθρωπίνῳ λόγῳ χρώμενοι σοφοὶ τοῦ κόσμου τούτου, προσθέτει: «φεῦγε φληνάφους τῶν σοβαρῶν φιλοσόφων, οἳ οὐκ αἰσχύνονται τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς καὶ τὰς κυνείας ὁμοειδεῖς ἀλλήλαις τιθέμενοι... Ἐγὼ δὲ εἰ μὲν ἐγένοντό ποτε ἰχθῦς οὐκ ἂν εἴποιμι· ὅτι δὲ ἐν ᾧ ταῦτα ἔγραφον τῶν ἰχθύων ἦσαν ἀλογώτεροι, καὶ πάνυ εὐτόνως διατειναίμην»[39].

4. Διὰ τὸν Μ. Βασίλειον ἀποτελεῖ βεβαίαν καὶ ἀπόλυτον ἀλήθειαν τὸ περιεχόμενον τοῦ λόγου τῆς ζωῆς εἴτε ἀναφερόμενον εἰς ἀληθείας σχέσιν ἐχούσας πρὸς τὸν παρόντα κόσμον εἴτε πρὸς τὸν μέλλοντα. «Οὐκ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον, λέγει, οὐδὲ ἐπειδὴ οἱ τὰ περὶ κόσμου γράψαντες πολλὰ περὶ σχημάτων γῆς διελέχθησαν εἴτε σφαῖρά ἐστιν εἴτε κύλινδρος εἴτε καὶ δίσκῳ ἐστὶν ἐμφερὴς ἡ γῆ... οὐ παρὰ τοῦτο προαχθήσομαι ἀτιμοτέραν εἰπεῖν τὴν ἡμετέραν κοσμοποιΐαν, ἐπειδὴ οὐδὲν περὶ σχημάτων ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων Μωϋσῆς διελέχθη... Ἐπειδὴ τὰ μηδὲν πρὸς ἡμᾶς ὡς ἄχρηστα ἡμῖν ἀπεσιώπησεν· ἆρα τούτου ἕνεκεν ἀτιμότερα ἡγήσομαι τῆς μωρανθείσης σοφίας τὰ τοῦ Πνεύματος λόγια;... ἢ μᾶλλον δοξάσω τὸν μὴ ἀπασχολήσαντα τὸν νοῦν ἡμῶν ἐπὶ τὰ μάταια, ἀλλὰ πάντα εἰς οἰκοδομὴν καὶ καταρτισμὸν τῶν ψυχῶν ἡμῶν γραφῆναι οἰκονομήσαντα; Ὅ μοι δοκοῦσι μὴ συνειδότες τινὲς παραγωγαῖς τισι καὶ τροπολογίαις σεμνότητά τινα ἐκ τῆς οἰκείας αὐτῶν διανοίας ἐπεχείρησαν τοῖς γεγραμμένοις ἐπιφημίσαι. Ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν ἑαυτὸν σοφώτερον ποιοῦντος τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος καὶ ἐν προσποιήσει ἐξηγήσεως τὰ ἑαυτοῦ παρεισάγοντος»[40].

5. Ἐν τούτοις ὁ Μ. Βασίλειος δὲν ἀπορρίπτει τὴν θύραθεν σοφίαν ὡς παντελῶς ἄχρηστον. Ἀντιθέτως ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων, οἵτινες ἐγεφύρωσαν τὸ χάσμα μεταξὺ τῆς θείας καὶ θύραθεν σοφίας καὶ γνώσεως. Δεῖγμα τῶν ἐπὶ τοῦ προκει-

---

[38] Μ. 29,73. Ὁμιλία Γ′ εἰς Ἑξαήμερον.

[39] Μ. 29,168. Ὁμιλία Η′ εἰς Ἑξαήμερον.

[40] Μ. 29,188 - 9. Ὁμιλία Η′ εἰς Ἑξαήμερον.

μένου ἀντιλήψεών του ἀποτελοῦν αἱ θαυμάσιαι ὁμιλίαι του εἰς τὴν Ἑξαήμερον καὶ ὁ λόγος «πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων». Εἰς τὰς ὁμιλίας του αὐτὰς καταφαίνεται διαυγῶς πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ συζευχθοῦν εἰς μίαν ἁρμονίαν ὁ θεῖος καὶ ὁ ἀνθρώπινος λόγος. Ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέσις τοῦ Μ. Βασιλείου εἶναι ἡ ἱεράρχησις μεταξὺ θείου καὶ ἀνθρωπίνου λόγου. Ὅταν ἡ ἱεράρχησις αὕτη πραγματοποιηθῇ, ἡ σοφία τῶν ἀνθρώπων εὑρίσκει τὸν δρόμον της καὶ ἀποκτᾷ καὶ νόημα καὶ ἀξίαν. Τίθεται τότε εἰς τὴν πραγματικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ προορισμοῦ του. Ἀπὸ ἀντιπάλου τοῦ λόγου τῆς ζωῆς γίνεται συνεργὸς καὶ χειραγωγὸς εἰς αὐτόν. Οὕτως οἱ μὲν σοφοὶ γίνονται ἀληθῶς σοφοὶ διὰ τοῦ λόγου τοῦ ζῶντος Θεοῦ, οἱ δὲ ἀνώριμοι περὶ τὴν πίστιν καὶ τὸ ἦθος, ὡς εἶναι οἱ νέοι, ὁδηγοῦνται εἰς ἀνωτέραν ζωήν, προπαρασκευαζόμενοι καὶ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας εἰς τὸ νὰ γίνουν ὡριμότεροι καὶ νὰ δεχθοῦν ἀληθείας οὐρανίους καὶ νὰ ἀναλάβουν σοβαροὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας. Ἡ ἀνθρωπίνη λοιπὸν σοφία ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀπόβλητος, ὅταν εἶναι ταπεινὴ καὶ γνησία, ἀλλὰ καὶ ἀποτελεῖ κόσμημα τῶν πιστῶν. «Καθάπερ φυτοῦ οἰκεία μὲν ἀρετὴ τῷ καρπῷ βρύειν ὡραίῳ, φέρει δέ τινα κόσμον καὶ φύλλα τοῖς κλάδοις περισειόμενα, οὕτω δὴ καὶ τῇ ψυχῇ προηγουμένως μὲν καρπὸς ἡ ἀλήθεια, οὐκ ἄχαρί γε μὴν οὐδὲ τὴν θύραθεν σοφίαν περιβεβλῆσθαι, οἷόν τινα φύλλα σκέπην τε τῷ καρπῷ καὶ ὄψιν οὐκ ἄωρον παρεχόμενα»[41].

Γ΄ Ὁ λόγος τῆς ζωῆς καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων

1. Ὅπως καὶ αὐτὸς ὁ ὅρος «λόγος ζωῆς» δηλοῖ, δὲν ἀποβλέπει οὗτος πρὸς θεωρητικοὺς σκοπούς, ἀλλὰ ἀπευθύνεται εἰς τὸν ὅλον ἄνθρωπον ἐπιζητῶν νὰ τὸν ὁδηγήσῃ εἰς τὴν νέαν ἐν Χριστῷ ζωήν. Ὁ λόγος τῆς ζωῆς εἶναι ἀκριβῶς λόγος ζωῆς. Τοῦτο ἀποτελεῖ βαθυτάτην ἐν πίστει βεβαιότητα τοῦ Μ. Βασιλείου, τὴν ὁποίαν προσπαθεῖ νὰ μεταδώσῃ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, ὁσάκις ἐπιτελεῖ τὴν διακονίαν τοῦ λόγου.

Βασικὸν ἀξίωμα τοῦ Μ. Βασιλείου ἐν προκειμένῳ εἶναι: «Ἡ πρᾶξις θεωρίας ἐπίβασις». Τὸ θεολογεῖν κατὰ τὸν ἱερὸν Πατέρα ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ ἐν Θεῷ καὶ κατὰ Θεὸν ζῆν. Ἡ ἀληθὴς θεογνωσία ἔγκειται εἰς τὴν πλήρη καὶ τελείαν μετουσίωσιν εἰς ἰδίαν, εἰς προσω-

---

[41] Μ. 31,568. **Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων.**

πικὴν ζωὴν τοῦ παρεχομένου τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, «ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ»[42]. «Τοῦτο γνῶσις Θεοῦ, τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ», παρατηρεῖ[43]. Διὰ τὸν Μ. Βασίλειον εἶναι ἀδιανόητος ἡ περὶ τὸν λόγον τῆς ζωῆς ἐνασχόλησις ἐκτὸς τῆς περιοχῆς αὐτῆς. «Διατὶ ἀρδευόμεθα;» ἐρωτᾷ. Καὶ ἀπαντᾷ: «Ἵνα καρποφορήσωμεν»[44]. Διὰ τοῦτο ἐπανέρχεται συχνάκις εἰς τὴν ἄποψιν αὐτὴν ὑπογραμμίζων ταύτην πάντοτε μετὰ δυνάμεως. Ἀποτελεῖ αὐταπάτην ἡ σκέψις, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελέσωμεν ἐξαίρεσιν εἰς τὸν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως κανόνα, ὅτι δηλ. ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ σημαίνει ἐ φ α ρ μ ο γ ὴ ν τῶν ἐντολῶν του. «Πῶς τὸν καθ' ἡδονὴν βίον τοῦ κατ' ἐντολὴν προτιμήσαντες ζωῆς μακαριότητα καὶ ἰσοπολιτείαν τῶν ἁγίων καὶ τὰς μετ' ἀγγέλων εὐφροσύνας ἐν προσώπῳ Χριστοῦ ἑαυτοῖς ὑποθώμεθα; Νηπίας ὄντως φρενὸς τὰ τοιαῦτα φαντάσματα. Πῶς ἔσομαι μετὰ Ἰώβ, ὁ μηδὲ τὴν τυχοῦσαν θλῖψιν μετ' εὐχαριστίας δεξάμενος;... Πῶς μετὰ Δανιήλ, ὁ μὴ μετ' ἐγκρατείας διηνεκοῦς καὶ δεήσεως φιλοπόνου τὸν Θεὸν ἐκζητήσας; Τίς οὕτως ἄκριτος ἀθλοθέτης ὡς τῶν ἴσων ἀξιῶσαι στεφάνων τὸν νικητὴν καὶ τὸν μηδὲν ἠγωνισμένον;... Εἰ γὰρ δεῖ τέλειον εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον... ἀνάγκη πᾶσα διὰ πάσης ἐντολῆς καθαρθῆναι εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἐπεὶ καὶ κατὰ τὸν θεῖον νόμον κἂν καθαρὸν ᾖ τὸ λελωβημένον, ἀπρόσδεκτον εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ»[45].

2. Ὡς οὐσιώδη στοιχεῖα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ θείου λόγου ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου δύο: Τὸ πρῶτον στοιχεῖον εἶναι ἡ ἀ κ ρ ί β ε ι α, ἤτοι ἡ ἐφαρμογὴ ὅλων ἀνεξαιρέτως, ὅσα ὁ λόγος τῆς ζωῆς ἐκφράζει ὡς θέλημα τοῦ Θεοῦ. «Οὐ νικῆσαι δὲ δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ νομίμως ἀθλῆσαι κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ μηδὲ μικρὸν παριέναι τι τῶν διατεταγμένων... Πᾶσαι γὰρ ἀλλήλων ἔχονται (αἱ ἐντολαὶ) κατὰ τὸν ὑγιῆ τοῦ λόγου σκοπόν, ὡς ἐν τῇ λύσει τῆς μιᾶς καὶ τὰς λοιπὰς ἐξ ἀνάγκης συγκαταλύεσθαι... Εἰς γὰρ μὴ πάντα ἡμῖν πρὸς τὸν τῆς σωτηρίας σκοπὸν ἀναγκαῖα ἦν, οὐδ' ἂν ἐγράφησαν πᾶσαι αἱ ἐντολαί, οὐδ' ἂν πᾶσαι φυλαχθῆναι ἀναγκαίως διηγορεύθησαν... Τί γὰρ ὄφελος τῆς ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐλευθερίας τῷ ὑφ' ἑνὸς κρατουμένῳ εἰς δουλείαν; ὁ γὰρ ποιῶν, φησί, τὴν ἁμαρ-

---

[42] Ἐφεσ. στ' 17.
[43] Μ. 31,597. Ὁμιλία εἰς Ἅγ. Μάμαντα.
[44] Μ. 31,1488. Ὁμιλία περὶ μετανοίας.
[45] Μ. 31,897 - 900. Προοίμιον εἰς τοὺς ὅρους κατὰ πλάτος.

τίαν δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας. Τί δὲ τὸ κέρδος τῆς ἐν πολλοῖς ἀπαθείας τῷ ὑφ' ἑνὸς πάθους φθειρομένῳ τὸ σῶμα;»[46].

Δὲν διστάζει δὲ ὁ Μ. Βασίλειος νὰ θεωρῇ παράνομον τὸν παραβάτην καὶ μιᾶς μόνον ἐντολῆς. «Παράνομός ἐστι πᾶς ὁ μὴ ὁλόκληρον τὸν νόμον φυλάξας ἢ καὶ ὁ μίαν ἐντολὴν παραβάς. Ἐν γὰρ τῇ ἐλλείψει τοῦ μικροῦ τὸ πᾶν κινδυνεύει. Τὸ γὰρ παρ' ὀλίγον γεγονὸς οὐ γέγονεν. Ὥσπερ ὁ παρ' ὀλίγον ἀποθανὼν οὐκ ἀπέθανεν ἀλλὰ ζῇ καὶ ὁ παρ' ὀλίγον εἰσελθὼν οὐκ εἰσῆλθεν ὡς αἱ πέντε παρθένοι, οὕτως ὁ παρ' ὀλίγον φυλάξας τὸν νόμον οὐκ ἐφύλαξεν, ἀλλ' ἔστι παράνομος»[47].

Τὸ δεύτερον στοιχεῖον εἶναι: ἡ γνησιότης, ἤτοι ἡ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ ἐν ἐθελοθρησκείᾳ ἐπιτέλεσις τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Μ. Βασίλειος καταδικάζει τὸν ὑποκειμενισμὸν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐπιτελοῦν τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου κατὰ τὸ θέλημά των. «Μακάριος γάρ, φησίν, ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν εὑρήσει ὁ Κύριος οὐχὶ ποιοῦντα ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ «ποιοῦντα οὕτως». Καὶ «ἐὰν ὀρθῶς μὲν προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες» . . .«Ὅπου γε ὁ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου ἐργαζόμενος, μὴ καθὼς θέλῃ δὲ ὁ Θεός, μηδὲ ἐν διαθέσει τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης τοῦτο ποιῶν ἀνόνητον ἔχει τοῦ ἔργου τὴν σπουδήν»[48].

3. Πῶς ὅμως πρέπει νὰ προχωρήσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ θείου θελήματος, ὡς τοῦτο ἐκφράζεται εἰς τὸν λόγον του; Πῶς ὁ λόγος τῆς ζωῆς θὰ γίνῃ νόμος τῆς προσωπικῆς ζωῆς ἑκάστου; Εἰς τὸ σπουδαῖον ὅσον καὶ εὐρὺ τοῦτο ζήτημα δίδει πολλὰς καὶ ὡραίας κατευθύνσεις ὁ Μ. Βασίλειος. Ἐνταῦθα θὰ ἴδωμεν μερικὰς ἐξ αὐτῶν.

α) Ὁ λόγος τῆς ζωῆς καλεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς μίαν ἐντελῶς διαφορετικὴν ζωὴν ἀπὸ τὸν «κατὰ συνήθειαν βίον», ὅπως τὸν ὀνομάζει ὁ Μ. Βασίλειος. Ἡ εἴσοδος εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ζωὴν τῆς ἀκριβείας, «τῆς εὐαγγελικῆς ἀκριβείας», προϋποθέτει μίαν ἔξοδον. Τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ κόσμου. Ἡ ἔξοδος αὕτη δύναται νὰ εἶναι καὶ τοπική, δηλαδὴ ἀπομάκρυνσις ἐκ τῶν ἀνθρώπων καὶ βίωσις τῆς ἐν Θεῷ ζωῆς ἀπερισπάστως. Πάντως ὅμως εἶναι ὁπωσδήποτε τροπικὴ καὶ οὐ-

---

[46] M. 31,892 - 3.

[47] M. 31,1612. **Περὶ βαπτίσματος, βιβλ. II, ἀπόκρ. εἰς ἐρώτησιν θ'.**

[48] M. 31,892, 896. **Προοίμιον εἰς ὅρους κατὰ πλάτος.**

σιαστική. Τὴν ζωὴν τοῦ κόσμου συνθέτουν στοιχεῖα, ὅπως εἶναι: τὸ ἴδιον θέλημα, οἱ περισπασμοὶ καὶ αἱ ἡδοναὶ τῆς σαρκός, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἐπιδίωξις τῆς ματαίας ἀνθρωπίνης δόξης (τοῦ «δοξαρίου», ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Μ. Βασίλειος), ἡ φαντασία τῶν ματαίων, ἡ πονηρία ἡ πρὸς τὸν πλησίον, οἱ μετεωρισμοὶ τοῦ κόσμου, αἱ ἀνθρώπιναι παραδόσεις, τὰ ποικίλα πάθη, τὰ ὁποῖα ἐκτυφλώττουν τὸν νοῦν καὶ δεσμεύουν τὴν καρδίαν, αἱ ἐπιθυμίαι τοῦ διαβόλου κλπ.[49]. Ταῦτα πάντα καὶ τὰ παρόμοια ἀποτελοῦν «τὰ ἔξω τοῦ Θεοῦ πράγματα»[50]. Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος παραμένει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ἀδιακόπως ἐνασχολεῖται περὶ τὰ πράγματα αὐτά, εὑρίσκεται «ἔξω τοῦ Θεοῦ». Εἶναι ἀνάγκη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν περιοχήν των, διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος θὰ τοῦ ὁμιλήσῃ καὶ θὰ τοῦ προσφέρῃ τὸν λόγον του, ὁ ὁποῖος θὰ τὸν ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ἀληθινὴν καὶ ὄντως ζωήν. «Πάντα δὲ τούτων ἔξω δεήσει γενέσθαι τὸν ἐπιδεόμενον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ σχολάσαντα ἀπὸ τῶν παθῶν οὕτως ἀναλαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ. Πῶς γὰρ εἰσέλθῃ εἰς ψυχὴν στενοχωρουμένην ὑπὸ τῶν προκαταλαβόντων αὐτὴν διαλογισμῶν ἡ περὶ Θεοῦ ἔννοια;»[51]. «Ὥστε ἡ ἄσκησις τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως ἐν τῇ ἀναχωρήσει τῶν μεριμνῶν τοῦ κόσμου καὶ τῇ παντελεῖ ἀλλοτριώσει τῶν περισπασμῶν ἡμῖν κατορθοῦται»[52]. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος τὴν γαλήνην, τὴν ἀπαραίτητον δηλ. προϋπόθεσιν διὰ πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἐν Θεῷ ζωῆς. Πρέπει νὰ ἐπιδιώξωμεν λοιπὸν τὴν ἔξοδον αὐτήν, λέγει ὁ Μ. Βασίλειος, «ἵνα γαληνιώσης τῆς ψυχῆς ἡμῶν καὶ ὑπ' οὐδενὸς πάθους ταρασσομένης, οἷον ἐν κατόπτρῳ τινὶ καθαρὰ γένηται καὶ ἀνεπισκότητος ἡ ἔλλαμψις τοῦ Θεοῦ»[53].

β) Φυσικῷ τῷ λόγῳ δὲν εἶναι ἀρκετὴ μόνον ἡ ἀρνητικὴ αὐτὴ στάσις ἔναντι τοῦ κόσμου, τοῦ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ἡμῶν ἁμαρτωλοῦ κόσμου. Θὰ χρειασθῇ καὶ παράλληλος προσπάθεια θετικὴ πλέον. Θὰ πρέπῃ νὰ καλλιεργηθοῦν ὡρισμέναι ψυχικαὶ διαθέσεις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀνάλογοι πρὸς τὴν ἱερὰν κλῆσιν τῆς κατὰ τὸν λόγον τῆς ζωῆς βιοτῆς.

Οὕτως ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ δεχθῇ τὸν λόγον τῆς ζωῆς «ἐν

---

49 Μ. 29,428 - 9 καὶ Μ. 31,1560. Περὶ βαπτίσματος, βιβλ. Α΄.

50 Μ. 29,428.

51 Μ. 29,428 - 9. Ὁμιλία εἰς 45ον Ψαλμόν.

52 Μ. 31,920.

53 Μ. 29,429. Ὁμιλία εἰς 45ον Ψαλμόν.

συντριμμῷ καρδίας». «Συντριμμὸς δὲ καρδίας ἐστὶν ὁ ἀφανισμὸς τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν. Ὁ καταφρονήσας τῶν τῇδε καὶ ἀποδεδωκὼς ἑαυτὸν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐμπαρέχων ἑαυτοῦ τὸ ἡγεμονικὸν τοῖς ὑπὲρ ἄνθρωπον καὶ θειοτέροις νοήμασι, οὗτος ἂν εἴη ὁ συντετριμμένην καρδίαν ἔχων»[54].

Ἡ συντριβὴ τῆς καρδίας εἶναι κατάστασις ψυχικὴ πολὺ κατάλληλος διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ ἐν αὐτῇ ὁ θεῖος φόβος, τὸ ἀπέραντον δέος καὶ ὁ βαθὺς ἐκεῖνος καὶ πηγαῖος σεβασμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος πρὸς τὴν ἄπειρον μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦ θείου φόβου ἐπιτυγχάνεται ἡ καθαρότης, ἥτις ἀποτελεῖ ἀναγκαῖον ὅρον διὰ τὴν καρποφόρον ἀποδοχὴν τοῦ θείου λόγου. Ἡ καθαρότης αὕτη συνίσταται εἰς «βίον καθαρὸν καὶ λόγον ἐξητασμένον καὶ ἀκριβῆ» διὰ τῆς «ἀπομαθήσεως τῆς πονηρᾶς συνηθείας» καὶ ἀποβολῆς τῶν αἰσχρῶν κακιῶν. «Καθαίρει πρότερον διὰ τοῦ θείου φόβου τὰς ψυχὰς τῶν μελλόντων τῇ σοφίᾳ προσομιλεῖν (ὁ θεόπνευστος Παροιμιαστής). Τὸ γὰρ εἰς τοὺς τυχόντας ρίπτειν τὰ τῆς σωτηρίας μυστήρια καὶ πάντας ὁμοίως παραδέχεσθαι, τοὺς μήτε βίῳ καθαρῷ μήτε λόγῳ ἐξητασμένῳ καὶ ἀκριβῆ κεχρημένους, ὅμοιόν ἐστι ὡσπερανεὶ καὶ ἐν ἀγγείῳ τις καθαρῷ τὸ πολυτίμητον μῦρον ἐμβάλλοι»[55]. «Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ συρφετώδεις ἀποπέμπεται τῶν θείων διδασκαλιῶν... Ὥστε μᾶλλον προσιέναι τῇ ἀναλήψει τῆς σοφίας τῷ σωτηρίῳ φόβῳ τὰ ἀπὸ κακίας πάθη ἀποκαθηράμενος προσερχέσθω» ὁ ἄνθρωπος[56].

Πλὴν τῆς καθαρότητος ὑπογραμμίζονται: Ἡ ἀδιάκριτος πληροφορία τῆς πίστεως. «Τί ἴδιον πίστεως ; ἐρωτᾷ ὁ Μ. Βασίλειος. Ἀδιάκριτος πληροφορία τῆς ἀληθείας τῶν θεοπνεύστων ρημάτων, οὐδενὶ λογισμῷ οὔτε ὑπὸ φυσικῆς ἀνάγκης εἰσαγομένῳ οὔτε πρὸς εὐσέβειαν ἐσχηματισμένῳ διασαλευομένη»[57]. Ἡ σπουδή, τὴν ὁποίαν θέλει ὁ Μ. Βασίλειος διάπυρον καὶ ὀξυτάτην καὶ ἄοκνον[58] καὶ ἡ ὁποία ἀφορᾷ περισσότερον εἰς τὴν βουλητικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς. Ὡς συναισθηματικὸν δὲ στοιχεῖον προσθέτει εἰς τὰ ἀνωτέ-

---

54 Μ. 29,380. Ὁμιλία εἰς 33ον Ψαλμόν.

55 Μ. 31,393. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν.

56 Αὐτόθι.

57 Μ. 31,868. Ἠθικά, ὅρος Π΄, κεφ. κβ΄.

58 Μ. 31,1597. Περὶ βαπτ., βιβλ. ΙΙ, ἀπόκρ. εἰς ἐρώτ. στ΄. Καὶ Μ. 31, 1220. Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, ἀπόκρισις εἰς ἐρώτ. σστ΄.

ρω ὁ ἱερὸς Πατὴρ τὴν ἀκόρεστον ἐπιθυμίαν [59] καὶ τὴν χαράν [60]. Τὸ στοιχεῖον τῆς χαρᾶς κατὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ θείου θελήματος προσδίδει ἄλλην χροιὰν εἰς τὸν λόγον τῆς ζωῆς. Δὲν παρουσιάζεται οὗτος ὡς στυγνὴ καὶ σκληρὰ ἠθικὴ ἐπιταγή, ξένη πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ ὡς ἔργον, τὸ ὁποῖον εὐφραίνει τὴν ψυχὴν καὶ τὴν πληροῖ χαρᾶς ἀφάτου. Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ γίνεται μὲ αὐθορμητισμὸν καὶ ἔχει τότε ὡς κίνητρον ἐσωτερικὴν ὑποκειμενικὴν ἀναγκαιότητα.

γ) Ἡ ἀναφερθεῖσα προπαρασκευὴ ὁδηγεῖ τὴν ψυχὴν εἰς σφαίρας ὑψηλοτέρας καὶ πνευματικωτέρας. Ἡ ψυχὴ ζῇ ἐντονώτερον τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ. Τὴν διακατέχει ἡ ἀ κ ό ρ ε σ τ ο ς ἐ π ι θ υ μ ί α[61] νὰ ποιῇ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου. Ὁ λόγος τῆς ζωῆς γίνεται ζῶσα τροφή της «γλυκυτέρα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον»[62]. Ὁ Θεὸς καὶ ὁ λόγος του δὲν εἶναι πλέον μία εὐκαιριακὴ ἀπασχόλησις τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ὁλοκληρωτικὴ ἀφοσίωσίς του εἰς αὐτόν. Ἡ ψυχὴ συντηρεῖ «τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν» διὰ «τῆς διηνεκοῦς καὶ καθαρᾶς μνήμης τοῦ Θεοῦ». Δι' αὐτὸ ἐπιλέγει ὁ ἱερὸς Πατήρ: «Πάσῃ φυλακῇ τηρεῖν προσήκει τὴν ἑαυτῶν καρδίαν, ὡς μήποτε τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἐκβαλεῖν ἢ τὴν μνήμην τῶν θαυμασίων αὐτοῦ φαντασίαις τῶν ματαίων καταρρυπαίνειν· ἀλλὰ διὰ τῆς διηνεκοῦς καὶ καθαρᾶς μνήμης ἐντετυπωμένην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, ὥσπερ σφραγῖδα ἀνεξάλειπτον τὴν ὁσίαν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν περιφέρειν»[63]. Ἡ «ἔννοια τοῦ Θεοῦ» ὅμως δὲν εἶναι ἁπλῶς μία ἀφῃρημένη καὶ λογικὴ ἔννοια. Εἶναι κάτι τὸ βαθύτερον καὶ οὐσιαστικώτερον. Διότι αὐτὴ ἡ ἔννοια συντελεῖ, ὥστε νὰ «περιγίνεται ἐν ἡμῖν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη ἅμα τε διεγείρουσα πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου καὶ ὑπ' αὐτῶν πάλιν συντηρουμένη πρὸς τὸ διαρκὲς καὶ ἀδιάπτωτον»[64]. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐξ ἄλλου ἀναζωογονεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν χωρὶς τὸ παράπαν νὰ προκαλῇ κόρον εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου [65], ἀλλὰ τοὐναντίον κατατρύφησιν τοῦ Κυρίου, εὐφροσύνην καὶ μακαριότητα ἄρρητον καὶ γλυκύτητα ἀπερίγραπτον ἐν τῇ θέᾳ «τοῦ ἀμηχάνου κάλλους»[66].

---

59 Ἔνθ' ἀνωτέρω.
60 Μ. 31,1212. Ὅροι κατ' ἐπιτ., ἀπόκρ. εἰς ἐρώτ. 193.
61 Μ. 31,1220. Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, ἀπόκρ. εἰς ἐρώτ. σστ'.
62 Ψαλμ. ιη' 11.
63 Μ. 31,921. Ὅροι κατὰ πλάτος, ἀπόκρισις εἰς ἐρ. Ε'.
64 Ἔνθ' ἀνωτ.
65 Μ. 31,464. Ὁμιλία περὶ πίστεως.
66 Ἔνθ' ἀνωτ.

4. Εἰδικῶς ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν λόγον του ὁ Μ. Βασίλειος διακρίνει τρεῖς κατηγορίας ἀνθρώπων[67]: Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκουν οἱ μὲ δουλικὴν διάθεσιν δεχόμενοι τὸν λόγον. Οἱ ἄνθρωποι τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἀκούουν τὸν λόγον καὶ ἐκκλίνουν ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ ἐφαρμόζουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, διότι φοβοῦνται τὰς συνεπείας τῆς παραβάσεως καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ δικαίου κριτοῦ. Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀνήκουν οἱ μίσθιοι. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκομεν, ὅταν «τὰ ἐκ τοῦ μισθοῦ κέρδη διώκοντες τῆς ἑαυτῶν ἕνεκεν ὠφελείας πληρῶμεν τὰ προστάγματα. Εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν ἀνήκουν ὅσοι ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ἀγάπῃ ἀκούουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ φιλοτιμοῦνται νὰ τὸν ἐφαρμόσουν. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ «δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ καλὸν καὶ τὴν πρὸς τὸν δεδωκότα ἡμῖν τὸν νόμον ἀγάπην, χαίροντες, ὅτι οὕτως ἐνδόξῳ καὶ ἀγαθῷ Θεῷ δουλεύειν κατηξιώθησαν, ἀνήκουν «ἐν τῇ τῶν υἱῶν διαθέσει».

Ὑψίστην καὶ ἀκραίαν ἐκδήλωσιν αὐτῆς τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν λόγον του ἀποτελεῖ ὁ ἔνθεος ἔρως, ὁ ἐπουράνιος καὶ μακαριστός. Ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τούτου πυρπολουμένη ἡ ψυχὴ ἐξαγνίζεται καὶ καθίσταται εὐαίσθητος. Τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ δὲν συναντοῦν πλέον ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῆς ψυχῆς. Τοὐναντίον «ὡς βέλη δυνατοῦ ἠκονημένα» «καθικνοῦνται τῆς καρδίας τῶν ἀκροωμένων, βάλλοντα καὶ τιτρώσκοντα τὰς εὐαισθήτους ψυχάς... Ἐκ τούτων τῶν βελῶν τιτρώσκονται αἱ παραδεξάμεναι τὴν πίστιν ψυχαὶ καὶ εἰς τὴν ἄκραν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην ἐκκαυθεῖσαι λέγουσι παραπλησίως τῇ νύμφῃ τὸ «τετρωμένη ἀγάπης εἰμὶ ἐγὼ» (Ἆσμα β' 5)[68].

Οὕτως ἡ ψυχὴ ὁδηγεῖται εἰς ἄμεσον καὶ ζῶσαν κοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅσον ἐγχωρεῖ φυσικὰ εἰς τὰς συνθήκας τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐντρυφῶσα εἰς τοὺς λόγους του. Ζῇ ἐν τῷ Θεῷ καὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ πέραν πάσης δεοντολογικῆς καὶ ἐξωτερικῆς προστακτικῆς καταναγκαζούσης τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐξωτερικὴν καὶ δουλικὴν ὑποταγήν. Ἔχει πλέον οὗτος «σύνοικον τὴν ἐντολὴν»[69] εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ὕπαρξίν του. Τοιουτοτρόπως ὁδηγεῖται εἰς τὸ σημεῖον, ὥστε «ἐν ἕξει τῆς κατὰ τὰ προστάγματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ζωῆς γε-

---

[67] M. 31,896. Προοίμιον εἰς ὅρους κατὰ πλάτος.

[68] M. 29,401. Ὁμιλία εἰς 44ον Ψαλμόν.

[69] M. 31,236. Ὁμιλία περὶ εὐχαριστίας.

νέσθαι»[70]. Πόσην σημασίαν ἔχει διὰ τὸν ἄνθρωπον ἡ ἕξις αὐτὴ περιττὸν νὰ τονισθῇ ἐνταῦθα ὡς αὐτονόητος. Ἡ ψυχή, ἡ ὁποία φθάνει εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ἔχει τὰ θεῖα λόγια «ἐνεστηλιτευμένα» μέσα της, «τουτέστιν ἀκίνητα καὶ πάγια, εἰς πάντα τὸν χρόνον ἐνιδρυμένα τῇ μνήμῃ»[71].

5. Τέλος ὁ ἱερὸς Πατὴρ προσθέτει δύο ἄλλα σημαντικώτατα στοιχεῖα εἰς τὴν ἀνωτέρω προσπάθειαν τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἓν εἶναι ἡ ἐνατένισις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ ὁδηγὸς εἰς τὴν ἔνθεον αὐτὴν ζωήν. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶναί τι τὸ ἀφῃρημένον οὔτε κάτι ἀπρόσιτον. Εἶναι αὐτός, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καὶ ὁ πρωτοπόρος εἰς τὸν ἱερὸν δρόμον, εἰς τὸν ὁποῖον καλούμεθα ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ νὰ πορευθῶμεν καὶ ἡμεῖς. «Ἀφορῶντες οὖν εἰς τὸν Χριστὸν τῇ ἐνδόξῳ μιμήσει τὴν προθυμίαν ἐπιτείνωμεν... ἵνα... ἄσπιλον καὶ ἄμωμον μέχρι θανάτου πᾶσαν τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου φυλάξαντες εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον εἰσέλθωμεν»[72].

Τὸ ἄλλο στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον τονίζει ὁ Μ. Βασίλειος ἐν προκειμένῳ, εἶναι: «Ἡ ἀνάκρασις τοῦ νοῦ θεότητι Πνεύματος». Ἀναμφιβόλως δὲν πρόκειται περὶ ὀντολογικῆς ἀνακράσεως, διότι ἡ θεία φύσις εἶναι ἐντελῶς ἀπρόσιτος εἰς τὴν δημιουργηθεῖσαν φύσιν. Πρόκειται περὶ τῆς εἰδικῆς ἐκείνης ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁλόκληρος ἡ ὕπαρξίς του διαποτίζεται ὑπὸ τῆς χάριτος καὶ τῆς παρουσίας τοῦ Παρακλήτου κατὰ τὸν εἰδικὸν ἐκεῖνον τρόπον, ὅστις ἀποτελεῖ πλέον ἀπόρροιαν τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἁγιάζεται καὶ ἀνακαινίζεται ὁ ἄνθρωπος καθιστάμενος καινὴ κτίσις ἐν Χριστῷ διὰ Πνεύματος Ἁγίου. Εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην ἀνυψούμενος ὁ ἄνθρωπος γίνεται «τῶν μεγάλων θεωρημάτων ἐποπτικὸς καὶ καθορᾷ τὰ θεῖα κάλλη, τοσούτῳ μέντοι, ὅσον ἡ χάρις ἐνδίδωσι καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ ὑποδέχεται»[73]. Τοῦτο πλέον ἀποτελεῖ τὴν μακαρίαν ἀπαρχὴν τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις εἶναι ὁ τελικὸς σκοπὸς καὶ ἡ τελικὴ ἐπιδίωξις τῆς διὰ τὸν ἄνθρωπον θείας οἰκονομίας.

---

[70] Μ. 31,985.

[71] Μ. 29,464. Ὁμιλία εἰς 59ον Ψαλμόν.

[72] Μ. 31,1628. Περὶ βαπτ., βιβλ. ΙΙ, ἀπόκρ. εἰς ἐρώτ. ιγ'.

[73] Μ. 32,865. Ἐπιστολὴ σλγ', Ἀμφιλοχίῳ.

Διδοῦς Στεφανοπούλου - Μανωλκίδου
Καθηγητρίας τῆς Ἐμπορευματολογίας

ΑΡΜΟΝΙΑ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ *

Ἡ τελουμένη σήμερον σεμνή, ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἀκαδημαϊκὴ ἑορτὴ ἐνώπιον τῆς σεπτῆς καὶ σοφῆς ὁμηγύρεως Ὑμῶν, ἀποτελουμένης ἐκ τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Πολιτείας, τοῦ Στρατοῦ καὶ τῆς Ἐπιστήμης, ὡς καὶ τῆς εὐέλπιδος τοῦ μέλλοντος γενεᾶς, ἐκπροσωπουμένης ὑπὸ τῶν σπουδαστῶν τῆς ἡμετέρας Σχολῆς, μὲ καθιστᾷ σκεπτικὴν μήπως ἄλλος ἀξιώτερος ἐμοῦ θὰ ἔδει νὰ εἴπῃ τὸν προσήκοντα λόγον ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τοῦ ἑορτασμοῦ εἰς μνήμην τῶν τριῶν τούτων μελιρρύτων ποταμῶν τῆς σοφίας, ρητόρων τοῦ Θείου Λόγου καὶ ἐρευνητῶν τῆς φύσεως, τῶν τριῶν μεγίστων φωστήρων τῆς τρισηλίου Θεότητος, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου (330 - 379), Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (329 - 390) καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (345 - 407).

Ὁ συνεορτασμὸς οὗτος τῶν τριῶν ἐνδόξων Ἱεραρχῶν ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐθεσπίσθη τὸ πρῶτον ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1081 - 1118), ἵνα οὕτω καταδειχθῇ τὸ ἰσότιμον αὐτῶν καὶ καταπαύσωσιν αἱ συζητήσεις περὶ τοῦ τίς ἐξ αὐτῶν ἦτο τυχὸν ὁ ὑπέρτερος. Πρὸς ἀπότισιν δὲ μείζονος τιμῆς εἰς τοὺς μεγίστους τούτους σοφοὺς διδασκάλους ἑορτάζεται ἡ μνήμη αὐτῶν καὶ κεχωρισμένως εἰς ἰδιαιτέρας ἡμέρας.

Τὸ νὰ παρουσιάσῃ τις πρεπόντως τὸ ἔργον καὶ τὴν προσωπικότητα τῶν τριῶν μεγίστων σοφῶν Ἱεραρχῶν καὶ διδασκάλων, φοβοῦμαι μήπως εἶναι τοῦτο ὑπέρτερον τῶν δυνάμεών μου, καθ' ὅσον θεραπεύω μόνον τὰς Θετικὰς Ἐπιστήμας καὶ τὴν Τεχνολογίαν καὶ ὡς ἐκ τούτου τυγχάνω ἄπειρος τῆς πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένης ρητορικῆς δεινότητος.

Ἐμπνεομένη ἐκ τῆς ὁμολογίας τῶν τριῶν σοφωτάτων τῆς Ἐκκλησίας Ἱεραρχῶν ὅτι «ἐν ἅπασι τοῖς καλοῖς ἐκ σπαργάνων ἐτράφη-

---

* Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 29ην Ἰανουαρίου 1970 ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τῆς Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν.

σαν καὶ τύπους τοὺς ἀρίστους οἴκοθεν εἶχον», ὡς μητέρα καὶ ἐγὼ λαμβάνω τὸ θάρρος, ἐπικαλουμένη καὶ τὴν ὑμετέραν ἐπιείκειαν, νὰ εἴπω τὸν προσήκοντα λόγον μὲ θέμα: «Ἁρμονία Θρησκείας, Ἐπιστήμης καὶ Τεχνολογίας».

Κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ οἱ ἔνδοξοι Τρεῖς Ἱεράρχαι, οἵτινες συνδυάσαντες ἐν ἑαυτοῖς τὴν θύραθεν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν ὡς καὶ τὴν πανεπιστημιακὴν ἐν Ἀθήναις διδασκαλίαν (ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Γρηγόριος), τόσον εἰς τὴν φιλοσοφίαν ὅσον καὶ εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ἀνεγνωρίσθησαν ζῶντες ἤδη ὡς μεγάλοι Ἱεράρχαι καὶ Διδάσκαλοι καὶ πέραν τῆς περιοχῆς τῆς δράσεως αὐτῶν, δι' ὃ καὶ ὑμνοῦνται ὡς φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Οἰκουμένης.

Ὁ Βασίλειος ὁ Μέγας, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐκήρυξαν τὸν λόγον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, διέλυσαν τὸ σκότος τῆς μυριοκεφάλου αἱρέσεως, ἐγένοντο τὸ πρότυπον τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν Θεολόγων, ἀναδειχθέντες ὡς φιλόσοφοι καὶ Φυσιοδίφαι, ρήτορες καὶ ποιηταὶ καὶ ὑπέροχοι λειτουργοὶ καὶ ποιμένες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Πρὸς τούτοις οἱ τρεῖς οὗτοι μεγάλοι διδάσκαλοι θαυμάζονται διὰ τὴν προέχουσαν σημασίαν τὴν ὁποίαν ἀπέδιδον εἰς τὴν μορφωτικὴν ἀγωγὴν τῶν νέων.

Ὁ Ἑλληνικὸς Πολιτισμός, παρακμάζων κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους, διεσώθη ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, μεθ' οὗ ἀνειλίχθη εἰς τὸν Ἑλληνοχριστιανικὸν Πολιτισμόν, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπετέλεσεν τὸ ὄργανον τῆς διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου. Ἰδίως οἱ τρεῖς οὗτοι Ἱεράρχαι, διὰ τῶν ἐξόχων πνευματικῶν αὐτῶν ἔργων, ὑπῆρξαν οἱ πρωτεργάται τῆς συναδελφώσεως τῆς Ἑλληνικῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος καὶ φιλοσοφίας μετὰ τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως καὶ Ἀληθείας.

Ὁ Μέγας Βασίλειος παρορμᾷ τοὺς νέους εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἑλληνικῶν λόγων διὰ τῆς πραγματείας αὐτοῦ περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν, ἥτις ἐπιγράφεται: «Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων».

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος θεωρεῖ βαρβάρους καὶ ἀξέστους ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἐννοοῦν τὴν ὠφέλειαν ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ ὀνομάζει τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν τὸ μέγιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν.

Οἱ δὲ «Μαργαρῖται» τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἀναγιγνώσκονται ἀντὶ κηρύγματος κατὰ τὴν Θείαν λειτουργίαν.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 12ου αἰῶνος ἡ ὅλη παίδευσις ὡς καὶ ἡ σύμπασα πνευματικὴ ζωὴ τῶν λαῶν εὑρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Χριστιανικοῦ κλήρου, τὰ δὲ μοναστήρια καὶ αἱ ἐπισκοπαὶ ἐστέγαζον τὰ σχολεῖα. Διὰ τοῦτο ἐλέγετο ὅτι ἡ Θεολογία ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν στύλων τῶν ἑπτὰ ἐλευθέρων τεχνῶν, προφανῶς κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ τοῦ Σολομῶντος: «Ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον καὶ ὑπήρεισε στύλους ἑπτά», ὑπονοουμένων ὡς ἐλευθέρων τεχνῶν: τῆς Γραμματικῆς, τῆς Ρητορικῆς, τῆς Διαλεκτικῆς, τῆς Ἀριθμητικῆς, τῆς Γεωμετρίας, τῆς Ἀστρονομίας καὶ τῆς Μουσικῆς. Ἐπ' αὐτῶν δὲ ἐπεκάθητο ἡ ὑψίστη τῶν ἐπιστημῶν, ἡ Θεολογία.

Κατὰ τὰς σκοτεινὰς ἡμέρας τῆς δουλείας τὸ Ἔθνος ἡμῶν ἐστερήθη σοφῶν ἀνδρῶν καὶ διδασκάλων, καθ' ὅσον οὗτοι ἐλάμβανον τὴν ἄγουσαν πρὸς τὰ τότε ἐλεύθερα Ἔθνη. Ἕνεκα τούτου οἱ ἱερεῖς ἀνέλαβον τότε τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἑλληνοπαίδων εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἔνθα ἐτηροῦντο τὰ ἀθάνατα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κειμήλια, καὶ ἐδιδάσκοντο οἱ θησαυροὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἔτι δὲ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι.

Εὐθὺς ὡς ἐφύσησεν ὁ ζείδωρος τῆς ἐλευθερίας ἄνεμος εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ ἐν αὐτῇ ζῶντες καὶ οἱ ἐν διασπορᾷ Πανέλληνες ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των πρὸς τὰς πηγὰς τῆς σοφίας τῶν ἀρχαίων προγόνων των, ἐμπνεόμενοι δὲ ἐκ τῶν διδαγμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Δημοσθένους: «Οὐ χρὴ νομίζειν αὐτοῦ τινα εἶναι τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως... καὶ ἡγεῖτο γὰρ αὐτῶν ἕκαστος οὐχὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ μόνον γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τῇ πατρίδι», ἀφωσιώθησαν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἔθνους.

Καταπληκτικὴ ἔκτοτε ἐπιφαίνεται ἡ τῆς ἐπιστήμης καὶ τεχνολογίας πρόοδος τῶν Ἑλλήνων. Ἑκατὸν πεντήκοντα ἐτῶν ἐλεύθερος βίος ἤρκεσε νὰ διαλύσῃ τὸ σκότος τῶν αἰώνων τῆς δουλείας καὶ τὰ καίρια τραύματα, τὰ ὁποῖα προεκάλεσεν ἡ βάρβαρος ἐποχὴ τοῦ κατακτητοῦ. Πάντα δὲ ταῦτα ἐπουλώθησαν καὶ ἐξηφανίσθησαν, ὡς ποτὲ νὰ μὴ ἐγένοντο, διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ τῆς ἱκανότητος πρὸς πρόοδον τῶν Ἑλλήνων.

Συνεπῶς ἡ σημερινὴ ἑορτὴ δὲν εἶναι ἁπλῶς θρησκευτικὴ ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τῶν Τριῶν Μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων, ἀλλὰ καὶ ἑορτὴ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ Ἐπιστημῶν, τὰ ὁποῖα ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος τιμᾷ ἐν τῷ προσώπῳ τῶν Τριῶν τούτων Μεγίστων Ἱεραρχῶν, ἐρευνητῶν τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀληθείας, σοφῶν καὶ ρητόρων τοῦ Θείου Λόγου.

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι, ἰδίᾳ δὲ ὁ Μέγας Βασίλειος, ὑπῆρξαν ὑπέ-

ροχοι ἐρευνηταὶ τῆς φύσεως, καθ' ὅσον περιέγραψαν θαυμασίως τοπεῖα καὶ φυσικὰ φαινόμενα.

Ὁ Μ. Βασίλειος εἰς ὁμιλίαν του ἀνασκευάζει λίαν ἐπιτυχῶς τὰς δοξασίας τῶν ἀστρολόγων ἐπὶ τοῦ ρήματος τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἔχοντος οὕτω: «Καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἡμέρας καὶ ἐνιαυτούς». Τὸ χωρίον αὐτὸ δὲν ὑπονοεῖ τὴν χρῆσιν τῶν ἄστρων ὡς προγνωστικῶν σημείων τοῦ μέλλοντος τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά, κατὰ Μ. Βασίλειον, προαγγελίας πιθανῶν μεταβολῶν τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ἀλλαγῶν αὐτῆς κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἔτους.

Ἀλλὰ καὶ μετεωρολογικὰ φαινόμενα μνημονεύει καὶ περιγράφει ὡς προγνωστικὰ τῆς καιρικῆς καταστάσεως, ὡς π.χ. τὴν αἱματώδη χροιὰν τοῦ Ἡλίου κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἢ τὴν δύσιν, τὸ χρῶμα τῆς Σελήνης, τὸ περὶ αὐτὴν στέμμα κλπ.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τὸ ἔαρ χαρακτηρίζει ὡς «βασιλίδα τῶν ὡρῶν». Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος περιγράφει τὸν ἥλιον καὶ τὸν ἔναστρον οὐρανόν.

Σπουδαιοτάτη εἶναι ἡ ὁμιλία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου περὶ «Σημείων», ὅπου γίνεται λόγος περὶ προαγγελίας τοῦ τέλους τοῦ κόσμου διὰ τῶν σημείων τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης. «Ὁ Ἥλιος σκοτισθήσεται καὶ ἡ Σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς». Αἱ δὲ κρατοῦσαι σήμερον ἀστροφυσικαὶ θεωρίαι ἐπιβεβαιοῦν τὰς περὶ Ἀστρονομίας γνώσεις τοῦ Μ. Βασιλείου.

Ἡ Θρησκεία δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῇ ὑπὸ τὸ σύστημα τὸ διέπον τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, καὶ τοῦτο διότι ἡ μὲν Ἐπιστήμη χρησιμοποιοῦσα τὴν παρατήρησιν καὶ τὸ πείραμα ἀναζητεῖ διὰ τῆς ἀντικειμενικῆς ἐρεύνης τὴν ἑρμηνείαν τῶν φαινομένων, ἡ Θρησκεία ὅμως ἐκπηγάζουσα ἐκ τοῦ ἐνδομύχου συναισθήματος τῆς ὑπάρξεως Σοφῆς καὶ ὑπερκοσμίου δυνάμεως, ἐκ Θείας ἀποκαλύψεως γνωρίζει εἰς ἡμᾶς τὴν ἀδιάψευστον Ἀλήθειαν.

Ἡ Θεία αὐτὴ καὶ ὑπερκόσμιος δύναμις, τὴν ὁποίαν δὲν δύναται ἰδίᾳ δυνάμει νὰ συλλάβῃ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ρυθμίζει τὴν ὕπαρξιν, τὴν συντήρησιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν πάντων, ἀπὸ τοῦ μικροκόσμου, ἤτοι τοῦ μονοκυττάρου ὀργανισμοῦ, μέχρι καὶ τοῦ σύμπαντος κόσμου, καὶ κατευθύνει τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τεχνολογικὴν ἔρευναν.

Καὶ αἱ μὲν θεωρητικαὶ Ἐπιστῆμαι ἐν τῇ ἐρεύνῃ αὐτῶν πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας ὠφελοῦσι τὸν ἄνθρωπον, ὅταν τὰ πορίσματα αὐ-

τῶν ἐναρμονίζωνται πρὸς τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ τὸ καλόν, αἱ δὲ θετικαὶ ἐπιστῆμαι διὰ τῆς ἐρεύνης καὶ τῶν ἐφαρμογῶν αὐτῶν θεμελιοῦσι τὰς τεχνολογικὰς προόδους τοῦ πολιτισμοῦ.

Σήμερον δὲν ἀρκεῖ μόνον ὁ ἄνθρωπος, καὶ δὴ ὁ Ἕλλην, νὰ καλλιεργῇ τὸ ἔδαφος, νὰ κτηνοτροφῇ καὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου νὰ διαθέτῃ συμφερόντως τὰ προϊόντα τοῦ μόχθου του, ὅπως πρίζηται τὰ πρὸς ζῆν. Δὲν ἀρκεῖ διὰ τῆς εὐφυΐας αὐτοῦ, προνομιοῦχος νὰ διασχίζῃ θαλάσσας καὶ ἀέρα. Δὲν ἀρκεῖ ἡ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἰσχύς, οὔτε ἡ ἐκ τῆς ὑλικῆς βίας ἐφήμερος ἐπιτυχία, ὅπως λαός τις ἐπιβληθῇ δι' αὐτῶν καὶ ἀνέλθῃ τὰς βαθμίδας τοῦ πολιτισμοῦ διὰ νὰ ὑπερέχῃ τῶν ἄλλων, οἵτινες ἀναδεικνύονται διὰ τῆς συνεχῶς ἐξελισσομένης ἐπιστημονικῆς τεχνολογίας. Ἀλλά, διὰ τὴν ἐπίτευξιν πάντων τούτων, ἀπαιτεῖται πρὸ παντὸς ἐξύψωσις τῆς στάθμης τῆς παιδείας καὶ ἐνδελεχὴς καὶ σκληρὰ ἐργασία καὶ δὴ κατὰ τὸν αἰῶνα τῆς τεχνολογικῆς προόδου, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἤχθη εἰς τὴν διάσπασιν τοῦ ἀτόμου τῆς ὕλης, εἰς τὴν χαλιναγώγησιν τῆς θερμοπυρηνικῆς δυνάμεως καὶ τὴν ἐκ τούτων ἀπόκτησιν τεραστίων ποσοτήτων ἐνεργείας, προσέτι δὲ ἐπέτυχε, διὰ τῶν τεχνολογικῶν μέσων τὰ ὁποῖα διαθέτει, καὶ τὴν μετάβασίν του εἰς ἄλλον πλανήτην.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἀνακαλύψεων καὶ ἐφευρέσεων ἀντημείφθη ἡ ἀνθρωπότης δι' ἀνελπίστων παροχῶν, αἱ ὁποῖαι, ἄγνωστοι πρό τινος, κατέστησαν σήμερον ἀπαραίτητοι παράγοντες τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ τῶν διαρκῶς πολλαπλασιαζομένων ἀναγκῶν αὐτοῦ. Πιθανῶς δὲ ἐπιφυλάσσονται διὰ τὸ μέλλον τεχνολογικαὶ ἐπινοήσεις, τὰς ὁποίας σήμερον ἀδυνατοῦμεν νὰ φαντασθῶμεν.

Εὐοίωνον σημεῖον τῆς συνεχοῦς ἀνυψώσεως τῆς ἐκπαιδευτικῆς στάθμης ἐν Ἑλλάδι ἀποτελεῖ τὸ γεγονὸς τῆς ἀθρόας προσελεύσεως τῶν νέων εἰς τὰ Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικὰ Ἱδρύματα καὶ δὴ εἰς τοὺς ἐφηρμοσμένους κλάδους τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν.

Αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύσσονται διὰ τῶν Θεωρητικῶν καὶ Θετικῶν Ἐπιστημῶν. Ἡ ἐνυπάρχουσα ἐνσυνείδητος ἠθικὴ εἰς τὰ παιδία ἀναπτύσσεται περαιτέρω διὰ τῆς ὀρθῆς ὑπὸ τῶν γονέων ἀγωγῆς, καὶ δὴ τῆς μητρός, ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκευτικῆς ἀγωγῆς καὶ ὁλοκληροῦται ὑπὸ τῆς παιδείας.

Ἡ ἐνσυνείδητος αὕτη ἠθική, ὡς φωνὴ τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὑπαγορεύει εἰς τὸν εὐσεβῆ χριστιανὸν νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν, ὅπερ εὐαρεστεῖ τὸν Θεόν, καὶ τότε ὁ ἄνθρωπος εὐτυχὴς ἐκ τούτου αἰσθάνεται ὅτι πλησιάζει Αὐτόν.

Ἐκ τῆς ἀναδρομῆς εἰς τὴν Ἱστορίαν διαπιστοῦται ὅτι ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχεν ἡ θρησκευτικὴ πίστις, ἐκεῖ ἀνεπτύχθη ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ πολιτισμός.

Ἡ Ἀρχαία Ἑλλὰς ἐδοξάσθη διὰ τῶν μεγάλων αὐτῆς σοφῶν, φυσιοδιφῶν, φιλοσόφων, ἱστορικῶν, ρητόρων, ποιητῶν καὶ καλλιτεχνῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν πίστις.

Ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν περὶ εἰδῶν διδασκαλίαν του πρῶτος συνέλαβεν ἐπιστημονικῶς καὶ διετύπωσε τὴν ἔννοιαν περὶ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ καθαρᾷ πνευματικῇ αὐτῆς μορφῇ. Ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων ἐκήρυττον περὶ Θεοῦ καὶ ἐδίδασκον τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν πνευματικότητα αὐτοῦ ὡς καὶ τὴν ὕπαρξιν καὶ ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς· δι' ὃ ὁ μάρτυς καὶ φιλόσοφος Ἰουστῖνος εἶπεν «οὐκ ἀλλότριά ἐστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ».

Εἶναι ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι ἡ κατάπτωσις τῆς θρησκευτικῆς πίστεως ἑνὸς λαοῦ προκαλεῖ καὶ τὴν κατάρρευσιν τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ καὶ ἐν τέλει τὴν τοῦ κράτους. Τοῦτο συνέβη εἰς τὸ Ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κράτος ὡς καὶ εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἐν Γαλλίᾳ ἐπακολούθημα τῆς κηρύξεως φανεροῦ πολέμου κατὰ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρξεν ἡ κατάρρευσις τοῦ τότε πλέον προηγμένου εἰς τὰς ἐπιστήμας κράτους, μέχρις ὅτου ὁ Ρεβεσπιέρος ἔπεισε τὴν Γαλλικὴν Ἐθνοσυνέλευσιν νὰ κηρύξῃ ἐπισήμως τὴν πίστιν εἰς τὸν Θεόν. Ὁ δὲ Μέγας Ναπολέων ἐπανέφερε τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν πρὸς χαλιναγώγησιν τῶν παθῶν, ἀποκατάστασιν τῆς ἠθικῆς τάξεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ὡς καὶ διὰ τὴν ἐξύψωσιν τῶν ἐπιστημῶν.

Μνημονεύοντες τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἀναφέρωμεν τὴν ἄδικον εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς νεωτέρας χημείας Lavoisier, διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι οὗτος ὑπῆρξε πρότερον ἀξιωματοῦχος, ἀνεξαρτήτως τῆς μεγίστης ἐπιστημονικῆς ἀξίας αὐτοῦ, καθ' ὅσον οἱ ἐπαναστάται ἐφρόνουν ὅτι δὲν ἐχρειάζοντο πλέον ἐπιστήμονας. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι εἰς τὸν Lavoisier ὀφείλεται καὶ ἡ ἀρχὴ καθ' ἣν «ἐπὶ οἱασδήποτε χημικῆς ἐπεξεργασίας οὐδὲν γεννᾶται καὶ οὐδὲν ἀπόλλυται». Τὴν ἀρχὴν ταύτην ὡς φιλοσοφικὸν ἀξίωμα εἶχον ἤδη διατυπώσει πρῶτοι οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας, βραδύτερον δὲ ὁ Δημόκριτος, ὅστις ἐπρέσβευεν ὅτι «μηδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίγνεσθαι μηδὲ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεσθαι».

Ἀλλὰ ποία περὶ τούτων ἄλλη μεγαλυτέρα ἀπόδειξις δύναται νὰ

ὕπαρξη ἀπὸ τὴν κρατοῦσαν εἰς τὰς Κομμουνιστικὰς χώρας κατάστασιν, εἰς τὰς ὁποίας κατεπολεμήθη συστηματικῶς ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία;

Ἕνεκα ὅμως τῶν καταστρεπτικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς καταργήσεως τῆς Θρησκείας εἰς τὰς χώρας αὐτὰς παρατηρεῖται ἀπό τινος ἀνοχὴ πρὸς τὴν θρησκευτικὴν πίστιν καὶ τοῦτο διότι δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἐκρίζωσις τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν λαῶν των, ἀλλὰ κυρίως καὶ διὰ λόγους σκοπιμότητος, ἵνα διὰ τῆς θρησκεύσεως ἐξυγιανθῇ ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις τῶν πολιτῶν καὶ ἐξυψωθῇ ἡ ἐπιστημονικὴ στάθμη.

Ἂς ἴδωμεν ὅμως πῶς ἐναρμονίζονται αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀντιλήψεις καὶ ἐπιδιώξεις τοῦ ἐρευνητοῦ πρὸς τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως ἀλήθειαν τῆς θρησκείας.

Ἡ Ἐπιστήμη ἐπιζητεῖ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας τῆς εὑρισκομένης πέραν τῶν ἤδη γνωστῶν, ἡ δὲ Τεχνολογία, ἀξιοποιοῦσα τὴν κατακτωμένην ἀλήθειαν, βελτιοῖ τὸν πολιτισμὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ προσθέτως ἱκανοποιεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐρευνητοῦ καὶ τοῦ τεχνολόγου, ὅστις χαίρει διὰ τὴν νέαν ταύτην κατάκτησιν.

Ἡ θρησκεία ὅμως παραλαμβάνει τὸ πνεῦμα τοῦ ἐρευνητοῦ ἐκεῖ ὅπου ἐγκαταλείπει αὐτὸ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τεχνολογία καὶ τὸ ὁδηγεῖ ἐν ἀνέσει πέραν τοῦ ἀγνώστου, εἰς ἄλλον κόσμον, ἀνώτερον καὶ ἀπηλλαγμένον τῶν τυραννικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἐπιγείου βίου.

Τότε τὸ πνεῦμα τοῦ ἐρευνητοῦ, ἀποδεχόμενον τὴν κατευναστικὴν τῆς Θρησκείας ἐπίδρασιν, ἵσταται μετ' εὐσεβείας, θαυμασμοῦ καὶ σεβασμοῦ πρὸ τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ Σύμπαντος καὶ ἀνευρίσκει ἐν ἑαυτῷ τὸ ἐνυπάρχον Θεῖον Δῶρον τοῦ Πλάστου.

Συνεπῶς ἡ Θρησκευτικὴ πίστις ἀποτελεῖ ὑπερτάτην καταφυγὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τοῦ φθάσαντος εἰς τὸ σημεῖον μεταξὺ τοῦ ἐγνωσμένου καὶ τοῦ ἀγνώστου. Ὅθεν Θρησκεία, Ἐπιστήμη καὶ Τεχνολογία δέον νὰ συνυπάρχωσι καὶ νὰ συνεργάζωνται ἁρμονικῶς διὰ τὸ καλὸν αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐρευνητοῦ, ἵνα δύναται τὸ ἀνήσυχον αὐτοῦ πνεῦμα, ταλαιπωρηθὲν ἐκ τῆς ἐρεύνης τοῦ ἀγνώστου, νὰ καταφεύγῃ εἰς τὴν Θρησκείαν ὅπως ἠρεμήσῃ καὶ καταστῇ ἔτι παραγωγικώτερον.

Περὶ τούτου λίαν προσφυῶς καὶ ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Στίλπων Κυριακίδης συνοψίζων τὰ τοῦ Κλήμεντος γράφει: «Οἱ Ἕλληνες ἀποκαμόντες ἐκ τῆς μακρᾶς φιλοσοφικῆς περιπλανήσεως καὶ ἀπολέσαντες τὴν παλαιὰν πεποίθησιν ἐπὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης

διανοίας ἠσπάσθησαν προθύμως ὡς ἄγκυραν ἐλπίδος τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, ἥτις ἤνοιγεν εἰς αὐτοὺς ἄμεσον καὶ ἐπίτομον τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ Θεῖον καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀνέπαυε νοῦν καὶ καρδίαν».

Ἀλλ' ἡ ἱκανότης πρὸς ἑρμηνείαν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως γεννᾷ ἐνίοτε, εἴς τινας ἡμιμαθεῖς κυρίως ἐρευνητάς, τοιαύτην αὐτοπεποίθησιν, ὥστε νὰ παρακινῇ αὐτοὺς εἰς ὑπεροπτικὴν στάσιν ἔναντι τῆς Θρησκείας. Οἱ ἡμιμαθεῖς οὗτοι, θιασῶται τῆς ὑλιστικῆς Θεωρίας, φρονοῦν ὅτι ἡ ἔρευνα τοῦ ἀνθρώπου δέον νὰ κατευθύνηται μόνον εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ νὰ ἀδιαφορῇ διὰ τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον του.

Πρὸς ἀποφυγὴν τοιούτων ὑπερφιάλων σκέψεων ὁ πραγματικὸς ἐπιστήμων δέον νὰ ἔχῃ συναίσθησιν τῆς μηδαμινότητος τῶν γνώσεών του καὶ νὰ μὴ λησμονῇ τὴν ῥῆσιν τοῦ Σωκράτους: «ἓν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα», ὡς καὶ τὸ «γνῶθι σαυτὸν» τῶν ἄλλων σοφῶν προγόνων ἡμῶν, διότι «Ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστιν», ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Ἀληθῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συγκριθῇ ἡ θαυμαστὴ καὶ ὑπερκοσμία φύσις τῆς Θρησκείας πρὸς τὴν ἀτέλειαν τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ σοφώτεροι τῶν θετικῶν ἐπιστημόνων θεωροῦν ἑαυτοὺς ὡς ἡμιμαθεῖς ἐν τῇ γνώσει τῆς Φύσεως. Τοῦτο ἀναγνωρίζει καὶ ὁ Νεύτων, ὁ βαθὺς καὶ κραταιὸς ἐπιστήμων, ὅστις καὶ σήμερον ἔτι θαυμάζεται διὰ τὴν πολλαπλῶς ἐπινοητικὴν αὐτοῦ διάνοιαν καὶ ὅστις, ὡς γνωστόν, καθώρισε τοὺς νόμους τῆς παγκοσμίου ἕλξεως, δι' ὧν ἐμελετήθησαν αἱ κινήσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων, καὶ οἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῶν ὑπολογισμῶν τῶν ἀστροναυτικῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ διαστήματος.

Ὁ Νεύτων μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του εἶπε: «Δὲν γνωρίζω ποία ἡ ἐντύπωσις τοῦ κόσμου περὶ ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ αὐτὸς μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπῆρξα ἓν παιδίον παῖζον παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσσης καὶ διασκεδάζον διὰ τῆς ἀνευρέσεως ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἑνὸς λιθαρίου πλέον ὁμαλοῦ ἢ ἑνὸς κογχυλίου πλέον ὡραίου ἀπὸ τὰ συνήθη, ἐνῷ ὁ μέγας ὠκεανὸς τῆς ἀληθείας ἐξετείνετο πρὸ ἐμοῦ ἐντελῶς ἀνεξερεύνητος».

Ὁ Θεόπνευστος δὲ Μέγας Βασίλειος εἰς τὴν Ε΄ ὁμιλίαν του εἰς Ἑξαήμερον λέγει: «Οὐδὲν ἀναίτιον, οὐδὲν ἀπὸ ταυτομάτου· πάντα ἔχει τινὰ σοφίαν ἀπόρρητον». Ἡ δημιουργικότης τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἶναι Θεῖον δῶρον, χορηγούμενον εἰς ὀλίγους ἐκλεκτοὺς

ἐρευνητάς, οἵτινες προσπαθοῦν νὰ ἐξακριβώσουν τὴν ἀλήθειαν, ἤτοι τὴν κατὰ Μέγα Βασίλειον ἀπόρρητον σοφίαν.

Συνοψίζοντες τὰ ἀνωτέρω διαπιστοῦμεν ὅτι θαυμαστὴ ἁρμονία ὑπάρχει μεταξὺ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας, τῆς μόνης ἀληθοῦς, καὶ τῆς Ἐπιστήμης καὶ Τεχνολογίας. Ὅθεν φρονοῦμεν ὅτι ἐπιτακτικὸν καθῆκον παντὸς ἐπιστήμονος, ἀξίου τοῦ ὀνόματος τούτου, εἶναι νὰ ἐνισχύῃ, ἔργῳ καὶ λόγῳ, τὴν πίστιν τῶν συνανθρώπων του, καταδεικνύων τὴν ὑπάρχουσαν ἁρμονίαν τῆς Θρησκείας, τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Τεχνολογίας. Νὰ προσφεύγῃ δὲ εἰς τὴν Θρησκευτικὴν πίστιν πρὸς ἀνακούφισιν τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ ἀδυναμίας, τὴν ὁποίαν πάντοτε αἰσθάνεται καὶ δὴ ὁσάκις ἀποτυγχάνει ἢ πλήττεται ὑπὸ συμφορῶν.

Διὰ τοὺς ἀντιφρονοῦντας πρὸς ταῦτα δὲν ἔχω παρὰ νὰ ἀντιτάξω τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ Rousseau: «Ὁμολογῶ ὅτι ἡ ἁγιότης τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ἐπιχείρημα ὅπερ ὁμιλεῖ εἰς τὰ μύχια τῆς καρδίας μου καὶ εἰς τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἤθελον οὔτε ν' ἀπαντήσω. Ἴδε τὰ βιβλία τῶν φιλοσόφων μεθ' ὅλης αὐτῶν τῆς ἐμφάσεως, πόσον εἶναι μικρὰ ἔναντι τοῦ Εὐαγγελίου. Θὰ μοὶ ἀντιταχθῇ ὁ Σωκράτης, ἡ ἐπιστήμη αὐτοῦ, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ! Ἀλλ' ὁποία ἀπόστασις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Υἱοῦ τῆς Μαρίας! Ἐὰν ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτους δεικνύουν τὸν σοφόν, ἡ ζωή, ὁ θάνατος (καὶ ἡ Ἀνάστασις) τοῦ Ἰησοῦ ἀποδεικνύουν τὸν Θεόν».

Παναγιώτου Ν. Σιμωτᾶ

ΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΕΒΡΑΙΟΛΟΓΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Μ. ΒΕΛΛΑ

Ἐπὶ τῇ ἐκδημίᾳ τοῦ διακεκριμένου ἑβραιολόγου καὶ πολυσεβάστου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Βασιλείου Μ. Βέλλα παρουσιάζομεν ἁδρομερῶς τὸ εἰδικὸν ἐπιστημονικὸν ἔργον καὶ δὴ τὴν συμβολὴν αὐτοῦ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἑβραιολογίας, μὴ προτιθέμενοι νὰ ἀναφερθῶμεν ἐνταῦθα εἰς τὸ γενικώτερον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐπετέλεσεν οὗτος ὑπὸ τὰς γνωστὰς πολλάς του ἰδιότητας, ὡς τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ Θρησκευμάτων, τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας κ.ἄ., ἐφ' ὅσον μάλιστα τοιοῦτό τι ἐπράξαμεν ἀλλαχοῦ[1].

Ἡ συγγραφικὴ παραγωγὴ τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ εἶναι πλουσιωτάτη, καλύπτουσα ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν μετὰ ζήλου καὶ εὐσυνειδησίας ἐπὶ μακρὸν ἐθεράπευσεν. Ἐκτείνεται δὲ εἰς βάθος καὶ εἰς πλάτος. Οὕτω αἱ πολυάριθμοι ἐργασίαι του, αἱ ὁποῖαι καταλαμβάνουν σημαντικὸν χῶρον ἔστω καὶ σημειούμεναι ἁπλῶς διὰ τοῦ τίτλου των, διακρίνονται εἰς τὰς αὐστηρῶς ἐπιστημονικὰς καὶ εἰς τὰς πρὸς τὸ εὐρύτερον κοινὸν ἀπευθυνομένας.

Αἱ πρῶται, εἰς τὰς ὁποίας καὶ θὰ ἐπιμείνωμεν, εἶναι κυρίως μονογραφίαι ἐπὶ ποικίλων προβλημάτων τοῦ κλάδου του, αὐτοτελεῖς συγγραφαὶ ἐπὶ εὐρυτέρων θεμάτων, ἑρμηνευτικαὶ ἐργασίαι κλπ. Αὗται παρουσιάζουν ἐπιστημονικὴν πληρότητα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀναπτύσσονται μετ' ἀσυνήθους ἁπλότητος καὶ ἀνεπιτηδεύτου ὕφους. Πρὸς ἐκπόνησίν των εἰργάσθη κατὰ βάθος, διακριθεὶς ὡς ἐμβριθὴς ἐπιστήμων, δεινὸς ἑρμηνευτὴς καὶ ταλαντοῦχος ἐν γένει ἐρευνητής. Διὰ

---

[1] Βλ. Θρησκευτικὴν καὶ Ἠθικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν, ἐν λ. Βέλλας Βασίλειος.

τῆς δημοσιεύσεως τῶν τοιούτων ἐργασιῶν του καθιερώθη ἐν Ἑλλάδι ὡς ὁ πρωτοπόρος ἑβραιολόγος καὶ ὁ σπουδαῖος συντελεστὴς εἰς τὴν δημιουργίαν ἐνδιαφέροντος διὰ τὰς παλαιοδιαθηκικὰς καὶ δὴ τὰς ἑβραιολογικὰς σπουδάς, τῶν ὁποίων ἐπέτυχε νὰ τονίσῃ καὶ νὰ καταδείξῃ τὴν ἀξίαν διὰ τὴν ὅλην θεολογικὴν ἐπιστήμην. Ἐπὶ πλέον ἔθεσε τὰς βάσεις διὰ τὴν σοβαρὰν πλέον ἔρευναν εἰς τὸν κλάδον τὸν ὁποῖον ἐκαλλιέργει, γεγονὸς διὰ τὸ ὁποῖον ἐπαξίως διεξεδίκησε τὰ πρωτεῖα εἰς τὰς σχετικὰς ἐρεύνας. Ἔδωσε δηλονότι νέαν καὶ ἰσχυρὰν ὤθησιν εἰς τὰς ἑβραιολογικὰς σπουδάς, αἱ ὁποῖαι ἕνεκα τούτου ἔλαβον οὐσιαστικώτερον περιεχόμενον. Διὰ τῶν ἐμπεριστατωμένων μελετῶν του καὶ τῶν ἐμπνευσμένων πανεπιστημιακῶν παραδόσεών του προέβαλε τὴν ἑβραιολογίαν τόσον, ὥστε ὑπὸ πάντων κατενοήθη, ὅτι αὕτη καθίσταται ἓν ἀξιόλογον μέσον πρὸς βαθυτέραν καὶ πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ ἐλάχιστα παρ' ἡμῖν γνωστοῦ κόσμου τῆς Π. Διαθήκης. Ταῦτα δύναταί τις νὰ ἐκτιμήσῃ ἐὰν λάβῃ ὑπ' ὄψει, ὅτι πρὸ τοῦ Βασιλείου Βέλλα δὲν εἶχε παρουσιασθῆ ἐν Ἑλλάδι ἀξία λόγου συγγραφικὴ ἢ ἄλλη δραστηριότης εἰς τὸν ἐν λόγῳ τομέα [2]. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἑξῆς κατὰ τὸ ἐναρκτήριον μάθημά του ὡς ὑφηγητοῦ: «Περὶ τῆς παρ' ἡμῖν κινήσεως δὲν δύναται, δυστυχῶς, νὰ γίνῃ λόγος τις. Αἱ σχετικαὶ ἐργασίαι εἶναι ἐλάχισται. Πρὶν ἔτι οἱ παρ' ἡμῖν θεραπεύοντες τὴν Π. Διαθήκην λάβωσι μέρος εἰς τὸ γενικὸν ρεῦμα τῆς κινήσεως τῆς ἐπιστήμης, θὰ εἶναι ἀνάγκη μακρὸν χρόνον νὰ καταναλώσωσιν εἰς τὴν παρασκευὴν τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὸν φοιτητὴν βοηθημάτων πρὸς καλλιέργειαν τῆς ἐπιστήμης. Πλὴν μιᾶς ἑβραϊκῆς γραμματικῆς τοῦ ἀλησμονήτου Ν. Παπαγιαννοπούλου οὐδὲν ἕτερον ὑπάρχει παρ' ἡμῖν»[3]. Ταῦτα μαρτυροῦν σαφῶς περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ κλάδου ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του ὁ ἀείμνηστος Βέλλας καὶ περὶ τοῦ ὅτι διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ καταλήψεως τῆς

---

[2] Περὶ τῶν ἐπιστημονικῶν δημοσιευμάτων τοῦ πρώτου εἰσαγαγόντος τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης καὶ τῆς ἑρμηνείας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐκ τοῦ πρωτοτύπου κειμένου Θεοκλήτου Βίμπου († 1903), τοῦ διαδεχθέντος τοῦτον Παναγιώτου Παυλίδου († 1894) καὶ τοῦ ἐν συνεχείᾳ ἐπὶ μίαν εἰκοσιπενταετίαν περίπου διδάξαντος τὰ μαθήματα ταῦτα ἔν τε τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν Νικολάου Παπαγιαννοπούλου († 1925) βλ. ἐν Π. Μπρατσιώτου, Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τῆς Ἁλώσεως μέχρι σήμερον, Ἀθῆναι, 1940, σελ. 10 - 11.

[3] Βλ. Β. Βέλλα, Αἱ σύγχρονοι κατευθύνσεις τῆς ἐπιστήμης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, Ἀθῆναι, 1932, σελ. 28.

πανεπιστημιακῆς ἕδρας ἐσημειώθη αἰσθητὴ μεταβολὴ ἐν προκειμένῳ, ὥστε νὰ δικαιοῦται οὗτος νὰ θεωρῆται τοὐλάχιστον ὡς ὁ σκαπανεὺς τῆς ἐπιστήμης του.

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν δυνάμεων εἰργάσθη πρὸς γενικωτέραν προβολὴν τοῦ ὅλου κλάδου τῆς εἰδικότητός του, ἐπέδειξεν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διὰ πλεῖστα λεπτομερειακὰ θέματα, τὰ ὁποῖα οὐδόλως ἀντιπαρήρχετο, ἐν ἀντιθέσει πρός τινας, οἵτινες θεωροῦν ταῦτα ὡς ἐπουσιώδη καὶ σχολαστικὰ καὶ χαρακτηρίζουν ὡς τὸ «ἄνηθον καὶ τὸ κύμινον» τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης. Καὶ πρέπει ἐνταῦθα νὰ τονισθῇ, ὅτι ἐκ τῶν τοιαύτης φύσεως θεμάτων ἐκρίθη ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία τοῦ διαπρέψαντος καθηγητοῦ, διότι δι' αὐτῶν ἐπέτυχε νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν διαφώτισιν καιρίων προβλημάτων τῆς ἐπιστήμης του. Ἐντεῦθεν δὲ ἐκρίθη καὶ ἐκ μέρους τῶν ξένων ἐπιστημόνων καὶ ἀπέσπασε τὴν ἐκτίμησίν των. Καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ ἄλλως, διότι ὁ ἐπιστήμων δὲν κρίνεται ἐξ ὀγκωδῶν ἔργων, ἀλλ' ἐξ εἰδικῶν ἐρευνητικῶν πραγματειῶν. Ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐργασιῶν του, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν σοβαρὰς ἐπιστημονικὰς συμβολάς, προάγουσαι τὸν ἑρμηνευτικὸν τῆς Θεολογίας κλάδον, ἐνδεικτικῶς θὰ σημειώσωμέν τινα.

Ὅτε ἐσπούδαζεν ἀκόμη ἐν Γερμανίᾳ ἐπέδειξεν ἄριστα δείγματα τῆς κριτικῆς καὶ ἐρευνητικῆς του ἐν γένει ἱκανότητος συγγράψας μελέτην, ἐν τῇ ὁποίᾳ δι' ἰδίων ἐπιχειρημάτων ἀπεδείκνυεν, ὅτι ὁ 19ος ψαλμὸς τῆς Βίβλου δὲν εἶναι ἑνιαῖος, ἀντικρούων ἐν προκειμένῳ τὸν L. Dürr, ὅστις ὑπεστήριξε τὸ ἀντίθετον. Ὁ ἀρχάριος τότε ἐρευνητὴς ἀπέδειξεν ἐπιτυχῶς, ὅτι παρ' Ἰσραὴλ δὲν ὑφίσταται στενὴ σύνδεσις τῶν ἐννοιῶν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς δικαιοσύνης, τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ Νόμου[4].

Κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα παραγωγικὰ ἔτη τῆς ζωῆς του συνέγραψε πλείστας κριτικὰς ἐργασίας, εἰς τὰς ὁποίας καθίσταται ἐμφανὴς ἡ προσπάθειά του, ὅπως διὰ τῆς λεπτῆς ἐρεύνης ἐξομαλύνῃ ποικίλας δυσχερείας, τὰς ὁποίας παρουσιάζει τὸ κείμενον τῆς Π. Διαθήκης. Διά τινων μελετῶν του καταλήγει εἰς συμπεράσματα παλαιοτέρων ἐρευνητῶν, ὁρμᾶται ὅμως ἐκ διαφόρων λόγων[5]. Εἰς ἄλλας δὲ περιπτώσεις

---

[4] Βλ. Β. Βέλλα, Εἶναι ὁ 19ος ψαλμὸς ἑνιαῖος; Ἀθῆναι, 1928.

[5] Βλ. π.χ. τὴν μελέτην του: Ἀνάλυσις τοῦ βιβλίου τοῦ Ναούμ, Ἀθῆναι, 1930.

καταλήγει εἰς συμπεράσματα ἐντελῶς διάφορα τῶν ὑπ' ἄλλων διατυτυπωθέντων καί, μὴ περιοριζόμενος ἁπλῶς νὰ λαμβάνῃ ἰδίαν θέσιν ἔναντι τῶν ὑποστηριζομένων ἀπόψεων, ὑποδεικνύει ἰδίας λύσεις ἐπί τινων καιρίων προβλημάτων[6].

Οἱ ἐπιστημονικοὶ ὁρίζοντες τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ εἶναι εὐρύτατοι. Αἰσθάνεται οὗτος τὴν ἀνάγκην νὰ κινηθῇ εἰς ἐκτεταμένον χῶρον, καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἱεραποστολικοῦ ζήλου ἀναδέχεται τὸ δυσχερὲς διὰ τοὺς πολλοὺς ἔργον. Τοιοῦτό τι διαπιστοῦται ἐκ τῶν ὅσων εἶπε κατὰ τὸ ὡς ἄνω μνημονευθὲν ἐναρκτήριον μάθημά του ὡς ὑφηγητοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ προβάλλει τοὺς ὁρίζοντας, πρὸς οὓς φέρεται ἡ ἐπιστήμη τῆς Π. Διαθήκης καὶ ἑβραιολογίας, εἰσάγων τοὺς φοιτητάς του εἰς τὰ προβλήματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ἐνταῦθα ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν μετ' εὐθύτητος ἐξαίρων τὴν συμβολὴν τῆς κριτικῆς ἐρεύνης εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ κλάδου, ἐπισημαίνων συγχρόνως καὶ ἐνδεχομένους κινδύνους, τοὺς ὁποίους ἐγκλείουν αἱ κατευθύνσεις τῶν Σχολῶν τῆς Δύσεως. Λόγῳ ἰδιοσυγκρασίας καὶ πεποιθήσεων δὲν ἐπιδοκιμάζει τὰς ἀκρότητας καὶ τάσσεται ὑπὲρ τῆς ἀντικειμενικῆς ἐρεύνης. Πρὸς τοῦτο συνιστᾷ τὴν βαθεῖαν μελέτην τῶν κειμένων. Ταύτην δὲ βασίζει κυρίως ἐπὶ τῆς ἐπαρκοῦς γνώσεως τῶν γλωσσῶν τοῦ πρωτοτύπου, τὰς ὁποίας θεωρεῖ ἀπολύτως ἀπαραιτήτους διὰ τὰς παλαιοδιαθηκικὰς σπουδάς. «Ὡς πᾶσα ἐπιστήμη», λέγει, «προτιθεμένη νὰ ἑρμηνεύσῃ φιλολογικόν τι μνημεῖον σπουδάζει καὶ ἐρευνᾷ τὴν γλῶσσαν τοῦ πρωτοτύπου κειμένου, ἐξ οὗ καὶ μόνου προβαίνει εἰς ἐπιστημονικὴν ἑρμηνείαν, οὕτω καὶ ἡ ἐπιστήμη τῆς Π. Διαθήκης ἀπαιτεῖ βαθεῖαν γνῶσιν τοὐλάχιστον τῶν δύο γλωσσῶν, τῆς ἑβραϊκῆς καὶ τῆς βιβλικῆς ἀραμαϊκῆς, ἐν αἷς πρόκεινται ἡμῖν τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης»[7]. Εἰς μίαν δ' ἀποστροφήν του πρὸς τοὺς φοιτητὰς λέγει χαρακτηριστικῶς τὰ ἑξῆς: «Εἴδετε τὴν ἔκτασιν ἣν προσέλαβεν ἡ ἐπιστήμη, τὰ πολλὰ ἐφόδια, ὧν προέχει ἡ ἐκμάθησις τῶν γλωσσῶν τοῦ πρωτοτύπου κειμένου τῆς Π. Διαθήκης, ἣν ἡ ἐπιστήμη ἀπαιτεῖ παρὰ παντὸς ἐπιχειροῦντος τὴν καλλιέργειαν αὐτῆς... Ἐκ μεταφράσεων ὅσον εὔστοχοι αὗται καὶ ἂν ὦσιν, οὐδέποτε δύνασθε νὰ ἐπιτελέσητε ἐπιστημονικὴν ἑρμηνείαν. Τοιαύτη τις ἑρμηνεία ἐκ μεταφράσεως εἶναι ἀδιανόητος, διότι πῶς εἶναι δυνατὸν ἐκ μεταφράσεως νὰ

---

[6] Βλ. π.χ. τὴν μελέτην του: Mal' ak Jahwe, Ἀλεξάνδρεια, 1931.

[7] Βλ. Β. Βέλλα, Αἱ σύγχρονοι κατευθύνσεις τῆς ἐπιστήμης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, σελ. 14.

προβῆτε εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου, νὰ ἐξασκήσητε ἔπειτα φιλολογικὴν κριτικήν; Πῶς δὲ εἶναι δυνατὸν ἐκ μεταφράσεως νὰ ἐννοήσητε τὸν συγγραφέα, ἀφοῦ ἡ μετάφρασις καὶ τὰς ἐννοίας πολλῶν λέξεων ἐπακριβῶς δὲν δύναται νὰ ἀποδώσῃ καί, τὸ σπουδαιότερον, ἀποδίδει τὴν ἔννοιαν τοῦ πρωτοτύπου κειμένου ὡς κατενόησεν αὐτὸ ὁ μεταφραστής;»[8]. Καὶ καταλήγει διὰ τῆς ἑξῆς φράσεως: «Ἄνευ γνώσεως τῆς ἑβραϊκῆς καὶ ἀραμαϊκῆς, σημειοῖ που εὐστόχως ὁ O. Procksch, περιπίπτομεν εἰς ἐξηγητικὴν βαρβαρότητα, ἥτις εἶναι ἡ βιβλικὴ βαρβαρότης, τὴν δ' ἐκ μεταφράσεων ἐξήγησιν καλεῖ ὁ αὐτὸς O. Procksch ψευδεξήγησιν. Διὰ ταῦτα εἰς οὐδὲν τῶν Πανεπιστημίων τοῦ κόσμου ἑρμηνεία τῆς Π. Διαθήκης γίνεται ἐκ μεταφράσεως, ὡς ἀπαραλλάκτως οἱ Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι συγγραφεῖς ἑρμηνεύονται ἐκ τοῦ πρωτοτύπου»[9].

Ὁ ὑπερβάλλον ζῆλός του πρὸς προβολὴν τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου τῆς Π. Διαθήκης καὶ ἀνάδειξιν τῆς ὑπεροχῆς του ἔναντι τοῦ κειμένου τῶν Ο΄ προέρχεται μὲν ἐκ φλογεροῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ νεαροῦ τότε ἑρμηνευτοῦ, δὲν τυγχάνει ὅμως ἀδικαιολόγητος. Διότι ὄχι μόνον οἱ σύγχρονοι ξένοι ἐξηγηταὶ ἑρμηνεύουν τὴν Π. Διαθήκην ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ, ὡς καὶ οὗτος ἀναφέρει, ἀλλὰ καὶ ἡ θέσις τῶν ἑρμηνευτικῶν ἐργασιῶν τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν ἑρμηνευτῶν, οἱ ὁποῖοι, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἐχρησιμοποίουν τοὺς Ο΄, παρουσιάζεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μειονεκτική. Τοιοῦτό τι βεβαιοῖ καὶ ὁ διακεκριμένος ἑβδομηκοντολόγος καθηγητὴς κ. Π. Μπρατσιώτης, θεωρῶν ὅτι ἀπετέλει μέγα μειονέκτημα τῆς πατερικῆς ἐξηγήσεως τῆς Π. Διαθήκης τὸ ὅτι ὡς βάσις τῆς ἐξηγητικῆς ἐργασίας ἐπὶ τῆς Βίβλου ταύτης ἐχρησίμευσεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἡ μετάφρασις τῶν Ο΄[10]. Εἶναι δὲ γνωστὸν εἰς τοὺς φοιτητὰς - μαθητὰς τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ κ. Π. Μπρατσιώτου, ὅτι οὗτος, ἑρμηνεύων τὴν Π. Διαθήκην ὡς ἑβδομηκοντολόγος ἐκ τῶν Ο΄, χρησιμοποιεῖ εἴς τε τὰ ἑρμηνευτικά αὐτοῦ συγγράμματα καὶ εἰς τὰς πανεπιστημιακάς του παραδόσεις, παραλλήλως πρὸς τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ ἑβραϊκόν, καίτοι μὴ ἑβραιολόγος.

Εἶναι ὅμως ἄξιον προσοχῆς, ὅτι ὁ ἀείμνηστος Βασίλειος Βέλ-

---

[8] Βλ. Β. Βέλλα, μν. ἔργ., σελ. 28.

[9] Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 29.

[10] Βλ. Π. Μπρατσιώτου, Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ἐν Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ΙΔ΄ (1963), σελ. 105.

λας, παρὰ τὴν ἰσχυρὰν τάσιν του πρὸς ἔρευναν καὶ προβολὴν τῆς ἑβραϊκῆς Βίβλου, ἐπέδειξε συγχρόνως καὶ μέγα ἐνδιαφέρον δι' ἀνάλογον προβολὴν τῆς μεταφράσεως τῶν Ο', τῆς ὁποίας, ὡς ἀποδεικνύουν αἱ ἐργασίαι του, ἐγνώριζε πολὺ καλῶς τὰ προβλήματα καὶ τὴν ἀξίαν διὰ τὴν ἑρμηνείαν. Θεωρῶν δὲ ταύτην κλεῖδα διὰ τὴν κατανόησιν τῆς Π. Διαθήκης συνιστᾷ εἰς τὸ ἐν Βρυξέλλαις συνελθὸν κατὰ Σεπτέμβριον 1938 XX διεθνὲς συνέδριον τῶν ἀνατολιστῶν διὰ σχετικῆς ἀνακοινώσεώς του, ὅπως καταβληθῇ περισσοτέρα προσοχὴ καὶ ἐπιδειχθῇ μεῖζον ἐνδιαφέρον διὰ τὸν καταρτισμὸν βασικῶν ἔργων ἐπὶ τῶν Ο'[11]. Ἀπευθυνόμενος δὲ πρὸς τοὺς φοιτητάς του ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς περὶ τοὺς Ο' ἐνασχολήσεως λέγων: «Ἡ μελέτη αὐτῶν ὅσον ἀφορᾷ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπιστήμην τῆς Π. Διαθήκης ἔχει νὰ προσφέρῃ ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου»[12].

Συνεπὴς πρὸς ταῦτα ἐχρησιμοποίει δαψιλῶς τὸ κείμενον τῶν Ο' κατὰ τὰς ἐπὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ ἐρεύνας του, καὶ μάλιστα διώρθωνε τὸ ἑβραϊκὸν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἑλληνικοῦ. Προχωρῶν δ' ἔτι περαιτέρω προέβαλλε τὴν ἀξίαν τῆς ἀρχαίας ταύτης ἑλληνικῆς μεταφράσεως καὶ ἄλλως. Οὕτω π.χ. κατόπιν διεξαγωγῆς κριτικῆς ἐρεύνης ἐπὶ τοῦ χωρίου Δευτ. 32, 43 καὶ βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ κειμένου τῶν Ο' ὑποστηρίζει, ὅτι μία τῶν ὑπαρχουσῶν αὐτόθι δύο μεταφράσεων ὀφείλει τὴν γένεσίν της εἰς ἰουδαϊκοὺς προσηλυτιστικοὺς ἀνὰ τὰ ἔθνη σκοπούς, καὶ ἀποδεικνύει διὰ τοῦ λίαν ἐνδιαφέροντος τούτου πορίσματος, ὅτι τὸ κείμενον τῶν Ο' διεδραμάτισε σπουδαῖον ρόλον παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς. Τὸ αὐτὸ ἀποδεικνύει καὶ διὰ παρομοίας φύσεως ἐρεύνης του ἐπὶ τοῦ χωρίου Ζαχ. 14, 17[13]. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας ἐργασίας του χρησιμοποιεῖ τοὺς Ο' μὲ τάσιν ἀναδείξεώς των, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι ἀνεγνώριζε τὴν μετάφρασιν ταύτην ὡς σοβαρὸν καὶ σπουδαῖον μέσον πρὸς γόνιμον ἔρευναν καὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ. Εἰς τὰς ἐμβριθεῖς δὲ ἐργασίας τὰς ὁποίας συνέγραψεν ἐπὶ τῶν γνωστῶν χειρογράφων τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης (Qumran) διαβλέπει τις τὴν πρόθεσιν τοῦ συγγραφέως, ὅπως προβάλλῃ τὸ κείμενον τῶν Ο', ὅπου τοῦτο παρουσιά-

---

[11] Βλ. Β. Βέλλα, Κύρια προβλήματα τῆς ἐρεύνης τῶν Ο', Ἀθῆναι, 1940, σελ. 14 - 15.

[12] Βλ. Β. Βέλλα, Αἱ σύγχρονοι κατευθύνσεις τῆς ἐπιστήμης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, σελ. 26.

[13] Βλ. Β. Βέλλα, Τὰ χωρία Δευτ. 32,43 καὶ Ζαχ. 14,17, Ἀθῆναι, 1935.

ζετο καλύτερον τοῦ ἑβραϊκοῦ, συνάγων συμπεράσματα χρησιμώτατα διὰ τὴν ἔρευναν τῶν ἐν λόγῳ χειρογράφων. Δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς πολὺ συνέβαλεν εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἔρευναν τῶν σπουδαίων διὰ τὴν Π. Διαθήκην χειρογράφων τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης[14].

Ἐκτὸς τῶν ἀκραιφνῶς κριτικῶν ἐπὶ τοῦ κειμένου ἐργασιῶν παρουσίασε καὶ πλείστας ἄλλας πλέον πνευματικάς, εἰς τὰς ὁποίας μετ' ἀληθοῦς ψυχικῆς διεγέρσεως ἀναπτύσσει διαφόρους παλαιοδιαθηκικὰς ἰδέας καὶ κυρίως προφητικάς. Μίαν τοιαύτην χαρακτηριστικὴν ἐργασίαν μνημονεύομεν, ἐν τῇ ὁποίᾳ θαυμάζει τις τὴν χάριν, μετὰ τῆς ὁποίας παρουσιάζει τὰς περὶ ἱστορίας ἀντιλήψεις τῶν προφητῶν[15]. Ἕτερόν τι ὡσαύτως πνευματικὸν θέμα, τὸ ὁποῖον ἦτο βεβαίως τῆς εἰδικότητός του, ἐσχετίζετο δὲ ἀμέσως πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν, ἤτοι τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τοῦ βιβλίου τῆς Σοφίας Σολομῶντος, προέβαλεν ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης θέσεως τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐκ τῆς σχετικῆς ἐρεύνης του ταύτης διαπιστώνει, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ θαυμασίου τούτου τῆς σοφιολογικῆς γραμματείας βιβλίου δὲν ἀρνεῖται νὰ ἀντικρύσῃ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, ἀλλ' ἔρχεται ἀφόβως εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν ἑλληνικὴν διανόησιν, ἵνα ἐπενδύσῃ τὴν ἰσραηλιτικὴν διδασκαλίαν μὲ ἑλληνικὸν ἔνδυμα καὶ παρουσιάσῃ ταύτην εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον πρὸς ἀποδοχήν[16]. Σημειωτέον ὅτι ἐπὶ τοῦ προβλήματος τούτου ἐλάχισται ἐργασίαι μέχρι τοῦδε ἐγένοντο.

Δι' ἄλλων μελετῶν του προβάλλει ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς τὸ κῦρος τὸ ὁποῖον κέκτηται ἡ Βίβλος παρ' ἡμῖν. Μετὰ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐθεντίαν καὶ παράδοσιν γράφει σχετικῶς: «Δι' ἡμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους ἡ ὑπὸ τῶν Πατέρων δοθεῖσα ἑρμηνεία διαφόρων βιβλίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, χωρὶς νὰ εἶναι δεσμευτική, δὲν εἶ-

---

[14] Βλ. σχετικῶς τὰς ἐργασίας του: Ἐκ τῶν χειρογράφων τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης: Τὸ ὑπόμνημα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἀββακούμ, Ἀθῆναι, 1960. Τὸ βιβλίον τοῦ πολέμου τῶν υἱῶν τοῦ φωτὸς κατὰ τῶν υἱῶν τοῦ σκότους, Ἀθῆναι, 1965, κ.ἄ. Βλ. ἐπίσης Περὶ τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης: Τὰ χειρόγραφα τῆς Κοινότητος τῆς Δαμασκοῦ, Ἀθῆναι, 1961 κ.ἄ.

[15] Βλ. Β. Βέλλα, Θεὸς καὶ Ἱστορία ἐν τῇ ἰσραηλιτικῇ θρησκείᾳ, Ἀθῆναι, 1934.

[16] Βλ. Β. Βέλλα, Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τοῦ βιβλίου τῆς Σοφίας Σολομῶντος, Ἀθῆναι, 1961, σελ. 28.

ναι ἀδιάφορος ἕνεκα τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ κύρους τῶν Πατέρων»[17]. Καὶ ἀλλαχοῦ, ἐκδηλῶν τὸν σεβασμὸν τοῦτον πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἑρμηνείαν τῆς Π. Διαθήκης, τονίζει τὰ ἑξῆς: «Ἕκαστον χωρίον τῆς Π. Διαθήκης ἀναφερόμενον εἰς ζητήματα πίστεως καὶ ἤθους δέον νὰ συσχετίζηται καὶ νὰ ἑρμηνεύηται ἀπὸ τῆς Κ. Διαθήκης, ὅπως ἀκριβῶς ἀντιστοίχως πλείστων χωρίων τῆς Κ. Διαθήκης δέον νὰ ἀναζητῶμεν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ τὴν ρίζαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐβλάστησαν. Ἐν τῇ τοιαύτῃ στενῇ ἀλληλουχίᾳ τῶν δύο Διαθηκῶν καὶ ἐν τῇ προσπαθείᾳ κατανοήσεως τῆς Π. Διαθήκης ἀπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως ἤδη ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία ἐχρησιμοποίησε πρὸς τῇ ἱστορικῇ μεθόδῳ (Σχολὴ Ἀντιοχείας) τὴν ἀλληγορικὴν καὶ τυπολογικὴν μέθοδον (Σχολὴ Ἀλεξανδρείας)»[18]. Καλὸς δ' ὢν γνώστης τῶν ἀπόψεων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν συναφῶν θεμάτων, ἐνισχύει καὶ ἐντεῦθεν τὰς ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου ἀπόψεις του, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἤδη λόγος, καὶ γράφει χαρακτηριστικῶς: «Πόσον ἀκωλύτως καὶ ἐλευθέρως ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία ἐπέτρεπε νὰ συντελῆται τοιαύτη ἐργασία μαρτυρεῖ περιτράνως τὸ μνημειῶδες ἔργον τοῦ Ὠριγένους, τὰ περίφημα Ἑξαπλᾶ, περαιτέρω δὲ αἱ κριτικαὶ ἐργασίαι τοῦ Ἡσυχίου καὶ Λουκιανοῦ». Καὶ περαιτέρω: «Αἱ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ προκύψασαι συζητήσεις περὶ τῆς κανονικότητος τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ βιβλίου, περὶ τοῦ συγγραφέως ὡρισμένων βιβλίων, περὶ τῆς βραδυτέρας προσθήκης ὡρισμένων τεμαχίων εἰς τὰ ἱερὰ κείμενα, δεικνύουν ὅτι τοιαῦτα ζητήματα, ἀναγόμενα εἰς τὴν σφαῖραν τῆς κριτικῆς, δὲν ἀπεσιωπῶντο»[19]. Κατηγορηματικῶς δὲ βεβαιώνει, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία οὐδόλως θίγεται ἀπὸ ὡρισμένας λογικὰς ἀπόψεις τῆς κριτικῆς[20]. «Ἄνευ κριτικῆς ἐργασίας δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐπιστήμη τῆς Βίβλου», τονίζει εἰς ἄλλην μελέτην του[21]. «Ἡ κριτική», γράφει, «δὲν εἶναι γέννημα ἀργοσχόλων θεολόγων ἢ ἀσεβῶν τινων ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκπηγάζει ἐξ αὐτῆς τῆς σημερινῆς μορφῆς τῶν κειμένων, ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνάγκης νὰ ἐξηγήσωμεν καὶ ἄρωμεν τὰς δυσχερείας»[22]. Τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι πολλάκις ἡ

---

[17] Βλ. Β. Βέλλα, Ἡ Ἁγία Γραφὴ ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ, Ἀθῆναι, 1958, σελ. 19.

[18] Βλ. Β. Βέλλα, μν. ἔργ., σελ. 18.

[19] Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 14.

[20] Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 15.

[21] Βλ. Β. Βέλλα, Κριτικὴ τῆς Βίβλου καὶ ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία, Ἀθῆναι, 1937, σελ. 7.

[22] Βλ. Β. Βέλλα, Αὐτόθι.

κριτικὴ πλανᾶται ἢ δὲν καταλήγει εἰς κοινῶς ἀποδεκτὰς λύσεις καὶ θετικὰ συμπεράσματα οὐδόλως καθιστᾷ τοῦτον διστακτικὸν εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου του. Διὰ τοῦτο μετὰ θάρρους γράφει: «Βεβαίως ἡ κριτική, ὡς χρησιμοποιοῦσα ἀνθρώπινα μέσα καὶ δι' αὐτῶν ἐργαζομένη, ἔχει ἀτελείας, εἴτε ἕνεκα τῆς ἀτελείας τοῦ ἀνθρωπίνου νοός, εἴτε ἕνεκα μὴ ἐπαρκῶν ἀκόμη δεδομένων πρὸς ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, καὶ ἔχει ἐν πολλοῖς ὑποθετικὸν χαρακτῆρα. Ἀλλὰ τοιοῦτον χαρακτῆρα ἔχει πᾶσα ἐπιστήμη. Ἕνεκα ὅμως τούτου δὲν πρέπει νὰ ἀπορρίπτωμεν αὐτήν, διότι τοῦτο θὰ ἐσήμαινε καταδίκην πάσης ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης»[23].

Μέγα μέρος τῆς συγγραφικῆς του δραστηριότητος ἀφιέρωσεν ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς εἰς τὴν ἐκπόνησιν ἑρμηνευτικῶν ὑπομνημάτων, διὰ τῶν ὁποίων παρουσίασεν ἀριστοτεχνικῶς τὰς μεγαλειώδεις ἰδέας τῶν παλαιοδιαθηκικῶν συγγραφέων. Εἰς τὰ ἔργα ταῦτα, τὰ ὁποῖα εἶναι πολυάριθμα[24], ἑρμηνεύει καὶ σχολιάζει ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ μετ' ἐμφανοῦς ἐπιτυχίας τὰ κείμενα, ἐνῷ δὲν ἐκτείνεται εἰς τὰ ἐπουσιωδέστερα φιλολογικὰ προβλήματα αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου εἰσάγει εὐστρόφως τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸν κόσμον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔζησεν ὁ συγγραφεὺς ἑκάστου βιβλίου. Ἡ ἀξία τῶν ὑπομνημάτων τούτων ἐξετιμήθη καὶ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν βραβευσάσης ταῦτα. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἔκδοσις τούτων ἀπετέλεσεν ἀξιόλογον καὶ σοβαρὰν προσπάθειαν πρὸς ὑπομνηματισμὸν τῆς Π. Διαθήκης, δεδομένου ὅτι μέχρι πρό τινος ἐλάχισται σχετικαὶ ἐργασίαι εἶχον ἴδει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Παρομοίας φύσεως πρὸς τὰ ἑρμηνευτικὰ ὑπομνήματα ἔργον δύναταί τις νὰ χαρακτηρίσῃ δύο ὀγκώδεις τόμους, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἀοίδιμος καθηγητὴς ἐξετάζει ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν τὰς μεγαλυτέρας θρησκευτικὰς φυσιογνωμίας τοῦ Ἰσραήλ, τὰς ἀκμασάσας ἀπὸ τῆς μωσαϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς μεταιχμαλωσιακῆς[25]. Ἡ ἐκλογὴ τῶν προσω-

---

[23] Βλ. Β. Βέλλα, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 15.

[24] Βλ. Β. Βέλλα, Ἀμώς, Ἀθῆναι, 1947. Ὠσηέ, Ἀθῆναι, 1947. Μιχαίας - Ἰωὴλ - Ὀβδιού, Ἀθῆναι, 1948. Ἰωνᾶς - Ναοὺμ - Ἀββακοὺμ - Σοφονίας, Ἀθῆναι, 1949. Ἀγγαῖος - Ζαχαρίας - Μαλαχίας, Ἀθῆναι, 1950. Τὸ βιβλίον τῆς Ρούθ, Ἀθῆναι, 1964. Δανιήλ, Ἀθῆναι, 1966. Βλ. ὡσαύτως καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ἐκλεκτοὶ ψαλμοί, Ἀθῆναι, 1960[3]. Ὁ παῖς τοῦ Κυρίου, Ἀθῆναι, 1969 κ.ἄ.

[25] Βλ. Β. Βέλλα, Θρησκευτικαὶ προσωπικότητες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, Ἀθῆναι, 1957 - 1963[2]. Τόμ. Α' 1968[3].

πικοτήτων έχει γίνει κατὰ τοιοῦτον ἐπιτυχῆ τρόπον, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ σχηματίζῃ μίαν πλήρη καὶ σαφῆ εἰκόνα τῆς ἰσραηλιτικῆς θρησκείας καὶ ἱστορίας. Εἶναι ἀπαράμιλλος ἡ χάρις, μετὰ τῆς ὁποίας ὁ διαπρεπὴς ἑρμηνευτὴς ἀναπτύσσει τὴν διδασκαλίαν ἑκάστης προσωπικότητος, παραθέτων καὶ ἐκλεκτὰς σχετικὰς περικοπὰς ἐν μεταφράσει. Ἡ ἀξία καὶ τοῦ ἔργου τούτου ἔγκειται σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς τὸ ὅτι ὁ συγγραφεὺς διαπραγματεύεται τὰ θέματά του ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων, μὴ ἐπιμένων εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν φιλολογικῶν ζητημάτων. Οὕτω προσδίδει εἰς αὐτὸ σχεδὸν ἐκλαϊκευτικὸν χαρακτῆρα. Καὶ ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ τοιούτου χαρακτῆρός του τὸ ἔργον ἔτυχε λίαν εὐμενοῦς κριτικῆς ἐκ μέρους τῶν εἰδικῶν. Εἰς τὸ δίτομον τοῦτο σύγγραμμα ἀποκαλύπτει κατ' ἐξοχὴν τὴν φλογερὰν ἀγάπην του πρὸς τὰς μεγάλας μορφὰς τῆς Π. Διαθήκης. Δὲν εὑρίσκει εἰς καμμίαν ἄλλην ἀρχαίαν θρησκείαν τόσην μακρὰν ἅλυσιν τοσούτων μεγάλων προσωπικοτήτων. «Παραλλήλους μορφάς», γράφει, «ὡς πρὸς τὸν ζῆλον, τὸ θάρρος, τὴν αὐτοθυσίαν δύναταί τις νὰ εὕρῃ καὶ παρ' ἄλλαις θρησκείαις. Ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν ὅμως, τὴν δύναμιν καὶ τὴν καθαρότητα τῶν ὑπ' αὐτῶν διατυπουμένων θρησκευτικῶν ἐννοιῶν ἐλλείπει οἱοσδήποτε παραλληλισμός»[26]. Ὑπὸ πραγματικῆς πνευματικῆς διεγέρσεως καταλαμβάνεται καὶ μεταρσιοῦται ὅταν ἀνατέμνῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἐξεχουσῶν τούτων προσωπικοτήτων, διότι ἵσταται μετὰ θαυμασμοῦ καὶ δέους πρὸ αὐτῶν. Εἰς αὐτὰς διακρίνει τὸν τύπον τοῦ τελείου πνευματικοῦ ἀνθρώπου, περὶ τὸν ὁποῖον ἐνασμενίζει νὰ ἀσχολῆται. Ἐντεῦθεν δ' ὁρμώμενος παρουσιάζει εἰς μίαν βαθυστόχαστον μελέτην του τὴν προσωπικότητα τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ὡς τὴν ἐξεικόνισαν οἱ μεγάλοι οὗτοι ἄνδρες κατ' ἀριστοτεχνικὸν τρόπον, ἰδίως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Μεσσίου[27]. Τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον τὸν βλέπει ὡς ἀγωνιστήν, ὡς δέσμιον εἰς τὸ ἔργον του, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται ὡς μία ψυχικὴ ἀνάγκη, εἰς ἣν οὗτος ὑποκύπτει. Εἶναι ἄξια πολλῆς προσοχῆς τὰ ὅσα σχετικῶς γράφει: «Ὁ κουρασμένος ἄνθρωπος δὲν ἔχει ποτὲ τὸ δικαίωμα νὰ ἡσυχάσῃ ὅσον κουρασμένος, ἀπηλπισμένος καὶ ἂν εἶναι, ἀλλὰ πάντοτε ὀφείλει νὰ ἐργάζεται παράγων... ἔργον ἄνευ ψόγου καὶ μώμου... Εἶναι ἴδιον τῶν μεγάλων πνευματικῶν ἀνθρώπων νὰ εὐρύνουν καθ' ἑκάστην τὸν ὁρίζοντα τῆς δράσεως

---

[26] Βλ. Β. Βέλλα, μν. ἔργ., τόμ. Α', σελ. 5.

[27] Βλ. Β. Βέλλα, Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος κατὰ τοὺς προφήτας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, Ἀθῆναι, 1959.

καὶ τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν. Εἰς τοιούτους ἄνδρας ἡ στασιμότης ἐν τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῇ ἐπιδιώξει τῶν σκοπῶν, ἥτις φέρει ἐν ἑαυτῇ τὸ μικρόβιον τοῦ μαρασμοῦ καὶ τοῦ θανάτου, εἶναι παντελῶς ξένη»[28].

Τοιαῦτά τινα γράφει καὶ εἰς ἄλλας συγγραφάς του ὁ ἀοίδιμος, παρόμοια δὲ ἐδίδασκε κατὰ τὰς πανεπιστημιακάς του παραδόσεις, ὅτε οἰστρηλατούμενος πολλάκις ἐπυρπόλει τὰς ψυχὰς τῶν νεαρῶν μαθητῶν του μὲ τὴν φλόγα τῆς δράσεως. Ἔχων ὑπ' ὄψει του τὰς μεγάλας αὐτὰς μορφὰς τῆς Π. Διαθήκης ὡραματίζετο τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον ὡς τόσον ὑψηλὰ καὶ μακρὰν τῆς φθορᾶς ἱστάμενον, ὥστε δὲν ἔβλεπε πλέον περιθώρια ὑπάρξεως δι' αὐτὸν ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας τοῦ ἔργου του ἢ ἀναστολῆς τούτου, ἀλλ' ἐθεώρει καταδικασμένον εἰς μαρασμὸν καὶ δὴ καὶ εἰς πνευματικὸν θάνατον, εἰς ἀφανισμόν. Αἱ τοιαῦται ὑψηλαὶ ἰδέαι του ὤθουν αὐτὸν εἰς θαυμασμὸν καὶ μίμησιν τῶν μεγάλων παλαιοδιαθηκικῶν φυσιογνωμιῶν. Καὶ θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ Βασίλειος Βέλλας ἐγεννήθη διὰ νὰ μιμηθῇ ταύτας. Διότι οὐδέποτε ἔπαυσεν ἐργαζόμενος καὶ οὐδέποτε ἀπεθαρρύνετο ἢ ἀπεγοητεύετο, ἀκόμη καὶ ὅταν διεπίστωνε τὴν ἀνθρωπίνην μικρότητα καὶ ἰδιοτέλειαν. Καὶ δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι ἐγνώρισε παρομοίαν πρὸς αὐτὰς τύχην, παραμένων μέχρι τέλους πιστῶς καὶ γενναίως εἰς τὰς ἐπάλξεις τοῦ χρέους. Οὕτω ὁ γαλήνιος ἀνὴρ ἀπέθεσε τὴν σάρκα καὶ ἀπῆλθεν ἐκ τοῦ ματαίου τούτου κόσμου ἤρεμος ὅτι ἐξετέλεσε τὴν ὑψηλὴν πνευματικὴν ἀποστολήν, διὰ τὴν ὁποίαν ἄνωθεν ἐκλήθη. Ἤδη ὁ πεφιλημένος καὶ πανσέβαστος Διδάσκαλος συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν μεγάλων πνευματικῶν προσωπικοτήτων, τὰς ὁποίας ἐζήλωσεν ἐν τῇ ζωῇ του. Ἀναπαύεται μετ' αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ. Ἡ μνήμη του δὲ θὰ διατηρηθῇ ἱερὰ ὑπὸ τῶν εὐλαβουμένων τὸ ὄνομά Του.

---

[28] Βλ. Β. Βέλλα, μν. ἔργ., σελ. 33.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΙΟΙ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Χαριλάου Σ. Τζώγα Δρ. Θ.

Ο ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ

1. Βίος

Ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων λογίων κληρικῶν καὶ διδασκάλων τοῦ Γένους κατὰ τὸν ΙΗ′ αἰῶνα εἶναι ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ κατὰ κόσμον Ἐλευθέριος Πέτρου Βούλγαρις. Ἐγεννήθη τὸ 1716 ἐν Κερκύρᾳ ἐκ γονέων ἑλκόντων τὴν καταγωγήν των ἐκ Ζακύνθου[1]. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἤκουσεν ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του διδασκάλους Ἀντώνιον Κατήφορον καὶ Ἱερεμίαν Καββαδίαν[2]. Μετὰ ἀλλεπαλλήλους ἐπισκέψεις εἰς τὴν Ζάκυνθον μετέβη εἰς Ἄρταν, ὅπου ἐσχολάρχει ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας[3]. Ἐκεῖ ἐλθὼν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἄρτης ἀνεχώρησεν εἰς Ἰωάννινα (1730), ὅπου ἐφοίτησεν εἰς τὴν αὐτόθι σχολήν. Εἰς Ἰωάννινα ἐσχολάρχει τότε Μεθόδιος ὁ Ἀνθρακίτης, παρὰ τοῦ ὁποίου ὁ Βούλγαρις ἤκουσε τὰ ἐκεῖ διδασκόμενα φιλοσοφικὰ μαθήματα καὶ ἀνεδείχθη ὁ ἄριστος τῶν μαθητῶν[4]. Εἰς αὐτὸν δὲ κατὰ μέγα μέρος ὀφείλει καὶ τὸν ζῆλόν του πρὸς τὰς φυσικὰς καὶ μαθηματικὰς ἐπιστήμας.

Βραδύτερον χειροτονηθεὶς εἰς διάκονον καὶ μεταβὰς εἰς Ζάκυνθον ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Ἰωάννινα παρὰ τῷ διδασκάλῳ Ἀνθρακίτῃ, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὁποίου ἔλαβεν ὑποτροφίαν παρ' εὐπόρων ἰωαννιτῶν δι' ἀνωτέρας σπουδὰς εἰς Ἰταλίαν. Ἐκεῖ παρηκολούθησε θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν ὡς καὶ θετικὰς ἐπιστήμας καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς λατινικῆς, ἰταλικῆς καὶ γαλλικῆς γλώσσης, εἰς τὰς ὁποίας βραδύτερον προσέθεσε τὴν γερμανικήν, ἑβραϊκήν, τουρκικήν, ἀραβικὴν καὶ ρωσικήν.

---

[1] Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 566.

[2] Αὐτόθι. Βλ. καὶ Κ. Κούμα, Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τόμ. 12, Βιέννη 1832, σ. 559.

[3] Γ. Αἰνιᾶνος, Συλλογὴ ἀνεκδότων συγγραμμάτων τοῦ ἀοιδίμου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, ἐν Ἀθήναις 1838, σ. ια′.

[4] Ἔνθ' ἀν., σ. ιβ′.

Ἐπανελθὼν ὁ Βούλγαρις ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ διωρίσθη τὸ 1742 σχολάρχης τῆς Μαρουτσαίας σχολῆς ἐν Ἰωαννίνοις. Ἐδῶ ἤρχισε νὰ διδάσκῃ ἐκτὸς τῆς θεολογίας, τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τὰ σύγχρονα φιλοσοφικὰ συστήματα, ὅσα εἶχε διδαχθῆ καὶ μελετήσῃ εἰς τὴν Δύσιν. Τοῦτο προεκάλεσε τὴν ὀργὴν τοῦ σοφοῦ, ἀλλὰ συντηρητικοῦ διδασκάλου Μπαλάνου Βασιλοπούλου, ὅστις ἐδημιούργησε μακροχρόνιον συζήτησιν εἰς βάρος τοῦ νεωτερίζοντος Βουλγάρεως. Πρὸς ἀποφυγὴν περαιτέρω σκανδάλων ἀνεχώρησεν οὗτος τὸ 1745 ἐξ Ἰωαννίνων καὶ μεταβὰς εἰς Κοζάνην διωρίσθη ἐκεῖ σχολάρχης. Τὴν μετάβασίν του ἐκ τῆς περιφήμου πόλεως τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὴν μικρὰν Κοζάνην περιγράφει ὁ Βούλγαρις μὲ κωμικὴν ἀγανάκτησιν ὡς ἑξῆς: «Οὐκ ἀντέσχομεν ἀλλ' ὑπεχωρήσαμεν, ὡς ἀφ' ἵππου ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὴν μικρὰν μεταβάντες Κοζάνην»[5]. Ἐν Κοζάνῃ παρέμεινεν οὗτος τρία περίπου ἔτη, ὅπου ἀνέπτυξε πλουσίαν διδασκαλικὴν καὶ κηρυκτικὴν δραστηριότητα.

Τῇ παρακλήσει τῶν Μαρουτσαίων ἐπανῆλθεν ὁ Βούλγαρις εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐδίδαξεν εἰς τὴν σχολὴν αὐτῶν ἐπὶ τριετίαν (1750 - 1753). Ἡ φήμη του δὲ ηὔξησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ τότε πατριάρχης Κύριλλος Ε' προσκαλέσας αὐτὸν εἰς Κ)πολιν τὸ (1753) ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν σχολαρχίαν τῆς Ἀθωνιάδος σχολῆς[6]. Ὅτε οὗτος ἀνέλαβε τὴν σχολαρχίαν ἐφοίτων εἰς τὴν σχολὴν μόλις εἴκοσι μαθηταί, τῶν ὁποίων ὅμως ὁ ἀριθμὸς ταχέως ἐδεκαπλασιάσθη ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην διεύθυνσιν καὶ διδασκαλίαν του. Πλῆθος δὲ μαθητῶν συνέρρεε πανταχόθεν διὰ νὰ ἀκούσουν τὴ μαθήματα τοῦ μεγαλοφυοῦς καὶ πολυμαθοῦς διδασκάλου· καὶ μολονότι ἡ σχολαρχία του δὲν διήρκεσεν ἢ μὴ μόνον πέντε ἔτη, τὰ φιλοσοφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ μαθήματα αὐτοῦ δύνανται δικαίως νὰ θεωρηθοῦν ὡς τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς μετὰ ταῦτα κατὰ τὴν Ἑλλάδα εὐφορίας τῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ Βούλγαρις φλεγόμενος ὑπὸ ζήλου καὶ ἀγάπης χριστιανικῆς ἐπεδίωξεν ἐπὶ πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἀναδείξῃ τὴν σχολὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς σχολὴν ἀξίαν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πνευματικὸν ὑπόδειγμα διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, διότι ἐστοχάζετο ὅτι τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο ἄσυλον τῆς μετανοίας καὶ τοῦ θεωρητικοῦ βίου, ὁ τόπος ὁ ὁποῖος παρέμενεν ἀκόμη ἀμίαντος ἀπὸ τοῦ ἰσλαμισμοῦ, ἦτο ἁρμοδιώτερος καὶ καταλ-

---

[5] Κ. Σάθα, ἔνθ' ἀν., σ. 567, σημ. 1.

[6] Ἔνθ' ἀν., σ. 567. Βλ. καὶ Γ Αἰνιᾶνος, ἔνθ' ἀν., σ. ιε'. Κ. Κούμα, ἔνθ' ἀν., σ. 561.

ληλότερος ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἰς μελέτην μαθημάτων καὶ εἰς τὰς ἀγρυπνίας τῆς γνώσεως καὶ τῆς προσευχῆς.

Ὁ Βούλγαρις κατέβαλε πολλὰς προσπαθείας καὶ διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ κτιρίου τῆς σχολῆς, ἀπευθυνθεὶς πρὸς ὅλα τὰ πνευματικὰ καὶ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς. Οὗτος γράφει πρὸς Ἰωαννίτην διδάσκαλον [7], «ἐλάβομεν καὶ τὸ χρυσόβουλλον τὸ αὐθεντικόν, μὲ τὸ ὁποῖον ἐπροικίσθη τὸ σχολεῖον ἀπὸ τὸν Μολδαβίας αὐθέντην, εἰσόδημα γροσίων ἐπέκεινα τῶν ἑξακοσίων, δεδομένον εἰς τὸ ἄχρις. Ἀναμένομεν τὰ ἴσα ὀγλίγορα καὶ περισσότερα νὰ διορισθῶσιν εἰς Βλαχίαν παρὰ τοῦ ἐκεῖσε ἡγεμονεύοντος. Οἱ Σμυρναῖοι, παρορμηθέντες ὑπὸ τοῦ θαυμαστοῦ αὐτῶν ἀρχιερέως κατέβαλον χρήματα καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα, ὁμοῦ μὲ ἄλλας στερεὰς βοηθείας, συνάζεται, καὶ διώρισαν ἀφ' ἑαυτῶν καὶ ἐπίτροπον τοῦ σχολείου μας ἐκεῖ νὰ φροντίζῃ νὰ συνάξῃ καὶ νὰ στέλλῃ. Οἱ Χῖοι δὲν ἠθέλησαν νὰ φανῶσι κατώτεροι τῶν Σμυρναίων, τὰ ἐν Κ)πόλει εἶναι χωριστά. Ὅλαι αἱ ἐπαρχίαι θέλει βοηθήσουν τὸ κατὰ δύναμιν. Καὶ ἡ περίφημος τῷ ὄντι πολιτεία τῶν Ἰωαννίνων, δὲν θέλει καταδεχθῆ νὰ φανῇ κατωτέ[illegible] τῶν ἄλλων εἰς τὸ μέγα καὶ καλὸν αὐτὸ ἐπιχείρημα, ἀλλ' ἕως τέλους θέλει φανεῖ καὶ εἰς τοῦτο πρωτεύουσα».

Ἀλλ' ὁ ζῆλος τοῦ Βουλγάρεως, ὁ ἐπὶ πενταετίαν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει τοσοῦτον καρποφορήσας, δυστυχῶς παρεγνωρίσθη, διότι αἱ χαμερπεῖς ζηλοτυπίαι, αἱ πλεκτάναι καὶ σκευωρίαι τῶν ἀντιπάλων του καὶ ἰδίως ἡ συμμετοχὴ εἰς αὐτὰς τοῦ ἐφησυχάζοντος ἐκεῖ πρώην πατριάρχου Κ)πόλεως Κυρίλλου Ε', ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν σχολαρχίαν τῆς Ἀθωνιάδος σχολῆς τὸν Ἰούλιον τοῦ 1758 καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου παρέμεινεν ἐφησυχάζων ἐπὶ τριετίαν. Αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ πρὸς διάφορα πρόσωπα τῆς ἐποχῆς του καὶ δὴ καὶ ἡ ἀπολογητικὴ αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν πρώην πατριάρχην Κύριλλον Ε' ἀποκαλύπτουν τὸ μῖσος τῶν κατ' αὐτοῦ φατριῶν, αἱ ὁποῖαι διήγειρον εἰς ἀνταρσίαν τοὺς μαθητὰς τῆς σχολῆς, μέχρις ἀπειλῶν σωματικῆς ἀτιμώσεως [8].

Τὸ 1761 ἐκλήθη ὁ Βούλγαρις ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σεραφεὶμ Β' εἰς τὴν Πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν, ὅπου συνέχισε τὴν διδασκαλίαν

---

[7] Κῶδιξ τῆς Ἀκαδημίας Βουκουρεστίου 587, φ. 554-562.

[8] Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, Ἐπιστολὴ ἀπολογητικὴ πρὸς τὸν πρώην Κ/πόλεως Κύριλλον (29 Ἰανουαρίου 1759), παρὰ Ἰωάν. Οἰκονόμῳ Λαρισσαίῳ, Ἐπιστολαὶ διαφόρων λογίων κλπ., Ἐπιμέλεια Γιάννη Ἀντωνιάδη, Ἀθήνα 1964, σ. 490.

αὐτοῦ διὰ τὸν καταρτισμὸν τῶν ἑλληνοπαίδων συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῶν νέων περὶ ἐκπαιδεύσεως συστημάτων. Καὶ ἐκεῖ συνήντησεν οὗτος πολλὰς ἀντιδράσεις ἐκ μέρους τῶν σχολαστικῶν καὶ μάλιστα ἐκ μέρους τῶν πατριαρχῶν Ἰωαννικίου Γ' Καρατζᾶ καὶ Σαμουὴλ τοῦ Χατζερῆ, διὸ καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ πατριάρχου Σεραφεὶμ (1761), παρὰ τοῦ ὁποίου ἐξετιμᾶτο ἰδιαζόντως, ὁ Βούλγαρις ἀπεμακρύνθη τῆς Ἀκαδημίας καὶ τὸ φιλοσοφικὸν τμῆμα αὐτῆς ἔπαυσεν ἔκτοτε νὰ λειτουργῇ[9]. Περὶ τὸ 1762 ἀνεχώρισε διὰ παντὸς ἐκ Κ)πόλεως μεταβὰς εἰς Λειψίαν, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ ἔτους 1772, σπουδάζων, μελετῶν καὶ ἐκδίδων πολλὰ ἐκ τῶν κυριωτέρων ἔργων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ φήμη αὐτοῦ, καλύψασα Ἄρκτον τε καὶ Ἀνατολήν, ἔφθασεν εἰς τὰ ὦτα τῆς αὐτοκρατείρας τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης, ἡ ὁποία ἐπεδίωκε νὰ συγκεντρώσῃ περὶ αὐτὴν τοὺς ἐκλεκτοὺς Ἕλληνας, νὰ σχηματίσῃ αὐλὴν διανοουμένων καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ οὕτω τὴν κυριαρχίαν της εἰς τὴν Ἀνατολὴν εἰς βάρος τῶν Τούρκων. Μὲ αὐτὴν τὴν σκέψιν ἡ Αἰκατερίνη προσκαλεῖ τὸν Βούλγαριν εἰς τὴν αὐλὴν αὐτῆς. Ὁ Βούλγαρις κατόπιν πολλῶν δισταγμῶν ἀπεδέχθη τὴν πρόσκλησιν τῆς αὐτοκρατείρας καὶ μετὰ δεκαετῆ περίπου διαμονὴν ἐν Γερμανίᾳ μετέβη εἰς Πετρούπολιν, ὅπου ἔκτοτε βλέπομεν αὐτὸν βιβλιοθηκάριον καὶ στενὸν συνεργάτην τῆς Αἰκατερίνης.

Μετὰ τὸν ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον ἐπιθυμίᾳ τῆς Μ. Αἰκατερίνης ὁ Βούλγαρις χειροτονεῖται τὸ 1776 ἀρχιεπίσκοπος τῆς νεοσυστάτου ἀρχιεπισκοπῆς Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος, ἐν Οὐκρανίᾳ. Παραιτηθεὶς μετά τινα ἔτη ὑπὲρ τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη[10], μετέβη ἀκολούθως εἰς Πετρούπολιν, ὅπου ἐξελέγη μέλος τῆς αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας. Ἀπὸ τοῦ 1802 ἕνεκα τοῦ γήρατος ἀπεσύρθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Νέφσκη καὶ ἐφεσύχασε μέχρι τέλους τοῦ βίου του[11]. Πάντες οἱ μέχρι σήμερον γράψαντες περὶ τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως δέχονται ὡς ἔτος τοῦ θανάτου αὐτοῦ τὸ 1806. Ἐκ δύο ὅμως ἐπιστολῶν τοῦ Δωροθέου Βουλησμᾶ[12] πρὸς τὸν Βούλγαριν τοῦ ἔτους 1808 προκύπτει ὅτι ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις πρέπει νὰ ἀπεβίωσε μετὰ τὸ 1808.

---

[9] Μ. Γεδεών, Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, Κ/Πολις 1883, σ. 165.

[10] Κ. Δυοβουνιώτου, Νικηφόρος Θεοτόκης, ἐν Ἱεροσολύμοις 1913, σ. 3.

[11] Κ. Σάθα, ἔνθ' ἀν., σ. 569.

[12] Παρὰ Ν. Ζαχαροπούλῳ, Δωρόθεος Βουλησμᾶς, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 186.

2. Τὸ ἔργον του

Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις εἷς τῶν πολυμαθεστέρων καὶ πολυγραφωτέρων Ἑλλήνων λογίων τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος ὑπῆρξεν ἐξαίρετος ἐπιστημονικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ φυσιογνωμία. Ἡ καταπληκτική του γλωσσομάθεια, αἱ βαθεῖαι γνώσεις του, αἱ ἐκτεινόμεναι ἐφ' ὅλων τῶν πεδίων τοῦ ἐπιστητοῦ, ἡ καλλιέργεια τῆς θεολογικῆς καὶ φιλοσοφικῆς σκέψεως, ἀλλὰ καὶ τοῦ μαθηματικοῦ στοχασμοῦ, δίδουν εἰς αὐτὸν ἰδιάζουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαπρεψάντων λογίων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Ὑπερεῖχεν οὗτος πάντων τῶν συγχρόνων του λογίων κατὰ τὸ μέγεθος τῆς παιδείας, διὰ δὲ τῆς διδασκαλίας, τῆς συγγραφῆς καὶ τοῦ κηρύγματος ἐγένετο τὸ κέντρον πάσης τῆς διανοητικῆς τῶν τότε Ἑλλήνων κινήσεως. Προικισμένος μὲ ἀφαντάστους πνευματικὰς ἱκανότητας, μὲ ζωτικότητα καὶ ἀνανεωτικὴν διάθεσιν διὰ τὰ προβλήματα τῆς παιδείας τῆς ἐποχῆς του, ἐγνώρισεν ὅ,τι ἐκλεκτότερον εἶχε νὰ παρουσιάσῃ ὁ νέος ἑλληνισμὸς εἰς τὴν παιδείαν.

Ὁ Βούλγαρις ἐγένετο ὑπέρμαχος τῆς εἰσαγωγῆς τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν θεωριῶν εἰς τὰς σχολὰς τῶν Ἰωαννίνων, Κοζάνης καὶ Ἁγίου Ὄρους. Εἰς τὰ Ἰωάννινα συγκεκριμένως ἤρχισε νὰ διδάσκῃ τὰ σύγχρονα φιλοσοφικὰ συστήματα τοῦ Leibnitz καὶ τοῦ Wolff, ὡς καὶ τὴν ἐμπειριοκρατικὴν θεωρίαν τοῦ Locke. Ἐπεδίωκε διὰ τοῦ τρόπου τούτου νὰ μεταδώσῃ εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν τὴν νεωτέραν ἐπιστημονικὴν μέθοδον μαθημάτων, ἡ ὁποία ἐπεκράτει ἐν Εὐρώπῃ καὶ νὰ διεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῆς διὰ τὴν μελέτην καὶ ἔρευναν τῆς φύσεως. Ὑπῆρξεν εἰσηγητὴς εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ πρότυπα, τοῦ νεωτέρου ἐπιστημονικοῦ συστήματος διδασκαλίας τῶν φυσικῶν καὶ ἀστρονομικῶν ζητημάτων διὰ τοῦ πειράματος, τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἐπαφῆς μετὰ τῆς φύσεως. Ἐντεῦθεν ἤρχισε νὰ ἐκτείνηται καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἡ φήμη τοῦ πολυμαθοῦς τούτου ἀνδρός.

Ἀλλ' ἡ νεωτεριστικὴ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μέθοδος διδασκαλίας καὶ ἰδίως ἡ εἰσαγωγὴ νέων φιλοσοφικῶν συστημάτων προεκάλεσε τὴν ὑποψίαν τῶν φανατικῶν συντηρητικῶν στοιχείων, ἡ δὲ ἀγαθὴ φήμη του ἐγέννησε τὴν ἀντιζηλίαν τῶν ἄλλων διδασκάλων τῆς περιοχῆς, οἱ ὁποῖοι ἐσυκοφάντησαν καὶ κατεδίωξαν αὐτόν. Τοιαῦται παρόμοιαι ἐνέργειαι συκοφαντίας καὶ διώξεων λόγῳ ἀντιζηλίας ἦσαν συνήθεις, ὅπως δεικνύουν τὰ παραδείγματα τοῦ Γεωργίου Σουγδου-

ρῆ, Μεθοδίου Ἀνθρακίτου, Ἀθανασίου Ψαλίδα κ.ἄ. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πᾶν ἄλλο φιλοσοφικὸν σύστημα, πλὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐνομίζετο πολέμιον τῆς Ἐκκλησίας· οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μπαλάνου εἴτε ὑπὸ ἀληθοῦς ζήλου εἴτε ὑπὸ φθόνου κινούμενοι, ἐξωπλίσθησαν κατὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Βουλγάρεως, ἀποκαλοῦντες αὐτὸν «ἀντίθεον». «Καλὸς ὁ Εὐγένιος, ἔλεγον οἱ Μπαλάνοι, ἀλλ' ἄθεος». Ἡ ἀντίθεσις ὅμως αὕτη τοῦ Μπαλάνου Βασιλοπούλου πρὸς τὸν Βούλγαριν, δὲν ἦτο ἁπλῆ διαφωνία· κατὰ βάσιν ἦτο σύγκρουσις δύο κοσμοθεωριῶν ἤτοι τῆς παλαιᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡ ὁποία ἤδη ἐξέπνεε καὶ τῆς νέας, τὴν ὁποίαν ἠγωνίζετο νὰ μεταφυτεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Βούλγαρις.

Ὁ Βούλγαρις ἐκήρυσσε μετὰ θάρρους τὰ νέα φιλοσοφικὰ συστήματα, ἀλλὰ καὶ διετήρει ἐντὸς αὐτοῦ τὸ πῦρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οὗτος ἐπίστευεν ὅτι ἡ παράδοσις πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὴν βάσιν κάθε ἐθνικῆς ἀγωγῆς, ἀλλ' ἤθελεν αὐτὴν δημιουργικὴν καὶ ὄχι στατικήν. Συνεδύασεν ἄριστα ἐπιστήμην καὶ θρησκείαν, πίστιν καὶ παιδείαν. Ἀκολουθῶν δὲ τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου του Μεθοδίου Ἀνθρακίτου, ἐνέπνεεν εἰς τοὺς μαθητάς του τὴν ἰδέαν τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Γένους. Ὅλον τὸ ἔργον καὶ ἡ δρᾶσίς του εἶχεν ἕνα σκοπόν, τὴν θρησκευτικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνύψωσιν τῶν Ἑλλήνων. Διότι ἐπίστευεν ὅτι μόνον διὰ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως ἠδύνατο νὰ συντελεσθῇ καὶ τὸ ἔργον τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Γένους καὶ τῆς ἀποδόσεως εἰς αὐτὸ τῆς ἐλευθερίας. Πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν ὁ Βούλγαρις συνέλαβε πρῶτος τὴν ἰδέαν τῆς ἱδρύσεως μυστικοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ συνδέσμου μεταξὺ τῶν μαθητῶν του, περὶ τοῦ ὁποίου νύξεις μόνον μᾶς διέσωσεν ὁ Χριστόφορος Περραιβός. «Ὁμὰς τῶν μαθητῶν του, βλέπουσα τὴν πολλὴν ἀμάθειαν τοῦ Ἔθνους, συνεφώνησεν ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος νὰ βοηθήσῃ τὸ γένος διὰ τῆς μαθήσεως καὶ τῶν γραμμάτων εἰς τὴν ἐλευθερίαν του»[13].

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ παιδεία εἰς τὴν ὑπὸ ξένον ζυγὸν διατελοῦσαν Ἑλλάδα δὲν ἔχει ἀκόμη ἀναπτυχθῆ ἐπαρκῶς. Ὁ Βούλγαρις πραγματοποιεῖ μέγα βῆμα πνευματικῆς προόδου. Δι' αὐτοῦ ἀρχίζει εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα μὲ μεγαλυτέραν ἔμφασιν καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ τεκμηρίωσις. Δι' αὐτοῦ ἤρχισε καὶ παρὰ τοῖς θεολόγοις ἡ ἐπί-

---

[13] Χριστοφόρου Περραιβοῦ, *Σύντομος βιογραφία τοῦ ἀοιδίμου Ῥήγα Φεραίου τοῦ Θετταλοῦ*, Ἀθῆναι 1860, σ. 50.

δρασις τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς κριτικῆς εἰσήχθη εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς θεολογίας, ἐξαιρέσει τῶν δογμάτων τῶν ἅπαξ διὰ παντὸς καθορισθέντων[14].

Ὁ Βούλγαρις ἔχων ὡς θεολόγος, ὡς φιλόσοφος καὶ ὡς παιδαγωγὸς ἴδιον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα ἐπεδίωξε τὴν πιστὴν ἐφαρμογὴν ὅπου καὶ ἂν ἐδίδαξεν, ἀψηφῶν τὴν ἀντίδρασιν τῶν συγχρόνων του. Ἀποκηρύσσων τὰ φαταλιστικὰ συστήματα τοῦ Σπινόζα καὶ Hobbes καὶ ἀποδεχόμενος τὸ ἐκλεκτικὸν σύστημα, παρέλαβεν ὅ,τι καλλίτερον ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς, τοὺς ἱεροὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους Εὐρωπαίους συγγραφεῖς. Εἰς τὰς παραδόσεις του ἠκολούθει τὴν ἑρμηνευτικὴν μέθοδον, ἡ ὁποία ἐπεκράτει ἐν Εὐρώπῃ, ἀπορρίπτων τὴν συνήθη ψυχαγωγικὴν μέθοδον.

Τοῦτο ὅμως τὸ ἀξιοπερίεργον παρατηρεῖ κανεὶς εἰς τὸν Βούλγαριν ὅτι ἐνῷ ἀπὸ τὸ ἓν μέρος ἀσχολεῖται μὲ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ὑποστηρίζων τὰς συγχρόνους μεθόδους τῆς πειραματικῆς ἐρεύνης, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος προσπαθεῖ μὲ ζέσιν καὶ βαθεῖαν χριστιανικὴν πίστιν νὰ συνεχίσῃ τὴν θεολογικὴν παράδοσιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐπεδίωκεν ὅ,τι καὶ ὁ διδάσκαλός του Μεθόδιος Ἀνθρακίτης, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἕνωσιν τῆς φιλοσοφίας μετὰ τῆς θεολογίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν σχέσιν καὶ συνεργασίαν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ ἰδίως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν μετὰ τῆς θεολογίας.

Ὁ Βούλγαρις, παρὰ τὰς κατηγορίας τῶν ἀντιπάλων του, δὲν ὑπέστη ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ συγγραφικοῦ του ἔργου τὴν ἐπίδρασιν τῆς Δύσεως. Ἂν καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὴν Δύσιν, ἂν καὶ ἔφερε τὰ φῶτα τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἂν καὶ εἰργάσθη δραστηρίως διὰ τὴν διάδοσιν αὐτῶν, ὅμως δὲν ἀπώλεσε τίποτε ἀπὸ τὴν κληρονομίαν τοῦ Ἕλληνος Ὀρθοδόξου. Ἡ χριστιανικὴ καὶ θεολογική του σκέψις ἔμεινεν ἀνεπηρέαστος. Εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ὁ Βούλγαρις ἀνήκει καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπίστευεν οὗτος ἀκραδάντως ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ θρησκεία τοῦ λόγου, ἠγάπα τὴν ἔρευναν καὶ κατώρθωσε νὰ μεταδώσῃ τὴν ἔφεσιν τοῦ εἰδέναι καὶ εἰς τὸ Ἔθνος του. Δὲν ἐδίστασε δὲ νὰ προσλάβῃ καὶ παρ' ἑτεροδόξων τὰ εἰς τὴν πίστιν ὠφέλιμα, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων μεταφράσεων.

Τὸ διδασκαλικὸν ἔργον τοῦ Βουλγάρεως ὑπῆρξε πλούσιον καὶ πο-

---

[14] Ph. Meyer, Die theologische Literatur der griechischen Kirche, 1889, σ. 19 κ. ἑ.

λυσχιδές, ἡ δὲ συγγραφικὴ αὐτοῦ παραγωγὴ ὑπῆρξε καταπληκτικὴ εἰς ἔκτασιν καὶ ποικιλίαν. Τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἔργων του ἐξεδόθησαν δαπάναις τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμάδων. Οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι εὐεργέται τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἔσπευσαν νὰ θέσουν τὴν περιουσίαν των εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ σοφοῦ διδασκάλου. Ἐπὶ πεντήκοντα περίπου ἔτη ἐτύπωνον καὶ διένειμον δωρεὰν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας ἀναρίθμητα θρησκευτικά, φιλολογικὰ καὶ ἄλλα συγγράμματα αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἐφώτιζον τὸν νοῦν καὶ ἀφύπνιζον τὰ θρησκευτικὰ καὶ ἐθνικὰ αἰσθήματα τῶν Ἑλληνοπαίδων. Ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἡ «Φιλόθεος Ἀδολεσχία» εὗρε μεγαλυτέραν ἀπήχησιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὑπῆρξε δὲ καθολικὴ ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἑρμηνευτικῆς καὶ ἠθικοπλαστικῆς της ἀξίας καὶ κατέστη τὸ ἀνάγνωσμα καὶ τὸ ἐντρύφημα τοῦ Γένους. Ἡ πνευματικὴ προσφορὰ τοῦ Βουλγάρεως ἀσφαλῶς θὰ ἦτο μεγαλυτέρα καὶ ὠφελιμωτέρα εἰς τὸ ὑπόδουλον Γένος ἂν οὗτος δὲν εἶχε περιπέσει εἰς δύο βασικὰ σφάλματα. Πρῶτον ὅτι μετεχειρίσθη εἰς τὰ ἔργα του ἀρχαΐζουσαν γλῶσσαν καὶ δυσνόητον ὕφος, καὶ δεύτερον ὅτι πολλὰ ἐκ τῶν ἔργων του, τὰ ὁποῖα συνέγραψεν ἢ μετέφρασεν ἦσαν περιττὰ καὶ ἀσυμβίβαστα πρὸς τὴν διανοητικὴν κατάστασιν τῶν ὑποδούλων. Ταῦτα ἐχαρακτηρίσθησαν ὑπὸ πολλῶν ὡς «σχολαστικαὶ ἀκαιρολογίαι καὶ ἄχρηστα ἀδολεσχήματα, καθ' ἣν χρόνου ἐποχὴν τὸ Γένος ἔχρηζεν ἀναγνωσμάτων ὑγιεστέρων καὶ σαφεστέρων». Ὁ Δ. Θερειανὸς π.χ., ἀναφερόμενος εἰς τὰ δυσνόητα αὐτοῦ ἔργα γράφει· «Τὸ Ἔθνος εἶχεν ἀνάγκην τότε ἄρτου καὶ τοῦ προσέφερεν τρωγάλια καὶ καρικεύματα. Ἦτο θεόγυμνον, καὶ τοῦ προσέφερε διὰ νὰ ἐνδυθῇ πορφύρας καὶ ὁλοσηρικὰ φορέματα». Ἀλλὰ τὰ σφάλματα αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπισκιάσουν τὴν μεγάλην αὐτοῦ πνευματικὴν ἀκτινοβολίαν, οὔτε νὰ μειώσουν τὴν ἔξοχον σοφίαν του καὶ τὸν μεγάλον του πατριωτικὸν παλμόν. Ὁ Βούλγαρις ἐμόχθησε κατὰ τὸ μεγαλύτερον σχεδὸν μέρος τοῦ βίου του, ὄχι εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ μὲ τὰς ἀνέσεις τῶν μεγαλοπόλεων τῆς Εὐρώπης, ὡς συνέβη μὲ πολλοὺς ἄλλους Ἕλληνας λογίους, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν χειμαζομένων Ἑλλήνων τοῦ ἐσωτερικοῦ, διὰ νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸ Γένος του τὴν φλόγαν τῆς μαθήσεως καὶ ἐνισχύσῃ τὸ φρόνημα τῶν μαθητῶν του καὶ τῶν ἀναγνωστῶν του. Καθ' ὅλην δὲ τὴν διάρκειαν τοῦ διδακτικοῦ του ἔργου ἀνέδειξε πολυαρίθμους μαθητάς, οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦντες τὰ νάματα τοῦ διδασκάλου των ἀπέβησαν μετὰ ταῦτα, εἴτε ὡς διδάσκαλοι εἴτε ὡς ἀρχιερεῖς εἴτε ὡς ἱερεῖς, οἱ ἀναγεννηταὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τὸ στήριγμα τῆς ἀληθοῦς χριστιανικῆς πίστεως.

Κωνσταντίνου Α. Παπαγιάννη
Πρωτοπρεσβυτέρου

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΤΗΣ Μ. ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ*

Ὠδὴ η΄. Ὁ εἱρμὸς [1]

Ἔφριξε [2] Παίδων εὐαγῶν [3], τὸ ὁμόστολον [4] ψυχῇ ἄσπιλον σῶμα [5] καὶ εἶξε [6] τὸ τραφέν [7], ἐν ἀπείρῳ ὕλῃ ἀκάματον [8] πῦρ. Ἀειζῴου δέ, ἐκμαρανθείσης φλογός [9], διαιωνίζων ὕμνος [10] ἀνεμέλπετο· τὸν Κύριον [11] πάντα τὰ ἔργα ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Ἡ ζ΄ καὶ ἡ η΄ ᾠδὴ ἔχουν ὡς βάσιν τὴν ἐν τῇ καμίνῳ προσευχὴν καὶ ᾠδὴν τῶν Τριῶν Παίδων (Δανιὴλ γ΄ 23 κ.ἑ.). Καὶ ἡ μὲν ζ΄ περιλαμβάνει τὴν προσευχὴν τοῦ Ἀζαρίου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ὕμνου τῶν Παίδων, ἡ δὲ η΄ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὕμνου συντεταγμένου ὑπὸ μορφὴν παρορμήσεως πρὸς πάντα τὰ ὄντα, ἔμψυχα καὶ ἄψυχα, ὅπως εὐλογοῦν τὸν Κύριον. Οἱ εἱρμοὶ ὅμως τῶν ᾠδῶν τούτων δὲν στηρίζονται μόνον ἐπὶ τῆς προσευχῆς καὶ τοῦ ὕμνου, ἀλλ' ἐπεκτείνονται συνήθως καὶ εἰς τὴν διήγησιν τοῦ ὅλου θαυμαστοῦ γεγονότος τῆς ἐκ τοῦ πυρὸς διασώσεως τῶν Τριῶν Παίδων, ὡς ἐπῳδὸν δὲ μόνον χρησιμοποιοῦν οἱ μὲν τῆς ζ΄ ᾠδῆς τὸν στ. 28 τῆς βιβλικῆς ᾠδῆς, οἱ δὲ τῆς η΄ τὸν στ. 34. Τοῦτο ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὸν παρόντα εἱρμόν, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς βιβλικῆς ᾠδῆς περιγράφει τὸ ἐξαίσιον θαῦμα τῆς καμίνου καὶ μόνον ὡς ἐπῳδὸν χρησιμοποιεῖ τὸν στ. 34. Τὸ ἰδιάζον ἐνταῦθα εἶναι, ὅτι τὸ γεγονὸς ἐξιστορεῖται ὄχι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν Παίδων, ὡς εἰς τοὺς πλείστους εἱρμούς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ πυρός· περιγράφεται δηλ., τί ἔκαμε τὸ πῦρ, ὅταν ἐρρίφθησαν εἰς αὐτὸ οἱ τρεῖς νέοι.

(2) Ἀόριστος τοῦ φρίττω=ἀνατριχιάζω. Κυριολεκτεῖται ἐπὶ ἐμψύχων· ἐνταῦθα ὅμως λέγεται ἐπὶ τοῦ πυρός, ὅπερ προσωποποιεῖται. Ὁμοίως καὶ τὸ «εἶξε» κατωτέρω.

(3) Εὐαγὴς=ὁ ἀπηλλαγμένος ἄγους, ὁ καθαρός, ὁ ἀμίαντος, ἐν συνεχείᾳ δὲ ὁ εὐσεβής.

(4) Ὁμόστολος= ὁ συμπορευόμενος μετά τινος, ὁ ὅμοιος. Τὸ σῶμα τῶν Παίδων χαρακτηρίζεται ὡς ὅμοιον μὲ τὴν ψυχήν των κατὰ

---

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 43, τεύχους Ἰανουαρίου - Φεβρουαρίου 1970.

τὴν ἁγνότητα. Τοῦτο ὁ Νικόδημος θεωρεῖ μὲν ὡς ὑπερβολήν, εὑρίσκει ὅμως αὐτὴν ἀπό τινος τοὐλάχιστον ἀπόψεως δεδικαιολογημένην, «καθότι οἱ τρισμακάριοι ἐκεῖνοι Παῖδες ἐφάνησαν εὐσεβεῖς εἰς τὸν Θεὸν ὄχι μόνον κατὰ τὴν ψυχὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ σῶμα· οὔτε γὰρ μὲ τὴν ψυχὴν ἐκαταδέχθησαν νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Θεὸν οὔτε μὲ τὸ σῶμα ἔκαμψαν τὰ γόνατα καὶ ἐπροσκύνησαν τὴν εἰκόνα τοῦ Ναβουχοδονόσοορος, ἀλλ' οὔτε μὲ τὴν γλῶσσαν ὡμολόγησαν ἐκείνην Θεόν, οὔτε τὰς χεῖράς των ἐμόλυναν προσφέροντες εἰς ἐκείνην θυσίαν ἢ λίβανον» (Ἑορτοδρ. σ. 293).

(5) Τὸ «σῶμα» εἶναι τὸ ἀντικείμενον εἰς τὸ «ἔφριξε», ὅπερ ἔχει ὡς ὑποκείμενον τὸ πῦρ. Ἤτοι: τὸ πῦρ ἔφριξε τὸ ἄσπιλον σῶμα τῶν νέων. Τὴν ψυχὴν δὲν ἠδύνατο νὰ βλάψῃ τὸ πῦρ· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμά των ἔφριξε καὶ ἐσεβάσθη διὰ τὴν ἁγνότητά του.

(6) Ἀόριστος τοῦ εἴκω=ὑποχωρῶ. Καὶ τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸ πῦρ. Ὑπομιμνήσκεται δι' αὐτοῦ ἡ βιβλικὴ διήγησις, καθ' ἣν «οὐχ ἥψατο αὐτῶν τὸ καθόλου τὸ πῦρ καὶ οὐκ ἐλύπησεν οὐδὲ παρηνώχλησεν αὐτοὺς» (Προσευχὴ Ἀζαρίου στ. 26).

(7) Λέγεται κατὰ μεταφορὰν ἐπὶ τοῦ πυρός. Ἡ ὅλη φράσις «τὸ τραφὲν ἐν ἀπείρῳ ὕλῃ» ὑπενθυμίζει καὶ πάλιν τὴν βιβλικὴν διήγησιν, καθ' ἣν ἡ «κάμινος ἐξεκαύθη ἑπταπλασίως» «καὶ οὐ διέλιπον οἱ ἐμβάλλοντες αὐτοὺς ὑπηρέται τοῦ βασιλέως καίοντες τὴν κάμινον νάφθαν καὶ πίσσαν καὶ στυππίον καὶ κληματίδα» (Δαν. γ' 19, 22. Προσευχὴ Ἀζαρίου στ. 22).

(8) Ἀκάματος=ὁ μὴ αἰσθανόμενος κόπωσιν, ὁ ἀκούραστος. Λέγεται καὶ τοῦτο καθ' ὑπερβολήν, ὡς καὶ κατωτέρω τὸ ἀειζώου, ἐπὶ τοῦ πυρός, ἴσως διότι «ὅσην ὕλην δώσῃ τινὰς εἰς αὐτό, ὅλην τὴν κατακαίει, καὶ διὰ μέσου τῆς ὕλης ἠμπορεῖ νὰ μὴ σβεσθῇ, ἀλλὰ νὰ μένῃ πάντοτε καῖον» (Ἑορτοδρ. σ. 294).

(9) «Ἀειζώου φλογὸς ἐκμαρανθείσης». Ἀντίθεσις. Ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ ἐνέκρωσε καὶ κατέστησεν ἀκίνδυνον διὰ τοὺς Παῖδας τὴν ἀκάματον καὶ ἀείζωον φλόγα. Τὸ «μαραίνομαι» δὲ κατὰ μεταφορὰν ἐπὶ τῆς φλογὸς ἐκ τῶν φυτῶν· ὅπως δηλ. ὁ βλαστὸς τῶν φυτῶν καταπίπτει, ὅταν ταῦτα μαρανθοῦν, οὕτω κατέπεσε καὶ ἡ φλὸξ τῆς καμίνου, ἡ ὁποία προηγουμένως ὠρθοῦτο πρὸς τὰ ἄνω, ὡς ὁ βλαστὸς τοῦ θάλλοντος φυτοῦ.

(10) «Διαιωνίζων δὲ ὀνομάζεται ὁ ὕμνος τῶν Τριῶν Παίδων, καθότι, ἀφ' οὗ ἐξεφωνήθη παρ' ἐκείνων, διαμένει ἐν ὅλῳ τῷ παρόντι

αἰῶνι, κατὰ διαδοχὴν ὑπὸ τῶν γενεῶν τῶν ἀνθρώπων ἀναμελπόμενος» (Ἑορτοδρ. σ. 294).

(11) Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ εἱρμοῦ ἀποτελεῖ τὴν ἐπῳδόν, ἥτις ἐπαναλαμβάνεται ὀλίγον παρηλλαγμένη καὶ εἰς τὰ δύο τροπάρια τῆς ᾠδῆς. Αἱ λέξεις τῆς ἐπῳδοῦ εἶναι αἱ μόναι εἰλημμέναι ἐκ τῆς βιβλικῆς ᾠδῆς ἐν τῷ εἱρμῷ τούτῳ.

Ἑρμηνεία

Τὸ πῦρ τῆς βαβυλωνιακῆς καμίνου, τὸ ὁποῖον ἐτροφοδοτήθη μὲ πολὺ μεγάλην ποσότητα εὐφλέκτου ὕλης καὶ ἐφαίνετο ἀκούραστον, ἔφριξε πρὸ τῆς ἁγνότητος τοῦ σώματος τῶν εὐσεβῶν νέων, οἱ ὁποῖοι ἐρρίφθησαν εἰς αὐτό, διότι τὸ σῶμά των ἦτο ὅμοιον μὲ τὴν ψυχήν των κατὰ τὴν ἁγνότητα, καί, ὡς νὰ ἐσεβάσθη τὸ σῶμά των, ὑπεχώρησε, χωρὶς νὰ βλάψῃ καθόλου αὐτό. Ἀφοῦ δὲ ἡ ἀείζωος ἐκείνη φλὸξ ἐμαράνθη τελείως καὶ ἐνεκρώθη, ἀνεμέλπετο ὑπὸ τῶν νέων πρὸς τὸν Θεὸν ὕμνος, ὁ ὁποῖος ἐξακολουθεῖ ἔκτοτε εἰς τοὺς αἰῶνας νὰ ἀναμέλπηται ὑπὸ τῶν πιστῶν. Ὁ ὕμνος οὗτος εἶναι ὁ ἑξῆς: Ὅλα τὰ δημιουργήματα ὑμνεῖτε τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ δημιουργός σας, καὶ ὑψώνετε αὐτὸν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον κατὰ τὴν διάρκειαν ὅλων τῶν αἰώνων.

Τροπάριον α΄

Ὑμᾶς μου τότε μαθητάς, πάντες γνώσονται, εἰ τὰς ἐμὰς ἐντολὰς τηρήσετε[1], φησὶν ὁ Χριστὸς τοῖς φίλοις[2] πρὸς πάθος μολῶν[3]. Εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς καὶ πᾶσι[4]· καὶ ταπεινὰ φρονοῦντες ἀνυψώθητε[5]· καὶ Κύριον γινώσκοντές με ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Δύο χωρία ἐκ τῆς τελευταίας ὁμιλίας τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς του συγχωνεύει ἐνταῦθα ὁ ποιητής. Τὸ πρῶτον: «Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ἰωάν. ιγ΄ 35). Τὸ δεύτερον: «Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε» (Αὐτ. ιδ΄ 15). Ὁ Νικόδημος ἀναφέρει μόνον τὸ πρῶτον· ἐπειδὴ δὲ ὁ Κύριος ἐν αὐτῷ ὁμιλεῖ μόνον περὶ ἀγάπης, ἐνῷ ὁ ποιητὴς γενικῶς περὶ ὅλων τῶν ἐντολῶν, ἐπιλέγει ὁ Νικόδημος, ὅτι «ὁ Ἱεράρχης Κοσμᾶς ἐστοχάσθη, ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ κεφάλαιον ὅλων τῶν ἐντολῶν, καὶ ἀκολούθως μέσα εἰς αὐτὴν περιέχονται πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ» καὶ διὰ τοῦτο «καθολικῶς προσφέρει τὸν λόγον δι' ὅλας τὰς ἐντολάς» (Ἑορτοδρ. σ. 294).

Μᾶλλον ὅμως ὁ ποιητὴς συνδυάζει ἐλευθέρως τὰ δύο χωρία. Ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ τέλος τοῦ α' χωρίου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ β', ἔγινεν ὁ συνδετικὸς κρίκος, διὰ τοῦ ὁποίου ἡνώθησαν τὰ δύο χωρία.

(2) Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐχαρακτήρισε τοὺς μαθητάς του ὡς φίλους· «Ὑμᾶς δὲ εἴρηκα φ ί λ ο υ ς» (Ἰωάν. ιε' 15). Τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον χρησιμοποιεῖ ὁ Κοσμᾶς οὐ μόνον ἐνταῦθα ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς κανόνας τῆς Μ. Πέμπτης καὶ τῆς Μ. Παρασκευῆς.

(3) Εἰς πολλὰς ἐκδόσεις γράφεται «μολών», ἤτοι μετοχὴ ἀορίστου. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀπαιτεῖται μετοχὴ ἐνεστῶτος. Ὅθεν ὀρθότερον «μολῶν» ἐκ τοῦ μεταγενεστέρου τύπου τοῦ ἐνεστῶτος μολέω-ῶ ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου βλώσκω. Οἱ ἐν τῷ τροπαρίῳ τούτῳ μνημονευόμενοι λόγοι τοῦ Κυρίου δὲν ἐλέχθησαν ἐν συνεχείᾳ, οἱ πλεῖστοι ὅμως προέρχονται ἐκ τῶν τελευταίων αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὑποθηκῶν. Ὅθεν ὀρθῶς λέγει ὁ ποιητὴς «φησὶν ὁ Σωτὴρ... πρὸς πάθος μολῶν», μολονότι ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα ἀπηχήσεις καὶ ἄλλων λόγων εἰς ἄλλας περιστάσεις λεχθέντων.

(4) Περὶ εἰρήνης ὡμίλησεν ὁ Κύριος πρὸ τοῦ πάθους: «Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν» (Ἰωάν. ιδ' 27). Ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ παράθεσις εἶναι ἐκ τοῦ Μάρκ. θ' 50 «ἔχετε ἐ ν ἑ α υ τ ο ῖ ς ἅλας καὶ ε ἰ ρ η ν ε ύ ε τ ε ἐν ἀλλήλοις». Τὸ δὲ «καὶ πᾶσι» ἀποτελεῖ πιθανῶς ἀπήχησιν τῶν λόγων τοῦ Παύλου «εἰ δυνατὸν τὸ ἐξ ὑμῶν μ ε τ ὰ π ά ν τ ω ν ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες» (Ρωμ. ιβ' 18) καὶ «ε ἰ ρ ή ν η ν διώκετε μ ε τ ὰ π ά ν τ ω ν» (Ἑβρ. ιβ' 14), (Βλ. Ἑορτοδρ. σ. 294, 295).

(5) Καὶ ἐδῶ ἔχομεν ἐλευθέραν ἀπόδοσιν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου «Ὅστις δὲ ὑψώσει ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὅστις ταπεινώσει ἑαυτὸν ὑψωθήσεται» (Ματθ. κγ' 12), τοποθετουμένων ὑπὸ τοῦ Ματθαίου εἰς τὰς πρὸ τοῦ πάθους διδασκαλίας. Ἡ μετοχὴ «φρονοῦντες» ὅμως προέρχεται ἐκ τοῦ Ρωμ. ιβ' 16 «μὴ τὰ ὑψηλὰ φ ρ ο ν ο ῦ ν τ ε ς».

(6) Ἡ ἐπῳδὸς ἐλαφρῶς τροποποιηθεῖσα, διὰ νὰ προσαρμοσθῇ καὶ συνδεθῇ μετὰ τῶν προηγουμένων, ὑπενθυμίζει καὶ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου «ὑμεῖς φωνεῖτέ με, ὁ Διδάσκαλος καὶ ὁ Κύριος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ» (Ἰωάν. ιγ' 13).

Ἑρμηνεία

Ὁ Χριστὸς πλησιάζων πρὸς τὸ Πάθος λέγει τὰ ἑξῆς πρὸς τοὺς φίλους του: Τότε θὰ σᾶς ἀναγνωρίσουν ὅλοι ὡς μαθητάς μου, ἐὰν τηρήσητε τὰς ἐντολάς μου. Ἔχετε εἰρήνην μεταξύ σας καὶ πρὸς πάν-

τας τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπιδιώξατε νὰ ὑψωθῆτε διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης· καὶ ἀναγνωρίζοντές με ὡς Κύριον ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε ἐμὲ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον β' [1]

Τάξεως ἔμπαλιν[2] *ὑμῖν, ἐθνικῆς ἔστω τὸ κράτος ὁμογενῶν·*[3] *οὐ κλῆρος γὰρ ἐμός, τυραννὶς δὲ γνώμη αὐθαίρετος*[4]. *῾Ο οὖν πρόκριτος ἐν ὑμῖν εἶναι θέλων, τῶν ἄλλων ἔστω πάντων ἐσχατώτερος*[5]. *Καὶ Κύριον γινώσκοντές με ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.*

(1) Εἰς τὸ τροπάριον τοῦτο συνεχίζεται καὶ ὁλοκληροῦται ἡ παράθεσις τῶν περὶ ταπεινώσεως λόγων τοῦ Κυρίου ἐξ ἀφορμῆς τοῦ παραλόγου αἰτήματος τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου. Περὶ τῆς σειρᾶς τῆς παραθέσεως βλ. ὑποσ. 1 εἰς β' τροπ. τῆς α' ᾠδῆς. Τοῦ παρόντος τροπαρίου βάσις ὑπόκεινται οἱ στίχοι Ματθ. κ' 25-27: «῾Ο δὲ ᾿Ιησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτοὺς εἶπεν· οἴδατε ὅτι οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τ ῶ ν ἐ θ ν ῶ ν κατακυριεύουσιν αὐτῶν καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. Οὐχ ο ὕ τ ω ς ἔ σ τ α ι ἐ ν ὑ μ ῖ ν· ἀ λ λ' ὃ ς ἐ ὰ ν θ έ λ ῃ ἐ ν ὑ μ ῖ ν μ έ γ α ς γ ε ν έ σ θ α ι, ἔ σ τ α ι ὑ μ ῶ ν δ ι ά κ ο ν ο ς, κ α ὶ ὃ ς ἐ ὰ ν θ έ λ ῃ ἐ ν ὑ μ ῖ ν ε ἶ ν α ι π ρ ῶ τος, ἔ σ τ α ι ὑ μ ῶ ν δ ο ῦ λ ο ς» (Πρβλ. καὶ Μάρκ. ι' 42-44). ῾Η ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ παράθεσις τῶν λόγων τοῦ Κυρίου εἶναι ἐλευθέρα καὶ συνεπτυγμένη.

(2) ῎Εμπαλιν μετὰ γενικῆς=ἐναντίον πρός τι. ῾Η ὅλη φράσις «τάξεως ἔμπαλιν . . .ὁμογενῶν» ἀντιστοιχεῖ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες. . . οὐχ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν».

(3) ῾Ομογενὴς=ὁ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, συγγενής. ᾿Ενταῦθα εἶναι γενικὴ ἀντικειμενικὴ εἰς τὴν λ. «κράτος». ῎Ητοι: ἡ ἐπὶ τῶν ὁμογενῶν σας ἐξουσία θὰ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν παρὰ τοῖς ἔθνεσι κρατοῦσαν τάξιν. «. . . δεικνὺς ὅτι ἐθνικὸν τὸ τοιοῦτον, τὸ τῶν πρωτείων ἐρᾶν. . . Καὶ τῶν ἐθνῶν δὲ διὰ τοῦτο ἀνέμνησεν, ἵνα καὶ ταύτῃ τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον καὶ βδελυκτὸν ἀποδείξῃ» (Χρυσοστ. εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὁμιλία ξε').

(4) ῾Η φράσις «οὐ κλῆρος. . . αὐθαίρετος» δὲν στηρίζεται εἰς λόγους τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἀποτελεῖ σχόλιον τοῦ ὑμνῳδοῦ τιθέμενον εἰς τὸ στόμα τοῦ Κυρίου. ᾿Εκτὸς ἐὰν θεωρήσωμεν αὐτὴν ὡς ἀμυδρὰν ἀπήχησιν καὶ ἐντελῶς ἐλευθέραν ἀπόδοσιν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου «οἴδατε ὅτι. . . κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν». ῾Η ὅλη φράσις ἡρμηνεύθη

διαφοροτρόπως. Ὁ Νικόδημος, ἀκολουθῶν τὸν Κορίνθου Γρηγόριον, ἑρμηνεύει: «Ἐπειδὴ ἡ τυραννικὴ ἐξουσία δὲν εἶναι κλῆρος καὶ μερίδιον, οὔτε προσταγὴ καὶ νόμος ἰδικός μου, ἀλλὰ ἡ γνώμη ἡ αὐτεξούσιος καὶ αὐτοπροαίρετος, μὲ τὴν ὁποίαν ἐτιμήθη ἐξ ἀρχῆς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων». Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἀμφότερα τὰ οὐσιαστικὰ «τυραννὶς» καὶ «γνώμη αὐθαίρετος» εἶναι ὑποκείμενα εἰς τὸ ὑπονοούμενον ῥῆμα «ἐστὶ» τὸ δὲ «κλῆρος ἐμὸς» κατηγορούμενον. Ἤτοι: οὐ γάρ ἐστι κλῆρος ἐμὸς ἡ τυραννὶς ἀλλ' ἡ αὐθαίρετος γνώμη. Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος ἑρμηνεύει ἄλλως: «Ἡ αὐθαίρετος γνώμη, ἤγουν τὸ νὰ κάμνῃ τινὰς ὅλα του τὰ ἔργα κατὰ τὴν ἰδικήν του θέλησιν καὶ ἀρέσκειαν, αὐθεντικῶς δηλ. καὶ δεσποτικῶς, χωρὶς νὰ πείθεται καὶ νὰ ὑπακούῃ εἰς κανένα, τοῦτο δὲν εἶναι κλῆρος, οὐδὲ νομοθεσία καὶ διάταγμα τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, ἀλλὰ εἶναι τυραννὶς βαρβαρικὴ καὶ ὠμὴ καὶ ἀπάνθρωπος». Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν ταύτην μόνον τὸ «αὐθαίρετος γνώμη» εἶναι ὑποκείμενον τοῦ «ἐστί», τὰ δὲ «κλῆρος ἐμὸς» καὶ «τυραννὶς» κατηγορούμενα. Ἤτοι: ἡ γὰρ αὐθαίρετος γνώμη οὐκ ἔστι κλῆρος ἐμὸς ἀλλὰ τυραννὶς (Ἑορτοδρ. σ. 207). Θὰ ἠδυνάμεθα προσέτι καὶ κατὰ τρίτον τρόπον νὰ συντάξωμεν τὴν φράσιν: «ἡ γὰρ τυραννὶς οὐκ ἔστι κλῆρος ἐμὸς ἀλλὰ γνώμη αὐθαίρετος». Δηλ. Ἡ τυραννικὴ ἐξουσία ἐπὶ τῶν ἄλλων δὲν εἶναι κλῆρος ἰδικός μου, ἀλλ' εἶναι αὐθαίρετος θέλησις καὶ ἐξουσία, τὴν ὁποίαν διὰ τῆς βίας λαμβάνει τις παρὰ τὴν θέλησιν τῶν ὑπηκόων. Κατὰ τὴν σύνταξιν ταύτην τὸ «τυραννὶς» εἶναι ὑποκείμενον τοῦ «ἐστί», τὰ δὲ «κλῆρος ἐμὸς» καὶ «γνώμη αὐθαίρετος» κατηγορούμενα. Πιθανώτεραι αἱ δύο τελευταῖαι ἑρμηνεῖαι. Οἱανδήποτε ὅμως ἐκ τῶν τριῶν συντάξεων καὶ ἂν προτιμήσωμεν, τὸ νόημα τῆς φράσεως εἶναι τὸ αὐτό: ὅτι δηλ. ἡ ὑπό τινος αὐθαίρετος καὶ καταπιεστικὴ καταδυνάστευσις τῶν συνανθρώπων του εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν θέλησιν καὶ τὸν νόμον τοῦ Κυρίου.

(5) «Ὁ οὖν πρόκριτος... ἐσχατώτερος». Ἀντιστοιχεῖ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «καὶ ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται ὑμῶν δοῦλος». Ἀλλὰ τὸ «ἐσχατώτερος» προέρχεται ἐκ παραπλησίων λόγων τοῦ Κυρίου λεχθέντων εἰς ἄλλην περίστασιν (Μάρκ. θ' 33 - 35). «Μὴ δὲ φοβηθῇς ὡς τῆς τιμῆς σου καθαιρομένης, ἐὰν ταπεινώσῃς σαυτόν· ταύτῃ γὰρ μᾶλλον ἐπαίρεταί σου ἡ δόξα· ταύτῃ μείζων γίνεται. Αὕτη τῆς βασιλείας ἡ θύρα» (Χρυσοστ., ἔνθ' ἀνωτ.).

(6) Περὶ τῆς ἐπῳδοῦ βλ. ὑποσημ. 11 τοῦ εἱρμοῦ καὶ 6 τοῦ α' τροπαρίου τῆς η' ᾠδῆς.

Ἑρμηνεία

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον σεῖς οἱ μαθηταί μου θὰ ἐξουσιάζετε καὶ θὰ κυβερνᾶτε τοὺς συνανθρώπους σας, πρέπει νὰ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν τάξιν καὶ συνήθειαν, ἥτις ἐπικρατεῖ εἰς τὰ διάφορα ἔθνη. Διότι ἡ τυρρανικὴ ἐξουσία, μὲ τὴν ὁποίαν συνήθως κυβερνῶνται τὰ ἔθνη, δὲν ἀποτελεῖ κλῆρον καὶ θέλησιν ἰδικήν μου, ἀλλ' εἶναι γνώμη αὐθαίρετος τῶν κρατούντων. Ὅστις λοιπὸν ἐξ ὑμῶν θέλει νὰ εἶναι πρῶτος καὶ νὰ διακρίνηται, ὀφείλει νὰ γίνῃ τελευταῖος ὅλων τῶν ἄλλων ταπεινούμενος καὶ ὑπηρετῶν τοὺς ἄλλους· καὶ ὅλοι ἀναγνωρίζοντες ἐμὲ ὡς Κύριον νὰ μὲ ὑμνῆτε καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Ὠδὴ θ'. Ὁ εἱρμὸς

Ἐμεγάλυνας[1], Χριστέ[2], τὴν τεκοῦσάν σε Θεοτόκον, ἀφ' ἧς ὁ πλάστης ἡμῶν, ὁμοιοπαθὲς[3] ἡμῖν[4] περιέθου σῶμα, τὸ τῶν ἡμετέρων λυτήριον[5] ἀμπλακημάτων[6]· ταύτην μακαρίζοντες, πᾶσαι γενεαὶ[7] σὲ μεγαλύνομεν[8].

(1) Τρεῖς παραθέσεις συνδέουν τὸν παρόντα εἱρμὸν μὲ τὴν ᾠδὴν τῆς Θεοτόκου (Λουκᾶ α' 46 κ.ἑ.), τὴν ὁποίαν οὗτος ἔχει ὡς βάσιν: α) «Ἐμεγάλυνας Χριστὲ»=ὅτι ἐποίησέ μοι μ ε γ α λ ε ῖ α ὁ δυνατὸς (Λουκ. α' 49). β) «Ταύτην μακαρίζοντες πᾶσαι γενεαὶ»=ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μ α κ α ρ ι ο ῦ σ ί μ ε π ᾶ σ α ι α ἱ γ ε ν ε α ὶ (α' 48). Καὶ γ) «Σὲ μεγαλύνομεν»=Μ ε γ α λ ύ ν ε ι ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον (α' 46). Ὁ σύνδεσμος λοιπὸν τοῦ Παρόντος εἱρμοῦ πρὸς τὴν ἀντίστοιχον βιβλικὴν ᾠδὴν εἶναι στενότερος παρ' ὅ,τι τῶν εἱρμῶν τῶν δύο προηγουμένων ᾠδῶν.

(2) «Ὁ μελῳδὸς πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν λέγει· ὦ Θεάνθρωπε Ἰησοῦ Χριστέ, σὺ ἐμεγάλυνας τὴν γεννήσασάν σε Θεοτόκον· καθὼς καὶ αὐτὴ ἀμοιβαίως ἐμεγάλυνεν ἐσένα ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Θεομητροπρεποῦς καὶ γλυκυτάτης ᾠδῆς της, ὡς εἴρηται· σὺ ἐμεγάλυνας αὐτήν, διότι ἐποίησας εἰς αὐτὴν μεγαλεῖα πάμπολλα, τῶν ὁποίων τὸ ὕψος καὶ βάθος καὶ πλάτος καὶ μῆκος εἶναι ἀδύνατον καὶ νοῦς νὰ νοήσῃ καὶ γλῶσσα νὰ λαλήσῃ καὶ κάλαμος νὰ περιγράψῃ» (Ἑορτοδρ. σ. 297).

(3) «Νοεῖται δὲ ἡ ὁμοιοπάθεια τοῦ Θεοϋποστάτου σώματος τοῦ Κυρίου μὲ τὸ ἰδικόν μας ψιλὸν σῶμα κατὰ μόνα τὰ φυσικὰ καὶ ἀναγκαῖα καὶ συστατικὰ τοῦ σώματος πάθη, ἅτινα καὶ ἀναμάρτητα καὶ ἀδιάβλητα ὀνομάζονται· ταῦτα δὲ εἶναι πεῖνα, δίψα, ψύχρα, θέρμη, ὕπνος, κόπος, πόνος, τὸ τύπτεσθαι, τὸ κεντᾶσθαι, τὸ πάσχειν, τὸ σταυ-

ροῦσθαι, τὸ θνήσκειν καὶ τὰ ὅμοια· τὴν δὲ ἁμαρτίαν οὐ προσέλαβεν ὁ Κύριος· καθότι ἡ ἁμαρτία παρὰ φύσιν ἐστὶ καὶ ἐπείσακτος» (Ἑορτοδρ. σ. 297 - 98).

(4) Τὸ «ἡμῖν» δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ ἔντυπα Τριῴδια, εἶναι ὅμως ἀναγκαῖον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ «ὁμοιοπαθές».

(5) «Ἀφ' οὗ δὲ εἶπεν ὅτι ὁ Κύριος προσέλαβεν ὁμοιοπαθὲς σῶμα μὲ ἡμᾶς, ἀκολούθως λέγει καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι λυτήριον τῶν ἰδικῶν μας ἀγνοημάτων, ἵνα διὰ μὲν τῆς ὁμοιοπαθείας δείξῃ ὅτι εἶναι ἀνθρώπινον ἀληθῶς κατὰ φύσιν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, διὰ δὲ τοῦ εἶναι λυτήριον τῶν ἀγνοημάτων δείξῃ τὴν χάριν ὅπου ἔλαβε παρὰ τῆς προσλαβούσης τοῦτο Θεότητος, διά τε τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, καὶ διὰ τὴν εἰς ἀλλήλας τῶν δύο φύσεων περιχώρησιν» (Ἑορτοδρ. σ. 298).

(6) Ἀμπλάκημα καὶ ἀμπλακία = σφάλμα, ἁμαρτία. Ὑπάρχει καὶ ἡ γραφὴ «ἀγνοημάτων», τὴν ὁποίαν υἱοθετεῖ καὶ ἑρμηνεύει ὁ Νικόδημος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ λ. ἀγνοήματα κατὰ κυριολεξίαν νοεῖται μόνον ἐπὶ τῶν ἐξ ἀγνοίας ἁμαρτημάτων, ὁ Νικόδημος προσθέτει: «Διαιροῦνται τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὰ ἐν γνώσει καὶ ἀγνοίᾳ γινόμενα· λέγονται ὅμως καὶ ὅλα τὰ ἁμαρτήματα ἀγνοήματα κατὰ λόγον καὶ αἰτίαν ἄλλην, δηλαδὴ κατὰ τὸν καιρόν, καθ' ὃν πράττει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἁμαρτίαν, δελεαζόμενος ἀπὸ τὴν ἡδονὴν αὐτῆς καὶ τυφλούμενος ἀπὸ τὸ πάθος καὶ τὸν διάβολον· κατ' ἐκεῖνον γὰρ τὸν καιρὸν καὶ αὐτὰ τὰ προφανῶς παρὰ τοῦ ἀνθρώπου γινωσκόμενα ἁμαρτήματα, τὴν πορνείαν, φέρ' εἰπεῖν, καὶ τὴν κλεψίαν, φαίνεται ὅτι τὰ ἀγνοεῖ· διότι σκοτίζεται κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς» (Ἑορτοδρ. σ. 299).

(7) Συναπτέον πρὸς τὸ «μακαρίζοντες» κατὰ τὸ τῆς Θεοτόκου «ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί».

(8) Σημειωτέα ἡ ἐναλλαγὴ τῶν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ χρησιμοποιουμένων προσώπων. Εἰς τὸ β' τροπάριον τῆς α' ᾠδῆς ὁμιλεῖ αὐτὸς ὁ Κύριος εἰς α' πρόσωπον. Εἰς τὰ τροπάρια τῆς η' ᾠδῆς ὁ ποιητὴς ὁμιλῶν εἰς γ' πρόσωπον εἰσάγει τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου («φησὶν ὁ Χριστὸς τοῖς φίλοις»). Εἰς τὴν θ' ᾠδὴν ὁμιλεῖ εἰς β' πρόσωπον πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστόν.

Ἑρμηνεία

Ἐμεγάλυνες καὶ ἐδόξασες, Χριστέ, τὴν Θεοτόκον, ἡ ὁποία σὲ ἐγέννησεν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν σὺ ὁ πλάστης μας ἐφόρεσες σῶμα ὅμοιον μὲ τὸ ἰδικόν μας κατὰ τὰ ἀδιάβλητα πάθη· τὸ σῶμα δὲ τοῦτο ἔγινε τὸ

μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηλλάγημεν τῶν ἁμαρτιῶν μας. Μακαρίζοντες λοιπὸν αὐτὴν ὅλαι αἱ γενεαί, μεγαλύνομεν καὶ δοξάζομεν σέ, ὁ ὁποῖος τὴν ἐμεγάλυνες.

Τροπάριον α'

Ρύπον[1] *πάντα ἐμπαθῆ ἀπωσάμενοι, ἐπάξιον*[2] *τῆς θείας βασιλείας, γνώμην ἀναλάβετε*[3]*. ἔμφρονα*[4]*, τοῖς σοῖς Ἀποστόλοις προέφης, ἡ πάντων Σοφία*[5]*, ἐν ᾗ δοξασθήσεσθε*[7]*, λάμποντες ἡλίου τηλαυγέστερον*[7]*.*

(1) Ὁ Νικόδημος ὑποθέτει, ὅτι τὰ νοήματα τοῦ τροπαρίου τούτου ἔχει ἐρανισθῆ ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὴν παραβολὴν τῶν βασιλικῶν γάμων καὶ εἰδικώτερον ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ἄνευ ἐνδύματος γάμου εἰσελθόντος κεκλημένου (Ματθ. κβ' 2 - 14). Ἡ γνώμη φαίνεται πιθανή, διότι ἐκ τῶν κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ πάθους γενομένων ὑπὸ τοῦ Κυρίου διδασκαλιῶν μόνη ἡ παραβολὴ αὕτη ὁμιλεῖ περὶ συμπεριφορᾶς ἀνταξίας τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἡ ἀπήχησις τῆς παραβολῆς ἐν τῷ παρόντι τροπαρίῳ εἶναι ἀμυδροτάτη, συνυφαίνεται δὲ μετ' ἀπηχήσεων ἄλλων γραφικῶν χωρίων καὶ δὴ καὶ παυλείων, ὡς σημειοῦται κατωτέρω.

(2) Ἡ ὅλη φράσις «ἐπάξιον τῆς θείας βασιλείας» ἐνθυμίζει τοὺς σχετικοὺς λόγους τοῦ Παύλου: «ἀ ξ ί ω ς περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε» (Ἐφεσ. δ' 1), «ἀ ξ ί ω ς τοῦ εὐαγγελίου πολιτεύεσθε» (Φιλιπ. α' 27), «περιπατῆται ὑμᾶς ἀ ξ ί ω ς τοῦ Κυρίου» (Κολ. α' 10) καὶ μάλιστα «περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀ ξ ί ω ς τοῦ Θεοῦ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ β α σ ι λ ε ί α ν καὶ δόξαν» (Α' Θεσ. β' 12).

(3) Καὶ τοῦτο ὑπενθυμίζει τὸ τοῦ Παύλου «ἀ ν α λ ά β ε τ ε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ» (Ἐφ. στ' 13).

(4) Ἔμφρων = συνετός, φρόνιμος.

(5) Ἡ φράσις «ἡ πάντων σοφία» πιθανώτατα ἀπηχεῖ τὸ Σοφ. Σολ. ζ' 21 «ἡ π ά ν τ ω ν τεχνῖτις ἐδίδαξέ με σ ο φ ί α». Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα. Πρβλ. καὶ Παροιμ. η' 27 - 31.

(6) Οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου ἐζήτησαν τιμητικὰς θέσεις ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποίαν ἐφαντάζοντο ἐπίγειον καὶ κοσμικήν. Εἰς τὰ δύο τροπάρια τῆς θ' ᾠδῆς παρατίθενται λόγοι τοῦ Κυρίου ὑποδεικνύοντες τὸν τρόπον, δι' οὗ ἀποκτᾶται ἡ ἀληθὴς καὶ αἰωνία τιμὴ καὶ δόξα ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

(7) Τηλαυγὴς = ὁ λάμπων μακράν, ἢ μακρόθεν, ὁ ἀκτινοβολῶν.

Ἡ κατακλεὶς τοῦ τροπαρίου εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῶν λόγων, δι' ὧν ὁ Κύριος ἐπεσφράγισε τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ: «τότε οἱ δίκαιοι **ἐκλάμψουσιν** ὡς ὁ **ἥλιος** ἐν τῇ **βασιλείᾳ** τοῦ Πατρὸς αὐτῶν» (Ματθ. ιγ' 43). Ὁ Νικόδημος παρασυρόμενος ἀπὸ τὸ συγκριτικὸν ἐπίρρημα τηλαυγέστερον, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητής, λέγει, ὅτι καὶ ἐν τῷ γραφικῷ χωρίῳ «τὸ ὡς δὲ εἶναι ὁμοιωματικόν, ἀλλὰ ἐπιτακτικὸν ἀντὶ τῆς Ὑπὲρ» (Ἑορτοδρ. σ. 299). Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἑρμηνεία δὲν φαίνεται εὔστοχος. Φυσικώτερον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἀποδίδων ἐλευθέρως τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου χρησιμοποιεῖ τὸ σχῆμα τῆς ὑπερβολῆς.

Ἑρμηνεία

Σύ, Κύριε, ἡ ἀληθὴς σοφία τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, προεῖπες εἰς τοὺς Ἀποστόλους σου τὰ ἑξῆς: Ἀφοῦ ἀποβάλητε ἀπὸ τὴν ψυχήν σας κάθε ἐμπαθῆ μολυσμόν, ἀναλάβετε καὶ ἐνδυθῆτε γνώμην ἐνάρετον καὶ σώφρονα, ἁρμόζουσαν εἰς τὴν θείαν βασιλείαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκλήθητε, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν θὰ δοξασθῆτε λάμποντες καὶ ἀκτινοβολοῦντες περισσότερον ἀπὸ τὸν ἥλιον.

Τροπάριον β'

Ἀφορῶντες[1] ***εἰς ἐμέ, εἶπας Κύριε, τοῖς σεαυτοῦ μαθηταῖς, μὴ φρονεῖτε ὑψηλά, ἀλλὰ συναπάχθητε τοῖς ταπεινοῖς·***[2] ***ἐμὸν ὅπερ πίνω, πίετε ποτήριον·***[3] ***ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρός, ἐμοὶ συνδοξασθήσεσθε***[4].

(1) Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο τροπάριον τοῦ κανόνος προβάλλει ὁ Κύριος ἑαυτὸν ὡς παράδειγμα ταπεινώσεως πρὸς μίμησιν ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν. Πράγματι ὁ Κύριος ἐν τῷ Μυστικῷ Δείπνῳ εἶπε πρὸς αὐτούς: «ὑπόδειγμα δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε» (Ἰωάν. ιγ' 15). Τὴν προβολὴν ταύτην τοῦ παραδείγματος τοῦ Κυρίου ἀσφαλῶς ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ ποιητὴς ἐνταῦθα· ἀντὶ ὅμως τῶν ἐν τῇ περιστάσει ἐκείνῃ λεχθέντων ὑπὸ τοῦ Κυρίου λόγων χρησιμοποιεῖ ἄλλα ἁγιογραφικὰ χωρία ἐκφράζοντα τὰ αὐτὰ νοήματα. Οὕτω τὸ «ἀφορῶντες εἰς ἐμὲ» ἐκφράζει μὲν τὸ νόημα τοῦ «ὑπόδειγμα δέδωκα ὑμῖν...», ἀλλ' εἶναι ἀπήχησις τοῦ «**ἀφορῶντες εἰς** τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν» (Ἑβρ. ιβ' 2).

(2) Καὶ ἡ παρακέλευσις αὕτη ἀνταποκρίνεται μὲν πρὸς τὴν περὶ ταπεινώσεως διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου, εἶναι ὅμως παράθεσις τῶν

λόγων τοῦ Παύλου «μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι» (Ρωμ. ιβ′ 16). Συναπάγομαι =ἀποπλανῶμαι, συμπεριφέρομαι ἀλλὰ καὶ συγκαταβαίνω. (Βλ. καὶ Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολὰς τῆς Κ.Δ., τ. 1ος σ. 185). «Συναπάχθητε τοῖς ταπεινοῖς»=Συμπεριφερθῆτε, ὅπως οἱ ταπεινοί· κατατάξατε ἑαυτοὺς εἰς τὴν χορείαν τῶν ταπεινῶν.

(3) Τελευταία παράθεσις ἐκ τῆς ἐξ ἀφορμῆς τοῦ αἰτήματος τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου διδασκαλίας τοῦ Κυρίου: «Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε...» (Ματθ. κ′ 23). Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ μέλλοντος ἐνταῦθα ἔχομεν προστακτικήν. «Μεγάλα αὐτοῖς προεφήτευσεν ἀγαθά· τουτέστι, μαρτυρίου καταξιωθήσεσθε, καὶ ταῦτα πείσεσθε ἅπερ ἐγώ, βιαίῳ θανάτῳ τὴν ζωὴν καταλύσετε, καὶ τούτων μοι κοινωνήσετε» (Χρυσοστ. ἔνθ' ἀνωτ.).

(4) Περὶ συμμετοχῆς τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν βασιλείαν του καὶ περὶ τοῦ ὅτι οὗτοι θὰ δοξασθοῦν μετ' αὐτοῦ, ὡμίλησεν ὁ Κύριος κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον. Τὰ σχετικὰ χωρία: «Ὑμεῖς ἐστε οἱ διαμεμενηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου· κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν καθὼς διέθετό μοι ὁ πατὴρ βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ καθίσεσθε ἐπὶ θρόνων κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ» (Λουκ. κβ′ 28-30). «Οὐ μὴ πίω ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου» (Ματθ. κστ′ 29). Τὰ ἀνωτέρω προφανῶς ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ ποιητὴς ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Παύλου «εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν» (Ρωμ. η′ 17). Ἡ αἰτιολογικὴ ἐκφορὰ τοῦ τελευταίου κώλου ὑπονοεῖ τὴν στενὴν σχέσιν μεταξὺ παθημάτων καὶ δόξης. Ἀφοῦ πρόκειται νὰ δοξασθῆτε μετ' ἐμοῦ—καὶ ἀσφαλῶς ἐπιθυμεῖτε—εἶναι ἀνάγκη προηγουμένως νὰ γίνετε κοινωνοὶ καὶ τῶν θλίψεών μου καὶ τῶν παθημάτων μου. Πίετε λοιπὸν μετὰ χαρᾶς τὸ ποτήριον τῶν παθημάτων, τὸ ὁποῖον καὶ ἐγὼ πρὸ ὑμῶν πίνω, διὰ νὰ γίνετε καὶ τῆς δόξης μου συμμέτοχοι καὶ κοινωνοί.

Ἑρμηνεία

Ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἰδικόν μου παράδειγμα—εἶπες, Κύριε, πρὸς τοὺς μαθητάς σου—μὴ καλλιεργεῖτε φρονήματα ὑπερηφανείας, ἀλλὰ συγκαταβῆτε μαζὶ μὲ τοὺς ταπεινούς. Πίετε κα' σεῖς τὸ ποτήριον τῶν θλίψεων, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ πίω ἐγώ, διότι καὶ θὰ δοξασθῆτε μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρός μου.

(Συνεχίζεται)

Ἀποστόλου Γλαβίνα
Θεολόγου

Η ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΡΟΓΗΡΟΥ Α΄ ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΟΥΡΒΑΝΟΥ ΤΟΥ Β΄ ΔΙΑ ΤΑΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΡΩΜΗΣ - ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
(ΤΡΟΪΝΑ ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1088)

Μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς περίπου ἑξαμήνου ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Πάπα Βίκτωρος Γ΄ (16.9.1087) οἱ συγκεντρωθέντες ἐν Τερρακίνᾳ Καρδινάλιοι καὶ λοιποὶ ἀντιπρόσωποι ἐξέλεξαν κατὰ τὴν τρίτην συνεδρίασιν τὴν 12ην Μαρτίου [1] τὸν Καρδινάλιον - ἐπίσκοπον τῆς Ὄστια Odo ὡς νέον Πάπαν μὲ τὸ ὄνομα Οὐρβανὸς Β΄ (1035 περίπου - 29. 7.1099)[2]. Εἰς τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἔβλεπον οἱ ἐκλέκτορες ἀνερχόμενον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου συνεχιστὴν τῆς πολιτικῆς τοῦ Γρηγορίου Ζ΄ (1073 - 1085). Παρὰ ταῦτα ὁ συνετὸς καὶ δραστήριος Πάπας [3], πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἐπιδιώξεών του καὶ πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῶν σχεδίων του, ἐστηρίχθη ἐπὶ ἄλλων βάσεων καὶ ἐχρησιμοποίησε διάφορον μέθοδον, ἐμφανιζόμενος περισσότερον ὀπαδὸς τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Κλουνὺ παρὰ ὀπαδὸς τῶν μέσων καὶ τῶν μεθόδων τοῦ Γρηγορίου Ζ΄[4].

Γνωρίζων καλῶς ὁ νέος Πάπας ποῖον δύσκολον ἔργον ἀνελάμβανε νὰ φέρῃ εἰς πέρας, ποῖα προβλήματα ἀνέμενον αὐτὸν καὶ ποίους

---

[1] Ὄχι τὴν 2αν Μαρτίου ὡς ἐν Ε. Βουλησμᾶ, Νικόλαος ὁ Γραμματικὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ ἀντιπάπαι Οὐρβανὸς καὶ Κλήμης ἢ Τρεῖς ἐπιστολαὶ τῆς ια΄ ἑκατονταετηρίδος, Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον 11 (1877), 326. Αἱ δύο προηγούμεναι συνεδριάσεις ἔγιναν τὴν 8ην καὶ 9ην Μαρτίου.

[2] A. Becker, Papst Urban II. (1088 - 1099), Teil 1: Herkunft und kirchliche Laufbahn. Der Papst und die lateinische Christenheit, Stuttgart 1964, ἔνθα πλείονα στοιχεῖα περὶ τοῦ ἐν Châtillon παρὰ τὸν Μάρνην γεννηθέντος Πάπα. Δυστυχῶς δὲν ἐξεδόθη τὸ Β΄ μέρος τῆς ἐργασίας αὐτῆς, τὸ ἀμέσως ἐνδιαφέρον τὴν Ἀνατολήν.

[3] E. Caspar, Roger II (1101 - 1154) und die Gründung der normannisch - sicilische Monarchie, Innsbruck 1904, σ. 611.

[4] J. Haller, Das Papsttum Idee und Wirklichkeit, II: Der Aufbau, Darmstadt 1962, σ. 434 - 435.

σκληρούς ἀγῶνας ὤφειλε νὰ διεξαγάγῃ, ἐπέδειξεν ὄχι μόνον δραστηριότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπαιτουμένην σύνεσιν καὶ εὐελιξίαν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ κατορθώσῃ, ὑπερπηδῶν σοβαρὰ ἐμπόδια, νὰ ἰσχυροποιήσῃ τὴν θέσιν του καὶ νὰ διευθετήσῃ βασικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς του, ὑπερβαλὼν εἰς ἐπιτυχίαν τοὺς προκατόχους του. Εἷς τῶν σκοπῶν τῆς πολιτικῆς του ἦτο καὶ ἡ ἐκμηδένισις τῆς δυνάμεως τοῦ 'Αντίπαπα Κλήμεντος Γ' (Wibert von Ravenna). 'Αλλὰ καὶ αἱ σχέσεις του μὲ τοὺς Νορμανδοὺς τῆς Νοτίου 'Ιταλίας καὶ Σικελίας τότε δὲν ἦσαν ἀγαθαί. Ἤδη πρὸ δύο ἐτῶν ἡ μερὶς τῶν Νορμανδῶν ἀπέκρουσε τὴν ὑποψηφιότητά του ὡς διαδόχου τοῦ Γρηγορίου Ζ' καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐξέλεξεν ὡς Πάπαν τὸν ἡγούμενον τοῦ Μόντε - Κασίνο Desiderius, ἄρχοντα ἐκ Μπενεβέντου μὲ τὸ ὄνομα Βίκτωρ Γ' (24.5.1086 - 16.9.1087). Δι' αὐτοὺς ὁ Οὐρβανὸς ἦτο ξένος. Τὸ ἴδιον κόμμα τῶν Νορμανδῶν οὐδεμίαν ἀνάμειξιν εἶχεν εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ ἀνάδειξίν του ἐν Τερρακίνᾳ. Πέραν τούτων αἱ σχέσεις του μὲ τὸ Βυζάντιον ἀπερρόφησαν μέγα μέρος τῆς δραστηριότητός του. Τὸ σχίσμα τοῦ 1054, αἱ ἐπακολουθήσασαι πολιτικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ζυμώσεις καὶ ἡ στάσις τοῦ Γρηγορίου Ζ' ἦσαν εἰς αὐτὸν γνωστά. Παρὰ ταῦτα ὅμως, σχηματίσας λανθασμένας παραστάσεις περὶ τῶν θρησκευτικῶν ἐκδηλώσεων τῶν Λατίνων ἐν Βυζαντίῳ, ἐπείγετο νὰ ἔλθῃ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκλογήν του εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ 'Αλεξίου καὶ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νικολάου Γ' τοῦ Γραμματικοῦ (1084 - 1111). Εἰς ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου πρὸς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 1089[5], τὴν ὁποίαν ἐξέδωκεν ὁ Βουλησμᾶς[6], ἀναφέρεται ὅτι «πλάνοι τινὲς ἄνθρωποι καὶ τῷ ὄντι κακόχαρτοι, οὕτως ἡμᾶς περὶ τοὺς λατίνους διακεῖσθαι πεποιήκασι, ὥστε τῶν ἱερῶν καὶ θείων σηκῶν τούτους πόρρω σοι παρ' ἡμῶν ἀπελαύνεσθαι»[7]. Τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀπέκρουσεν ὁ Πατριάρχης ὡς ἀναληθῆ δι' ὧν ἐν συνεχείᾳ ὁ ἴδιος προσθέτει· «'Αλλ' εἰ μὲν ἀληθῆ τὰ ἀκουσθέντα, καλῶς ἂν ἠνιῶ καὶ δικαίως· ἐπεὶ δὲ φήμη ταῦτα ψευδὴς

---

[5] Ἢ ὀλίγον ἀργότερον· βλ. V. Grumel, Les Regestes des actes du Patriarchat de Constantinople, Vol. 1: Les actes des Patriarches, Fasc. III: Les Regestes de 1043 à 1206 (Le Patriarchat Byzantin, Sér. I/3), Nr. 954.

[6] Ε. Βουλησμᾶ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 328 - 331. W. Holtzmann, Die Unionsverhandlungen zwischen Kaiser Alexios I. und Papst Urban II. im Jahre 1089, Byzantinische Zeitschrift 28 (1928) 62 - 64.

[7] Ε. Βουλησμᾶ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 329. W. Holtzmann, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 62 - 63.

καὶ ἀνδρῶν χαιρεκάκων λογύδρια ἢ μᾶλλον ἐρεῖν ληρήματα, ἰδού σοι παριστῶμεν, ὅτι οὐδαμῶς ἀπείργονται τῶν θείων ναῶν οὔτε τῶν συνήθων συνάξεων,... οὔτε μὴν κεκώλυνται τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς διείληπται, οὔτε μὴν κωλυθήσονται»[8]. Μὲ τὸ ζήτημα αὐτό, τῆς ἐλευθέρας τελέσεως τῆς θείας λατρείας, σχετίζεται καὶ μία ἀκόμη κατηγορία, ὅτι δηλαδὴ οἱ Λατῖνοι τοῦ Βυζαντίου ὤφειλον κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας εὐχαριστίας νὰ χρησιμοποιοῦν ἀντὶ ἀζύμου ἄρτου, ὡς ἡ πρᾶξις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καθώριζεν, ἔνζυμον, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς εἶχεν ἐν χρήσει[9]. Ἐὰν εἰς ταῦτα προσθέσῃ τις καὶ τὸ ὁπωσδήποτε ἀμέσως τοὺς Πάπας ἐνδιαφέρον γεγονός, ὡς ἡ διαγραφὴ τῶν ὀνομάτων των ἐκ τῶν διπτύχων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ μὴ μνημόνευσίς των μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν, κατάστασις ἥτις ἐπεβλήθη ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ ἐπεκράτησεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ σχίματος καὶ ἐντεῦθεν[10], τότε καθίσταται ἔκδηλον ὅτι ἐδίδοντο αἱ εὔλογοι δικαιολογίαι διὰ νὰ πλησιάσῃ ὁ Πάπας τὸ Βυζάντιον καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ ἐπαφὰς ἀποβλεπούσας εἰς τὴν ἕνωσιν μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ Κλήμεντος Γ', ἡ ἐπέκτασις τῶν ὁρίων τῆς δικαιοδοσίας του, ἥτις θὰ συνεπήγετο περισσοτέραν ἐλευθερίαν κινήσεως δι' αὐτόν, ἡ ἐπανασύνδεσις τῶν σχέσεων μὲ τὴν Βυζαντινὴν Πολιτείαν καὶ Ἐκκλησίαν, ἡ σύναψις φιλικῶν δεσμῶν μὲ τὸν ἐπικρατέστερον καὶ τὸν πλέον δυνατὸν ἐκπρόσωπον τῆς νορμανδικῆς δυνάμεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης[11], ἡ ἐπείγουσα κάλυψις τῶν ἀναγκῶν εἰς πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ὑποστηρίγματα, τὸ πρόβλημα τῶν Σαρακηνῶν τῆς Σικελίας, ἡ ἐπὶ τῆς νήσου κυριαρχία τῶν ὁποίων εὑρίσκετο εἰς

---

[8] Ε. Βουλησμᾶ, ἔνθ' ἀνωτ., W. Holtzmann, ἔνθ' ἀνωτ., 63.

[9] Gaufr. Malaterra, De rebus gestis Rogerii calabriae et siciliae comitis et Roberti Guiscardi ducis fratris eius, IV, 13, Rerum italicarum scriptores (L. A. Muratori), V/1, σ. 92.

[10] Ὅρα τὴν ἐπιστολὴν τὴν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ πρὸς τὸν Οὐρβανὸν Β' σταλεῖσαν κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1089, μετὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον· «ἐξ ὅτου ἀνὰ μέσον τῶν ἐκκλησιῶν σχίσμα γέγονε καὶ τὸ τοῦ πάπα ὄνομα μετὰ τῶν ἄλλων οὐκ ἐκφωνεῖται πατριαρχῶν καὶ τοῦτο ἐκράτησεν ἕως τοῦ νῦν», παρὰ W. Holtzmann, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 60. Πρβλ. V Grumel, Les Regestes.., Nr. 953.

[11] G. Meyer von Kronau, Jahrbücher des deutschen Reiches unter Heinrich IV. und Heinrich V, IV: 1085 - 1096, Leipzig 1903, σ 197· Otto Vehse, Die Normannen im Mittelmeer, ἐν Die Welt als Geschichte 5 (1939) 244.

τὴν δύσιν της καὶ ἡ μελλοντικὴ ἀναδιοργάνωσις τῶν ἐν Νοτίῳ Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Ἐκκλησιῶν, συμφώνως πρὸς τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς βλέψεις τῆς Ρώμης, ταῦτα πάντα ἦσαν σκέψεις, αἵτινες ἀπησχόλουν τὸν Πάπαν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκλογήν του, ὅταν περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου τοῦ 1088, ἐγκαταλείπων τὴν Τερρακίναν, κατήρχετο πρὸς τὴν Σικελίαν νὰ συναντήσῃ τὴν ἡγεμόνα τῆς νήσου Ρογῆρον Α', νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Ροβέρτου Γυισκάρδου [12]. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀμφισβητήσῃ τις τὴν μαρτυρίαν ταύτην τοῦ Malaterra καὶ νὰ παραδεχθῇ τόσον τὴν ἐν Τροΐνῃ συνάντησιν ὅσον καὶ τὴν μετ' αὐτῆς στενῶς συνδεομένην πολιορκίαν καὶ παράδοσιν τῆς Μπουτέρα ἐν ἔτει 1089, ὡς τοῦτο ἔπραξεν ὁ Baronius [13] καὶ ὁ ἀκολουθῶν αὐτὸν Amari [14], διότι ὁ Πάπας κατὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1089 καὶ μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους εὑρίσκετο ἐν Ρώμῃ [15], ὅπερ δὲν δικαιολογεῖ τὸ ταξίδιον εἰς τὴν Σικελίαν κατὰ τὸν Ἀπρίλιον. Ὁ βιογράφος τοῦ Ρογήρου Α', Malaterra, ἀναφέρει ὅτι ὀλίγον πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Πάπα διὰ τὴν Σικελίαν ἐπέστρεψαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Κρυπτοφέρρης Νικόλαος καὶ ὁ διάκονος Ρογῆρος, ἀπεσταλμένοι του πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξιον, γνωρίζοντες αὐτῷ ὅτι ὁ Ἀλέξιος ἐδέχθη τὴν εἰς τὰ ἄζυμα ἀναφερομένην καὶ μὲ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνους σχετιζομένην παρατήρησιν τοῦ Πάπα καὶ ἀκόμη ὅτι ἐκάλει τοῦτον εἰς συνάντησιν ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν [16]. Τὸ μικρὸν ὅμως διάστημα μεταξὺ

---

[12] Gaufr. Malaterra, De rebus gestis Rogerii..., IV, 12 - 13, (L. A. Muratori), V/1, σ. 92 εἶναι ἡ μοναδικὴ πηγή. Πρβλ. ἐπίσης S Jaffé Phil. - Loewenfeld, Regesta pontificum romanorum, Lipsiae 1885², Nr 5351 (Nachdruck, Graz 1956). Ἐν Annales Beneventani (anno 1089) MGH, SS III, 182 λανθασμένως ἀναφέρεται ταξίδιον τοῦ Πάπα εἰς τὴν Σικελίαν ἐν ἔτει 1089, ἐνῷ ἕτερον εἰς τὴν Ἀπουλιαν ἐν ἔτει 1088.

[13] Caesar Baronius, Annales Ecclesiastici XI, 543 (anno 1089 § VIII).

[14] Michele Amari, Storia dei Musulmani di Sicilia (Pubb con note a cura di Carlo Alfonso Nallino), Catania 1937², III/1, σ. 180

[15] S. Jaffé Phil. - Loewenfeld, Regesta..., Nr. 5391 - 5403. Διὰ τὴν χρονολόγησιν ὅρα ἐπίσης E. Caspar, Roger II., σ. 611. P. Kehr, Regesta pontificum romanorum, Vol. VIII, Ragnum Normannorum - Campania, Berolini 1935, σ. 23 * 70.

[16] Gaufr. Malaterra, De rebus gestis Rogerii . . . , IV, (L. A. Muratori), V/1, 92. Ἐπὶ τῇ βασει αὐτῶν ὁ G. Meyer von Kronau, Jahrbücher..., σ. 199 ὡς καὶ ὁ W Holtzmann, Studien zur Orientpolitik des Reform-

τῆς 12ης Μαρτίου καὶ τῶν ἀρχῶν 'Απριλίου δὲν δικαιολογεῖ τὴν μετάβασιν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπιστροφὴν τῶν ἀπεσταλμένων εἰς τὴν 'Ιταλίαν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα δὲν ὑπῆρχε πλέον ἡ αὐτοκρατορικὴ ταχυδρομικὴ σύνδεσις. 'Επὶ πλέον ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἔλαβε χώραν μετὰ τὴν συνάντησιν Πάπα καὶ Ρογήρου καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ Malaterra ἀναφερόμεναι ἐπιστολαὶ (Rer eosdem legatos chartulis aureis litteris scriptis) προέρχονται ἀπὸ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον καὶ ἀναφέρονται εἰς τὰς ἐργασίας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει 1089 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Αὐτοκράτορος συνελθούσης συνόδου [17] 'Ο Malaterra συγχέει τὴν ἱστορικὴν πορείαν καὶ προσπαθεῖ νὰ συνοψίσῃ γεγονότα δύο τοὐλάχιστον ἐτῶν εἰς ὀλίγους μῆνας [18].

'Ο Ρογῆρος ἦτο ἤδη ἕτοιμος κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ 'Απριλίου νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως Μπουτέρα, ἑνὸς ἐκ τῶν πλέον ἰσχυρῶν καὶ ἐκ τῶν τελευταίων ὀχυρῶν τῆς κυριαρχίας τῶν Σαρακηνῶν ἐπὶ τῆς νήσου, ὅταν ἔφθασεν ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Πάπα κομίζων τὴν ἐσφραγισμένην ἐπιστολήν. Δι' αὐτῆς ἐγνώριζεν ὁ Πάπας εἰς τὸν Ρογῆρον ὅτι λόγῳ τῆς κοπώσεως καὶ τῆς ταλαιπωρίας

---

papsttums und zur Entstehung des ersten Kreuzzuges, Historische Vierteljahrschrift 22 (1924/25) 185 - 186, οἵτινες ἀκολουθοῦν πιστῶς τὸν Malaterra, δέχονται τὴν ἐν Τροΐνῃ συνάντησιν μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Πάπα. 'Ο αὐτὸς ὅμως W. Holtzmann, ὅστις εἰς τὴν σελ. 178 προτείνει ὡς πιθανὴν ἐποχὴν τοῦ ταξιδίου τοῦ Πάπα μεταξὺ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 'Ιουλίου καὶ τοῦ πρώτου τοῦ Αὐγούστου, ἀναθεωρῶν ἀργότερον ἑαυτὸν (Die Unionsverhandlungen . . . , σ. 47 ὑποσ. 4) παραδέχεται ὅτι ἡ συνάντησις αὕτη ἔλαβε χώραν μεταξὺ τῶν μηνῶν 'Απριλίου καὶ Μαΐου τοῦ 1088.

[17] Gaufr. Malaterra, De rebus gestis Rogerii..., IV, 13 (L. A. Muratori), V/1, σ. 92. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εἶναι μία τοῦ αὐτοκράτορος καὶ μία τοῦ Πατριάρχου. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου ἐν Ε. Βουλησμᾶ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 328 - 331. 'Αμφότεραι ἐν W. Holtzmann, Die Unionsverhandlungen . . . , σ. 60 - 62 ἡ πρώτη καὶ 62 - 64 ἡ δευτέρα. Πρβλ. V. Grumel, Les Regestes .., Nr. 953 καὶ 954 ἀντιστοίχως. 'Ο Franz Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565 - 1453, 2. Teil : Regesten von 1025 - 1204, München u. Berlin 1925, Nr. 1146, τοποθετεῖ τὰς ἐπιστολὰς πρὸ τοῦ 'Απριλίου τοῦ 1088. "Ορα ἐπίσης G. Meyer von Kronau, Jahrbücher..., σ. 199 ὑποσ. 9. F. Chalandon, Histoire de la domination normande en Italie et Sicilie I, Paris 1907, σ. 345. W. Norden, Das Papsttum und Byzanz, Berlin 1903, σ. 46 - 47.

[18] J. Haller, Das Papsttum..., σ. 416.

δὲν ἠδύνατο νὰ συνεχίσῃ καὶ διὰ τοῦτο προέτεινεν εἰς αὐτὸν συνάντησιν εἰς Τρόϊναν. Εἰς κρίσιμον στιγμὴν εὑρισκόμενος ὁ Ρογῆρος ἐφάνη κατ' ἀρχὴν διστακτικὸς νὰ πεισθῇ εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ ἀπεσταλμένου. Τελικῶς ὅμως ὁ «συνετὸς ἀνὴρ»[19] ἀπεφάσισε νὰ δεχθῇ τὴν πρόσκλησιν καί, συνοδευόμενος ὑπὸ ὀλίγων ἐμπίστων, νὰ μεταβῇ πρὸς συνάντησιν τοῦ Πάπα. Ἡ συνάντησις αὕτη ὑπῆρξε φιλικὴ καὶ ἐγκάρδιος. «Περὶ λύχνων ἁφὰς» τῆς ἑπομένης ἡμέρας διεξήχθη ἡ συζήτησις. Ὁ Ρογῆρος συγκατένευσεν εἰς τὴν πρόθεσιν τοῦ Πάπα νὰ ἐπιδιώξῃ ἐπαφὰς μὲ τὸ Βυζάντιον. Ὁ Ranke θὰ χαρακτηρίσῃ τὴν συνάντησιν αὐτήν, ἥτις ἦτο τὸ πρῶτον καὶ ἀποφασιστικὸν βῆμα τοῦ Πάπα καὶ ἡ μόνη δι' αὐτὸν διέξοδος, ὡς «ἀσήμαντον μὲ μεγάλην βαρύτητα»[20].

Πλέον εὐέλικτος διπλωμάτης ἀπὸ τὸν Γρηγόριον Ζ', προέβαλεν ὡς ἀντικείμενον τῶν διαπραγματεύσεών του τὰς σχέσεις μὲ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Βυζαντίου[21]. Αἱ πληροφορίαι τὰς ὁποίας εἶχεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως περὶ δῆθεν ἐξαναγκασμοῦ τῶν Λατίνων νὰ χρησιμοποιοῦν ἔνζυμον ἄρτον ἢ νὰ παρεμποδίζωνται κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας εὐχαριστίας, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἀπετέλουν μίαν θαυμασίαν πρόφασιν νὰ πλησιάσῃ τὸν Ρογῆρον. Ἀνοίγων τὴν ὁδὸν τῶν διαπραγματεύσεων μὲ τὸ Βυζάντιον θὰ ἐνεφανίζετο εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἔναντι τοῦ Ἀντίπαπα Κλήμεντος τοῦ Γ' ὡς κανονικὸς διάδοχος τῶν Παπῶν τῆς Ρώμης καὶ θὰ ἐπανήρχετο καὶ αὐτὸς ἐπὶ προσφιλοῦς καὶ ἐνίοτε καλῶς μελετημένου σχεδίου, τῶν φιλικῶν ἐπαφῶν, τῶν ὁποίων τελικὸς σκοπός, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἑνώσεως, ἦτο ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ρογῆρος, τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός του Ροβέρτος Γυισκάρδος ἐπέδραμε κατὰ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας (1081 - 1085), οὐδεμίαν ἀνάμειξιν εἶχεν εἰς τὰ μεγαλεπήβολα ἐκεῖνα σχέδια, ἔδιδεν εἰς τὸν Οὐρβανὸν τὸ δικαίωμα νὰ πιστεύῃ ὅτι ὁ Ρογῆρος οὐδεμίαν διάθεσιν διὰ τοιαύτας περιπετείας εἶχεν καὶ ὅτι οὐδόλως ἢ ὀλιγώτερον τοῦ ἀδελφοῦ του ἐζήτει εὐνοϊκὰς εὐκαιρίας, συνεργαζόμενος μὲ τὸν Πάπαν, νὰ πορισθῇ ἀνταλλάγματα εἰς βάρος τοῦ Βυζαντίου. Τοιαῦτα κοσμοκρατορικὰ σχέ-

---

[19] Ganfr. Malaterra, De rebus gestis Rogerii .., IV, 13 L. A. Muratori), V/1, 92.

[20] Leop. von Ranke, Weltgeschichte, VIII, Leipzig 1887, σ. 77.

[21] F. H. Seppelt, Geschichte der Päpste III, München 1956, σ. 121.

[22] E. Caspar, Roger II . . . , σ. 12.

δια ἦσαν ἄγνωστα εἰς τὸν Ρογῆρον [22]. Ὅθεν δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ὑποθέση τις ὅτι φιλοδοξία τοῦ Ρογήρου ἦτο νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς βάρος τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Κατὰ ταῦτα ἡ γνώμη τοῦ Ranke, καθ' ἣν εἰς τὴν Τρόϊναν ὁ Πάπας ἐπεχείρησε νὰ πείσῃ τὸν Ρογῆρον νὰ παραιτηθῇ τῶν σχεδίων του ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ὁ Ἀλέξιος εἶχεν ἐγκαταλείψει τὰς ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἀπαιτήσεις του, διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ ἴδιος ἐλευθέρως καὶ διὰ τὸ μέλλον προγραμματίζων νὰ πλησιάσῃ τοὺς Βυζαντινοὺς πρὸς ὄφελός του, δὲν εὐσταθεῖ κατὰ τὸ πρῶτον σκέλος αὐτῆς [23]. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ρογήρου περιωρίζετο νὰ διατηρῇ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀγαθὰς σχέσεις μὲ τοὺς κατοίκους τῆς Σικελίας, τὸ μέγιστον μέρος τῶν ὁποίων ἦσαν Ἕλληνες, νὰ σταθεροποιήσῃ τὴν ἐν τῇ νήσῳ θέσιν του καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰς βορείας ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὴν νῆσον Μάλταν [24].

Ἡ βυζαντινὴ ὑπόθεσις ἦτο μεγάλη καὶ μακροπρόθεσμος ἐπιδίωξις τοῦ Οὐρβανοῦ, ὄχι ὅμως καὶ ἡ μοναδικὴ εἰς τὴν συνάντησιν αὐτήν. Ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας, ὑφ' ἃς εὑρίσκετο ὁ Πάπας, ἡ σύναψις φιλικῶν σχέσεων μὲ τὸν Ρογῆρον δὲν ἐστερεῖτο σημασίας [25]. Τοῦτο διαφαίνεται εἰς τὴν ἀποσπασματικῶς διασωθεῖσαν ἐπιστολὴν τοῦ Οὐρβανοῦ πρὸς τὸν Wimund Ἐπίσκοπον Ἀβέρσης τοῦ ἔτους 1988 [26]. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν ἀναφέρει ὁ Πάπας ὅτι «μεταξὺ τῶν σχισματικῶν (ὀπαδῶν δηλ. τοῦ Κλήμεντος Γ'), μετὰ τῶν ὁποίων οὐδεμία ἐπικοινωνία εἶναι δυνατή, καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ κλεπτῶν (τῶν Νορμανδῶν), πρέπει αὐτὸς νὰ ἐκλέξῃ τοὺς δευτέρους, μετὰ τῶν ὁποίων καλῶς ἢ κακῶς ἔπρεπε νὰ συνθηκολογήσῃ, καθ' ἣν στιγμὴν οὗτοι ὑπεστήριζον τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὑπέσχοντο διὰ τὸ μέλλον πίστιν εἰς αὐτήν». Ἄλλη ἐκλογὴ δὲν ὑπῆρχε διὰ τὸν Πάπαν. Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἰταλίαν ἦτο ἀπελπιστική. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Ροβέρτου Γυισκάρδου ἐκλονίζετο. Ἡ περὶ τὴν κληρονομίαν του ἔρις μεταξὺ τῶν υἱῶν καὶ διαδόχων του ἦτο ἐν ἀναπτύξει. Ἐὰν ὁ Πάπας δὲν ἤθελε νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης εἰς μίαν γυναῖκα, τὴν Ματθίλδην τῆς Τοσκάνης, τότε ἡ βοήθεια τοῦ Ρογήρου ἐφαίνετο περισσότερον ἢ ἀναγκαία. Μετ' αὐτοῦ συνάπτων δεσμοὺς ὁ

---

[23] Leop. von Ranke, Weltgeschichte ..., σ. 77 ἑξ.
[24] W. Norden, Das Papsttum und Byzanz ..., σ. 47.
[25] Πρβλ. G. Meyer von Kronau, Jahrbücher ..., σ. 199.
[26] S. Jaffé Phil. - Loewenfeld, Regesta ..., Nr. 5363.

Πάπας ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ ἀπέσπα ὀφέλη. Θὰ εἰσήρχετο ἐπὶ πλέον ὡς φίλος εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις, προσπαθῶν νὰ διευθετήσῃ ἐνδοεκκλησιαστικὰ ζητήματα καὶ εἰ δυνατὸν νὰ ἐπηρεάσῃ τὸν Ρογῆρον εἰς τὴν ἐπίλυσιν παρομοίων προβλημάτων κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του[27]. Πάντως παρὰ ταῦτα ὁ Ρογῆρος ἀπέβη σὺν τῷ χρόνῳ μοναδικὸς ρυθμιστὴς τῆς ἐν τῇ νήσῳ καταστάσεως, ἀργότερον δὲ (1098), διὰ τῆς ἀποκτήσεως τοῦ τίτλου τοῦ ἀποστολικοῦ ἀντιπροσώπου, ἀπέβη τελείως ἀνεξάρτητος ἀπὸ θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς ἀπόψεως.

Διὰ τὴν Ρώμην ὅμως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ «Ἀνατολὴ» ἦτο τὸ βασικὸν σημεῖον ἐνδιαφέροντος. Τὸ Βυζάντιον ἀπετέλεσε τὴν εὐκαιρίαν νὰ πλησιάσῃ ὁ Πάπας τὸν Ρογῆρον. Ἡ ἐπιτυχία τῆς Τροΐνης ἀπετέλεσε τὴν ἀρχὴν διὰ τὴν ἀνατολικὴν πολιτικὴν τοῦ Οὐρβανοῦ. Ἡ στροφὴ αὕτη τοῦ Πάπα πρὸς τὸ Βυζάντιον εἰς τὴν συνέχειάν της διαφοροποιεῖται καὶ λαμβάνει πλέον συγκεκριμένην μορφήν. Διὰ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν ἤρχιζε μία ἀκόμη περιπέτεια. Βυζαντινὴ Ἐκκλησία καὶ Βυζαντινὴ Πολιτεία ἦσαν δύο διαφορετικαὶ πλευραὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐπιδιώξεως. Ἡ σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει (Σεπτέμβριος 1089) καὶ ἡ σύνοδος ἐν Μέλφῃ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν δὲν προσέφερόν τι τὸ θετικόν. Ὁ Πάπας Οὐρβανὸς καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος θὰ συνεχίσουν τὸν διάλογόν των, ὅστις ἀρχίζει μὲ τὴν «λύσιν» τοῦ Ἀλεξίου ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ[28]. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1091 ἀποστολὴ τοῦ Ἀλεξίου θὰ συναντήσῃ τὸν Πάπαν. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1095 συνέρχεται σύνοδος ἐν Πιατσέντσᾳ. Τὴν 27ην Νοεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους μὲ τὴν σύνοδον τῆς Κλερμὸν ἀρχίζει ἓν ἐκ τῶν πλέον σκοτεινῶν καὶ δραματικῶν γεγονότων τῆς ἱστορίας, ἡ πρώτη σταυροφορία, ἥτις καὶ ἀπετέλεσε τὸ ἐπιστέγασμα τῆς ἀνατολικῆς πολιτικῆς τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Β΄. Ἡ στροφὴ τοῦ Ἀλεξίου πρὸς τὴν Δύσιν, εἰς στιγμὰς κρισίμους διὰ τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν, πρὸς ἀναζήτησιν βοηθείας, παρεξηγήθη καί, παρερμηνευθεῖσα σκοπίμως, ἔδωκε ἀφορμὴν εἰς τὴν προσπάθειαν πρὸς πραγματοποίησιν τῶν παπικῶν βλέψεων.

---

[27] Πρβλ. E. Caspar, Roger II..., σ. 67, σ. 611 - 612 καὶ σ. 631. F. Chalandon, Histoire..., σ. 354. Mich. Amari, Storia..., σ. 155 - 156. H.-W. Klewitz, Reformpapsttum und Kardinalkolleg (Studien über die Wiederherstellung der römischen Kirche in Süditalien durch das Reformpapsttum), Darmstadt 1957, σ. 176 ἑξ.

[28] Bernoldi, Chronicon (anno 1089), MGH, SS, V, σ. 450.

Μαρίας Σπυροπούλου
Θεολόγου

ΑΠΟ ΤΗΝ ΡΟΥΜΑΝΙΚΗΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΝ ΚΙΝΗΣΙΝ

(Τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1968 - 1969)

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος ἡ ρουμανικὴ θεολογία παρουσίασεν ἰδιαιτέραν δραστηριότητα εἰς τὸν τομέα τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου καὶ τῶν μορφωτικῶν σχέσεων μετὰ τῶν ἑτεροδόξων, τόσον ἐντὸς τῆς Ρουμανίας ὅσον καὶ εἰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

1. Εἰς Ἀγγλίαν. Ἀπὸ 18ης μέχρι 31ης Ἰανουαρίου 1969, προσκεκλημένοι ἀπὸ τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν, ἔδωσαν διαλέξεις πρὸς τοὺς φοιτητὰς Κολλεγίων εἰς Ὀξφόρδην καὶ Mirfield οἱ πρωτοπρεσβύτεροι καθηγηταὶ τοῦ Θεολογικοῦ Ἰνστιτούτου Βουκουρεστίου Δημήτριος Staniloae (καθηγ. τῆς Δογματικῆς καὶ Συμβολικῆς) καὶ Ene Braniste (καθηγ. τῆς Λειτουργικῆς καὶ Ποιμαντικῆς). Τὰ θέματα τὰ ὁποῖα ἀνέπτυξαν οἱ ρουμᾶνοι καθηγηταὶ ἦσαν: «Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς Ὀρθοδοξίας» καὶ «Ἡ ὀρθόδοξος ἄποψις περὶ τῆς Παραδόσεως καὶ περὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ δόγματος» (ὁ π. Staniloae)· «Ἡ ὀρθόδοξος λατρεία ὡς μέσον διαδόσεως τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς» καὶ «Ἡ ἀνάπτυξις ἢ ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ ἀναθεώρησις ἢ ἡ ἀναπροσαρμογὴ εἰς τὴν λατρείαν, ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου» (ὁ π. Braniste). Ἐπὶ πλέον, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Ἑβδομάδος Προσευχῆς διὰ τὴν ἑνότητα τῶν Χριστιανῶν, οἱ δύο καθηγηταὶ ἔλαβον μέρος εἰς πλείστας λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις καὶ εἰς ἐλευθέρας συζητήσεις φοιτητικῶν ὁμάδων. Τέλος, τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Canterbury Δρ. Ramsey.

2. Εἰς Αὐστρίαν. Ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν μορφωτικῶν σχέσεων μεταξὺ τοῦ πατριαρχείου Ρουμανίας καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἔδωσαν σειρὰν διαλέξεων εἰς Αὐστρίαν ἀπὸ 11ης μέχρι 16ης Μαΐου ὁ Πανιερώτατος Μητροπολίτης Τρανσυλβανίας Δρ Νικόλαος Mladin (πρώην καθηγητὴς τῆς Χριστ. Ἠθικῆς εἰς τὸ Θεολογικὸν Ἰνστιτοῦτον Σιμπιοῦ), ἀπὸ δὲ τῆς 11ης μέχρι 29ης Μαΐου ὁ πρωτοπρεσβύτερος Ἰσίδωρος Todoran (καθηγ. τῆς Δογματικῆς καὶ Συμβολικῆς εἰς τὸ Θεολογικὸν Ἰνστιτοῦτον Σιμπιοῦ) καὶ ὁ διάκονος Νικόλας Balia (καθηγ. τῆς Ὁμιλητικῆς καὶ Κατηχητικῆς εἰς

τὸ Θεολογικὸν Ἰνστιτοῦτον τοῦ Βουκουρεστίου). Ὁ Μητροπολίτης Νικόλαος ἐξεπροσώπησε τὴν Ρουμανικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ ἐτήσιον Συμπόσιον τοῦ Ἱδρύματος Pro Oriente, ἐντὸς τοῦ προγράμματος τοῦ ὁποίου ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Ἡ ὀρθόδοξος ἠθικὴ καὶ τὰ προβλήματα τοῦ καιροῦ μας». Ἐξ ἄλλου τὴν 14ην Μαΐου ὁ Μητροπολίτης Τρανσυλβανίας ὡμίλησε πρὸς τοὺς φοιτητὰς τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Βιέννης μὲ θέμα: «Ἡ χριστιανικὴ ἄσκησις». Ὁ καθηγητὴς Todoran ὡμίλησεν εἰς τὰς Θεολογικὰς Σχολὰς Βιέννης, Innsbruck καὶ Salzburg ἀναπτύξας τὰ θέματα: «Ἡ ἀποστολικότης τῆς Ἐκκλησίας» καὶ «Ὁ λαϊκὸς ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ». Ὁ καθηγητὴς Balia ἔδωσε σειρὰν διαλέξεων εἰς τὰς Θεολογικὰς Σχολὰς Βιέννης, Graz, Innsbruck καὶ Salzburg μὲ τὰ θέματα: «Ἡ Ὀρθόδοξος Ρουμανικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ οἰκουμενικαὶ ἐπιτεύξεις αὐτῆς», «Ἡ περὶ ἀνθρώπου ἀντίληψις τῆς ὀρθοδόξου Θεολογίας» καὶ «Ἡ καταγωγὴ καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς Ὀρθοδόξου Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας».

3. Εἰς Ἱσπανίαν. Ἀπὸ 28ης Ἀπριλίου μέχρι 2ας Μαΐου ὁ Μητροπολίτης Μολδαβίας Δρ Ἰουστῖνος Moisescu καὶ ὁ πρωτοπρεσβύτερος Ἰωάννης Coman, καθηγητὴς τῆς Πατρολογίας εἰς τὸ Θεολογικὸν Ἰνστιτοῦτον Βουκουρεστίου, ἐξεπροσώπησαν τὴν Ρουμανικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ἐτησίαν συνέλευσιν τοῦ Προεδρείου καὶ τῆς Συμβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συμβουλίου Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία ἔλαβε χώραν εἰς Escorial, πλησίον τῆς Μαδρίτης.

4. Ἐν Ρουμανίᾳ. Τὴν 9ην Μαΐου ἔλαβε χώραν εἰς τὸ Προτεσταντικὸν Θεολογικὸν Ἰνστιτοῦτον τῆς πόλεως Cluj ἡ δευτέρα οἰκουμενικὴ θεολογικὴ Συνάντησις, εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχον ἐκπρόσωποι τῶν Ὀρθοδόξων Θεολογικῶν Ἰνστιτούτων Βουκουρεστίου καὶ Σιμπιοῦ, τοῦ Λουθηρανικοῦ Θεολογικοῦ Ἰνστιτούτου Σιμπιοῦ καὶ τοῦ Προτεσταντικοῦ Ἰνστιτούτου Cluj. Τὸ θέμα τῆς Συναντήσεως ἦτο: «Ἡ δυναμικὴ ἔννοια τῆς ἐλπίδος». Ἡ βασικὴ ἀνάπτυξις τοῦ θέματος ἔγινεν ἀπὸ τὸν καθηγητὴν τῆς Δογματικῆς καὶ Συμβολικῆς τοῦ Θεολ. Ἰνστιτούτου Βουκουρεστίου πρωτοπρεσβύτερον Δημ. Staniloae καὶ ἀπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Προτεσταντικοῦ Ἰνστιτούτου Cluj Ἰωσὴφ Nagy. Τὴν Συνάντησιν παρηκολούθησαν ἐκπρόσωποι τῶν χριστιανικῶν Ὁμολογιῶν τῆς Cluj, οἱ διευθυνταὶ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιαστικῶν Σεμιναρίων Ρουμανίας, φοιτηταὶ θεολογίας καὶ ἄλλοι προσκεκλημένοι. Ἡ προσεχὴς Συνάντησις τοῦ αὐτοῦ εἴδους ὡρίσθη διὰ τὸν Νοέμβριον 1969. Κατ' αὐτὴν θὰ ἐξετασθῇ τὸ θέμα: «Ἡ δυναμικὴ ἔννοια τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης».

ΧΡΟΝΙΚΑ

Α'. ΕΚ ΤΗΣ ΚΙΝΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ Ι. ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

(Φεβρουάριος — Μάρτιος 1970)

Θεῖαι Λειτουργίαι - Χοροστασίαι Παναγιωτάτου Μητροπολίτου

Τῇ 10.2.70 ὁ Παναγιώτατος Μητροπολίτης κ. Λεωνίδας ἐχοροστάτησεν ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Ζήνωνος, προστάτου τῶν ταχυδρομικῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ ὡμίλησεν. Τῇ 1.3.70 ὁ Παναγιώτατος ἐλειτούργησε καὶ ὡμίλησε ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Παναγίας Ἀχειροποιήτου ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου ἐπισκόπου Σκοπέλου. Τῇ 22.3.70 ἐτέλεσε τὴν Θ. Λειτουργίαν ἐν τῷ πανηγυρίζοντι Μητροπολιτικῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, μετὰ δὲ τὴν Θ. Λειτουργίαν προέστη τῆς λιτανεύσεως τῶν σεπτῶν λειψάνων τοῦ Ἁγίου. Ὁ Παναγιώτατος ἐχοροστάτησε κατὰ τὰς ἀκολουθίας τῶν χαιρετισμῶν τῆς Θεοτόκου εἰς τοὺς Ἱ. Ναοὺς Ἁγ. Μηνᾶ (13.3.70), Ἁγίας Αἰκατερίνης (20.3.70) καὶ Ἁγ. Δημητρίου (27.3.70) κηρύξας καὶ τὸν θ. λόγον. Ἐπίσης ἐχοροστάτησε τῇ 29.3.70 κατὰ τὸν κατανυκτικὸν Ἑσπερινὸν ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Παναγίας Ἀχειροποιήτου.

Θεῖαι Λειτουργίαι - Χοροστασίαι Θεοφιλεστάτου

Ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ταλαντίου κ. Στέφανος ἐλειτούργησε καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον: τῇ 1.2.70 εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν Ἁγ. Βαρβάρας τελέσας καὶ τὴν εἰς πρεσβύτερον χειροτονίαν τοῦ εὐλαβεστάτου διακόνου Ἰωάννου Κάπλα, ὅστις καὶ ἐτοποθετήθη ὡς ἐφημέριος εἰς τὸν ὡς ἄνω Ἱ. Ναόν, τῇ 2.2.70 εἰς τὸν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ναὸν τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Σωτῆρος, τῇ 8.2.70 εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν Ἁγίου Ἀθανασίου Εὐόσμου, τῇ 15.2.70 εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν Κοιμ. Θεοτόκου Δενδροποτάμου, τῇ 22.2.70 εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν τοῦ πολιούχου Ἁγ. Δημητρίου, τῇ 8.3.70 εἰς τὸν πανηγυρίζοντα ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν ἁγίων 40 Μαρτύρων Ἱ. Ναὸν Παναγίας Χαλκέων, τῇ 15.3.70 εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τῇ 22.3.70 εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν Ὁσίας Ξένης καὶ τῇ 29.3.70 εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν Ἁγ. Παρασκευῆς Μαινεμένης.

Ὁ Θεοφιλέστατος ἐχοροστάτησε τῇ Κυριακῇ τῆς Τυρινῆς (8.3.70) εἰς τὸν Κατανυκτικὸν Ἑσπερινὸν τῆς Συγχωρήσεως ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῇ 24.3.70 εἰς τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ πανηγυρίζοντος Ἱ. Ναοῦ Εὐαγγελιστρίας τοῦ Α' Κοιμητηρίου. Ἐπίσης ἐχοροστάτησε κατὰ τὰς ἀκολουθίας τῶν χαιρετισμῶν εἰς τοὺς Ἱ. Ναοὺς Ζωοδόχου Πηγῆς Ἑπταλόφου (13.3.70), Νέας Παναγίας (20.3.70) καὶ Ἁγίου Μηνᾶ (27.3.70).

Ἄφιξις Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου καὶ Μητροπολιτῶν

Τὴν μεσημβρίαν τῆς 15.2.70 ἀφίχθη ἐκτάκτως ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος, προκειμένου νὰ προστῇ τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας τῆς Ἀθηνᾶς

Τσιάντη ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Κοιμήσεως Θεοτόκου 40 Ἐκκλησιῶν. Ὁ Παναγιώτατος ὑπεδέχθη τὸν Μακαριώτατον καὶ παρέθεσε γεῦμα πρὸς τιμὴν Αὐτοῦ ἐν τῇ Ἱ. Μητροπόλει, συνώδευσεν Αὐτὸν εἰς τὴν κηδείαν καὶ προέπεμψεν Αὐτὸν μέχρι τοῦ Ἀερολιμένος κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του. — Μεταβαίνων εἰς τὴν ἕδραν του ἀφίχθη τῇ 20.3.70 ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Διδυμοτείχου κ. Κωνσταντῖνος φιλοξενηθεὶς ἐν τῇ Ἱ. Μητροπόλει. Ὁ Σεβ. ἐχοροστάτησε καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν χαιρετισμῶν ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. — Ἐπίσης τῇ 21.3.70 ἀφίκετο ἐνταῦθα ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου Νικόδημος, ὅστις τῇ αὐτῇ ἡμέρα ἐχοροστάτησε κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν ἐν τῷ πανηγυρίζοντι Ἱ. Ναῷ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, τῇ δ' ἐπιούσῃ ἐτέλεσε τὴν Θ. Λειτουργίαν καὶ ἐκήρυξεν τὸν θ. λόγον ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. — Ἐπίσης διῆλθον ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ ἐπεσκέφθησαν τὸν Παναγιώτατον οἱ σεβ. Μητροπολῖται Φλωρίνης κ. Αὐγουστῖνος καὶ Βεροίας κ. Παῦλος, Ἱερισσοῦ κ. Παῦλος, Ἀλεξανδρουπόλεως κ. Κωνστάντιος καὶ Δράμας κ. Διονύσιος.

Ἐπέτειος Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας

Μεγαλοπρεπῶς ἑωρτάσθη τῇ 25.3.70 ἡ ἐπέτειος τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν Παλιγγενεσίας. Ὁ Παναγιώτατος Μητροπολίτης προέστη τῆς ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τελεσθείσης ἐπισήμου δοξολογίας, παρέστη εἰς τὸν ἐν τῇ αἰθούσῃ Τελετῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἑορτασμόν, κατὰ τὸν ὁποῖον τὸν πανηγυρικὸν ἐξεφώνησεν ὁ Καθηγητὴς τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς κ. Κων. Σταυρόπουλος μὲ θέμα «Τὸ πνεῦμα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821». Παρηκολούθησεν ἐπίσης ὁ Παναγ. τὰς παρελάσεις τῆς σπουδαζούσης νεολαίας καὶ τῶν στρατιωτικῶν τμημάτων καὶ παρέστη εἰς δεξίωσιν ἐν τῇ Στρατιωτικῇ Λέσχῃ.

Τελεταὶ διάφοροι

Τῇ 7.2.70 παρουσίᾳ τῆς Α.Ε. τοῦ Ὑπουργοῦ Συντονισμοῦ κ. Μακαρέζου ὁ Παναγ. ἐτέλεσε τὸν ἁγιασμὸν ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ ὑποκ/τος τῆς Τραπέζης Βιομηχανικῆς Ἀναπτύξεως. Τῇ 22.2.70 προέστη ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τῆς ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων ψαλείσης Δοξολογίας. Τῇ 12.3.70 ἐτέλεσε τὸν ἁγιασμὸν εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως ἱδρυθὲν χάριν τῶν ἐνδεῶν ἰατρεῖον. Τῇ 30.3.70 παρουσίᾳ τῆς Α.Ε. τοῦ Ὑφυπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας κ. Νικήτα Σιώρη ἐτέλεσεν ἁγιασμοὺς ἐπὶ θεμελιώσει τοῦ διδακτηρίου τῶν 14ου καὶ 15ου Δημ. Σχολείων συν/σμοῦ Χαριλάου καὶ ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ διδακτηρίου τοῦ Γυμνασίου Καλαμαριᾶς. — Ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ταλαντίου κ. Στέφανος ἐτέλεσε τῇ 15.2.70 τὸν ἁγιασμὸν ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ Οἰκοτροφείου Θηλέων τοῦ Συλλόγου Ἱεραποστολικῆς Δράσεως «Ὁ Μέγας Βασίλειος».

Συνεδρίαι

Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν δίμηνον ὁ Παναγιώτατος προήδρευσε συνεδριῶν τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων τῆς Σχολῆς Τυφλῶν, τοῦ Τοπικοῦ ΟΔΔΕΠ, τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Μακεδονίας, τοῦ Θεαγενείου Ἀντικαρκινικοῦ Ἰνστιτούτου, τοῦ Ἐθνικοῦ Παπαφείου Ὀρφανοτροφείου, τοῦ Χαρισείου Γηροκομείου, τοῦ Ἱδρύματος Κοινωνικῆς Προνοίας «Ἅγιος Πανελεήμων» καὶ τοῦ Γηροκομείου Ρώσσων προσφύγων «Ἅγιος Πανελεήμων». — Ὁ Θεοφιλέστατος προήδρευσε συνεδριῶν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου καὶ τῶν Διοικ. Συμβουλίων τοῦ

ΠΙΚΠΑ καὶ τοῦ Πρεβαντορίου «Ἅγιος Δημήτριος».

Ἐπισκέψεις - Παραστάσεις

Τῇ 12.2.70 ὁ Παναγ. ἐπεσκέφθη τὴν γυναικείαν Ἱ. Μονὴν Ζωοδόχου Πηγῆς Πανοράματος καὶ ἐπελήφθη τῶν διαφόρων ὑποθέσεων αὐτῆς. Τῇ 2.3.70 μετὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Τούρκου πρεσβευτοῦ κ. Κεμὰλ Καγιαγκὶλ μετέβη εἰς τὴν Ἱ. Πατριαρχικὴν Μονὴν τῆς Ἁγ. Ἀναστασίας καὶ ἀπηύθυνε πατρικὰς συμβουλὰς πρὸς τοὺς μαθητὰς τῆς ἐκεῖ λειτουργούσης Ἐκκλησ. Σχολῆς. Τῇ 10.3.70 ἀφίχθη εἰς τὴν πόλιν μας ὁ ἐν Ἀθήναις Πρεσβευτὴς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς κ. Χένρυ Τάσκα. Ὁ κ. Τάσκα ἐπεσκέφθη τὸν Παναγιώτατον, ὁ ὁποῖος παρουσίασεν εἰς αὐτὸν τοὺς συνεργάτας τῆς Ἱ. Μητροπόλεως καὶ ἐνημέρωσεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ἐπιτελουμένου ἐν αὐτῇ πνευματικοῦ ἔργου. Τὴν ἑσπέραν ὁ Παναγιώτατος παρεκάθησεν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Γ΄ Σώματος Στρατοῦ ἀντιστρατήγου κ. Λατσούδη παρατεθὲν πρὸς τιμὴν τοῦ κ. Τάσκα γεῦμα. Τὸν Παναγιώτατον ἐπεσκέφθησαν τῇ 10.3.70 ὁ Πρόξενος τοῦ Ἰσραὴλ κ. Τιάνο, τῇ 19.3.70 ὁ νέος Γεν. Πρόξενος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν κ. Φρίτζλαν καὶ τῇ 23.3.70 ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας κ. Λίμπουργκ. — Ἐπίσης ἐπεσκέφθησαν τὸν Παναγιώτατον ὁ νέος ἀρχιερατικὸς ἀντιπρόσωπος τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν Αἰδεσ. Δημ. Ροῦσσος, ὁ Καθηγητὴς τῆς Νομικῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου κ. Εὐρυγένης, ὁ Δ/ντὴς τῆς Ἐφημερίδος «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» κ. Ἠλ. Κύρου, ὁ Καθηγητὴς τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς κ. Ἀλέξ. Συμεωνίδης, ὁ νέος Ναυτικὸς Διοικητὴς Βορ. Αἰγαίου πλοίαρχος κ. Παναγιώτης Καρανδρέας συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ μετατιθεμένου Διοικητοῦ ἀντιπλοιάρχου κ. Παύλου Μαρίνου, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐργατικοῦ Κέντρου κ. Πίψος, ὁ νέος Δήμαρχος Θεσσαλονίκης κ. Χρ. Φλωρίδης, ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Βουγιούκας, ὁ Ἐπιθεωρητὴς Χωροφυλακῆς Μακεδονίας Ἀντιστράτηγος κ. Σακελλαρίου κ.ἄ. — Ὁ Παναγιώτατος ἐδέχθη ἐπίσης τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Συμβούλια τῶν Ἱ. Ναῶν Ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ καὶ Ἁγ. Κωνσταντίνου Ἱπποδρομίου, τὴν Ἐρανικὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου Λαρίσης, Ἐπιτροπὴν τοῦ Ὠδείου Θεσσαλονίκης, Ἐπιτροπὴν Ταχυδρομικῶν Ὑπαλλήλων καὶ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Φ.Ε.Α.Π.Θ. — Ὁ Παναγιώτατος παρέστη τῇ 10.2.70 εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Ταχυδρομικῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ διαλέξεων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, τῇ 18.2.70 εἰς τὴν ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 18ετίας ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ΝΑΤΟ τελετὴν ἐν τῷ Στρατηγείῳ αὐτοῦ, τῇ 21.2.70 εἰς τὴν ἐν τῇ αἰθούσῃ «Φάρος» διοργανωθεῖσαν δημοσίαν συζήτησιν μεταξὺ Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου μὲ θέμα «Ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος», τῇ 12.3.70 εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Φοιτητῶν τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς διοργανωθὲν σεμινάριον ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς, τῇ 15.3.70 εἰς τὸ Παμφοιτητικὸν Οἰκονομικὸν Σεμινάριον τοῦ Ἐθνικοῦ Συλλόγου Φοιτητῶν τῆς Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης ἐν τῇ αἰθούσῃ τελετῶν αὐτῆς, τῇ 21.3.70 εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Συλλόγου Φοιτητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς διοργανωθὲν πνευματικὸν θεολογικὸν Συμπόσιον ἐν τῇ αἰθούσῃ διαλέξεων τῆς Ἑταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν μὲ θέμα «Ἡ Θεολογία Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος» καὶ τῇ 30.3.70 εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ὑποδοχῆς καὶ ὁρκωμοσίας τῶν πρωτοετῶν σπουδαστῶν τῆς Ἐθνικῆς Ἀκαδημίας Σωματικῆς

Ἀγωγῆς ἐν τῷ Ἀλεξανδρείῳ Ἀθλητικῷ Μελάθρῳ. — Τὴν ἑσπέραν τῆς 19.2. 70 ὁ Παναγιώτατος ἐπεσκέφθη τὸ Φοιτητικὸν Οἰκοτροφεῖον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγ. Θεοδώρας, παρεκάθησεν εἰς τὸ Δεῖπνον καὶ ὡμίλησε καταλλήλως πρὸς τοὺς φοιτητάς.

Διαλέξεις

Τῇ 26.2.70 ὁ Παναγιώτατος ἔδωσε διάλεξιν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν μὲ θέμα «Ἡ παλαιὰ Διαθήκη καὶ τὸ Ἰσραήλ». Ἐπίσης τῇ 3.3.70 ὁ Παναγιώτατος ἐπεσκέφθη τὴν Ἀνωτέραν Σχολὴν Πολέμου καὶ ἔδωκε διάλεξιν μὲ θέμα «Ὁ μεταφυσικὸς κόσμος τοῦ ἀνθρώπου». Τέλος, τῇ 18.3.70 προσκληθεὶς ὡμίλησεν εἰς τὸ Παμφοιτητικὸν Οἰκονομικὸν Σεμινάριον ἐν τῇ αἰθ. τῆς Ἀνωτάτης Βιομηχαν. Σχολῆς Θεσ. μὲ θέμα «Ὁ χριστιανισμὸς καὶ αἱ ὑλικαὶ ἀξίαι τῆς ζωῆς». — Ὁ Παναγιώτατος παρηκολούθησε τῇ 1.2. 70 διάλεξιν τοῦ κ. Ν. Μέρτζιου ἐν Λαγκαδᾷ «Ἡ Ἑλλὰς καὶ τὸ Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης» καὶ τῇ 22.3.70 τοῦ Καθηγητοῦ κ. Κων. Βαβούσκου ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἑταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν μὲ θέμα «Ἡ Μεγάλη Ἰδέα ὡς ἰδέα καὶ πραγματικότης». — Προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου ἀφίχθη εἰς Θεσσαλονίκην ὁ Πανοσιολογ. Ἀρχιμανδρίτης κ. Μάξιμος Ψιλόπουλος, Γραμματεὺς τῆς Μονίμου Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς Παιδείας, διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Στρασβούργου καὶ τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Λένιγκραντ, καὶ ἔδωκε τὴν ἑσπέραν τῆς 28.3.70 τὰς κάτωθι δύο διαλέξεις: 1) Ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἑταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν διὰ τοὺς φοιτητὰς μὲ θέμα «Ἡ τραγῳδία τῆς ἀθεΐας» καὶ 2) Ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἱ. Μονῆς Ἁγ. Θεοδώρας μὲ θέμα «Ἡ πνευματικὴ ζωὴ στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωσι». Τὴν πρώτην ἐκ τῶν ἀνωτέρω διαλέξεων παρηκολούθησε καὶ ὁ Παναγιώτατος. Ἐπίσης ὁ π. Μάξιμος ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Παναγίας Ἀχειροποιήτου κατὰ τὸν κατανυκτικὸν Ἑσπερινὸν τῆς Κυριακῆς 29.3.70 ἐνώπιον πυκνοτάτου ἐκκλησιάσματος μὲ θέμα «Ναί, ἔρχου, Κύριε Ἰησοῦ», τὴν δὲ ἑσπέραν τῆς 31.3.70 ὡμίλησε πρὸς τοὺς κληρικοὺς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης μὲ θέμα «Θεολογοῦμεν ἁλιευτικῶς».

Ἔκθεσις Χριστιανικοῦ Βιβλίου

Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις, ἐπιθυμοῦσα ὅπως προβάλῃ τὸ Χριστιανικὸν ἔντυπον ὡς μέσον ἄριστον ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς διαπαιδαγωγήσεως, διωργάνωσε μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἐν ταῖς αἰθούσαις αὐτῆς Ἔκθεσιν Χριστιανικοῦ Βιβλίου. Τὰ ἐγκαίνια τῆς Ἐκθέσεως ἐτελέσθησαν ἐν πάσῃ μεγαλοπρεπείᾳ τὴν 29ην Μαρτίου περὶ τὴν 12ην μεσημβρινήν, παρέστησαν δὲ εἰς αὐτὰ ὅλαι αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως, Καθηγηταὶ ἀνωτάτων Σχολῶν, Δ/νταὶ Ὑπηρεσιῶν, ἐκπρόσωποι Ὀργανισμῶν, Διοικητικὰ Συμβούλια Θρησκευτικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ὀργανώσεων, ἐκπρόσωποι Φοιτητικῶν Σωματείων καὶ πλῆθος κόσμου. Μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ἁγιασμοῦ ὁ Παναγιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κ. Λεωνίδας ὡμίλησεν δι' ὀλίγων καὶ ἐξῆρε τὴν πολύμορφον ἐπίδρασιν τοῦ βιβλίου εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ συγκεκριμένων δὲ παραδειγμάτων ἔδειξεν, ὅτι πολλάκις τὸ καλὸν βιβλίον ἐνέπνευσεν καὶ ἡγέτας λαῶν ἀκόμη καὶ ἤλλαξεν οὕτως ἐμμέσως τὴν ἔκβασιν μεγάλων ἱστορικῶν γεγονότων. Ἡ Ἔκθεσις ἀποτελεῖ εἰς τὸ σύνολόν της μίαν ἔξοχον πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν σύλληψιν. Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν προξενεῖ ἡ «γωνιὰ» τῆς Ἁγ. Γραφῆς, ὅπου ἐκτίθενται τὰ κείμενα τῆς Ἁγ. Γραφῆς εἰς 22 γλώσσας. Εἰς εἰδι-

κὴν προθήκην ἐκτίθενται ἐπίσης πάπυροι καὶ μεμβράναι μεγάλης ἀξίας. Μέσα εἰς τὸν κυκεῶνα τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων ἰδεῶν καὶ ἀπόψεων ἐπὶ τῶν βασικῶν προβλημάτων τῆς συγχρόνου ζωῆς ἡ Ἔκθεσις Χριστιανικοῦ Βιβλίου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως ἀποτελεῖ γεγονὸς ὑψίστης σπουδαιότητος καὶ σημασίας. Τὰ χίλια καὶ πλέον βιβλία τὰ ὁποῖα προβάλλονται — καρπὸς σκέψεως καὶ ἐμπειρίας εἴκοσι ὁλοκλήρων αἰώνων — δίδουν τὴν πλέον ἔγκυρον ἀπάντησιν, μὲ τὸ αἰώνιον κῦρος τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας, εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς. Ἡ Ἔκθεσις θὰ λειτουργήσῃ ἐπὶ ἕνα μῆνα μέχρι τῆς 29ης Ἀπριλίου καὶ κατὰ τὰς ὥρας 9 - 1 καὶ 5 - 8 μ.μ.

Αἱμοδοσία

Τὸν Παναγιώτατον ἀπησχόλησεν ἰδιαιτέρως κατὰ τὸ λῆξαν δίμηνον τὸ θέμα τῆς αἱμοδοσίας καὶ συγκεκριμένως τῆς προσφορᾶς τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν τομέα τοῦτον. Προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Παναγιωτάτου ὡμίλησεν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου πρὸς ἅπαντας τοὺς κληρικοὺς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως ὁ Καθηγητὴς τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς κ. Δημ. Βαλτῆς. Ἐν συνεχείᾳ συνεκροτήθη ὑπὸ τοῦ Παναγιωτάτου εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ἐκ κληρικῶν καὶ ἐπιστημόνων διὰ τὴν μελέτην τοῦ θέματος. Ἡ Ἐπιτροπὴ συνελθοῦσα ἐν τῇ Ἱ. Μητροπόλει παρόντος καὶ τοῦ Παναγιωτάτου ἀντήλλαξε σκέψεις διὰ τὴν καλυτέραν ὀργάνωσιν τῆς προσπαθείας ταύτης.

Διάφορα

Συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ δίμηνον τοῦτο ἡ κατὰ Παρασκευὴν ἐπίδοσις τῶν ἀδειῶν γάμου ὑπὸ τοῦ Παναγιωτάτου εἰς τοὺς μελλονύμφους μέχρι καὶ τῆς 6.3.70 τελευταίας Παρασκευῆς πρὸ τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Ἐπίσης ὁ Παναγιώτατος ἀπεχαιρέτισε τὴν 12.2.70 καὶ τὴν 5.3.70 δύο εἰσέτι ὁμάδας νέων ἀναχωρούντων εἰς Αὐστραλίαν. Τὴν Κυριακὴν 22.2.70 κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Παναγιωτάτου συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν αἴθουσαν διαλέξεων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως ἅπαντα τὰ μέλη τῶν νέων Ἐκκλησ. Συμβουλίων τῶν Ἱ. Ναῶν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως. Πρὸς τοὺς συγκεντρωθέντας ὡμίλησεν ὁ Παναγιώτατος χαρακτηρίσας αὐτοὺς ὡς «ἐπιτελεῖς καὶ συνεργάτας του», συστήσας εἰς αὐτοὺς ἁρμονικὴν συνεργασίαν μετὰ τῶν ἱερέων καὶ χαράξας κατευθυντηρίους γραμμὰς διὰ τὴν καλὴν καὶ εὐλαβῆ ἄσκησιν τῶν καθηκόντων των.

Πρωτοπρεσβ. Α. Κ. Π.

Β'. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἡ Νέα Ἀγγλικὴ Βίβλος

Ἡ ἐπίσημος ἀγγλικὴ μετάφρασις τῆς Ἁγ. Γραφῆς ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ βασιλέως Ἰακώβου πρὸ 350 ἐτῶν· ἦτο ἡ λεγομένη αὐθεντικὴ μετάφρασις. Ἀπὸ τοῦ 1930 ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ νέα μετάφρασις, τὸ σχέδιον ὅμως δὲν ἐπραγματοποιήθη λόγῳ τοῦ πολέμου. Τὸ 1946 ἀνεβίωσε τὸ σχέδιον καὶ τὸ ἔργον ἀνετέθη εἰς τρεῖς ἐπιτροπὰς εἰδικῶν. Ἐξεδόθη τὸ 1961 πρῶτον ἡ Κ. Διαθήκη, τῆς ὁποίας ἐπωλήθησαν μέχρι τώρα 7.000.000 ἀντίτυπα. Ἐνδιαφέρων εἶναι ὁ τρόπος ἐργασίας διὰ τὴν μετάφρασιν τῆς Π. Διαθήκης. Κατὰ πρῶτον εἷς μεταφραστὴς μετέφρασεν ἓν ὁλόκληρον βιβλίον. Τοῦτο ὑπεβλήθη εἰς ἐπιτροπὴν εἰδικῶν, οἱ ὁποῖοι τὸ ἤλεγξαν γραμμὴν πρὸς γραμμήν· ἐν συνεχείᾳ παρεδόθη εἰς λογοτεχνικὴν ἐπιτροπήν, ἡ ὁποία ἐπεδοκίμασεν ἢ ἐβελτίωσε τὴν ἔκφρασιν. Κατόπιν ἐπεστράφη πάλιν εἰς τὴν ἐπιτρο-

πὴν τῶν εἰδικῶν διὰ νὰ διαπιστώσουν μήπως ἡ ὀρθὴ ἔννοια δὲν ἀπεδόθη ὀρθῶς κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν. Ὡρισμένα ἐδάφια ἰδιαιτέρως δύσκολα ὑπεβλήθησαν πολλὰς φορὰς ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐπιτροπῶν. Ἓν ἐκ τῶν ἔργων τῶν ἐπιτροπῶν ἦτο καὶ ἡ διαπίστωσις τοῦ κατὰ πόσον τὸ νέον κείμενον θὰ ἦτο κατάλληλον ν' ἀναγινώσκεται ἐκφώνως. Ταῦτα ἀναφέρονται ἐνταῦθα διὰ νὰ καταδειχθῇ μετὰ πόσης ἐπιμελείας ἀναλαμβάνονται σοβαρὰ ἔργα ὡς τὸ τῆς μεταφράσεως τῆς Π. Διαθήκης. Ἐξετυπώθησαν 1.000.000 ἀντίτυπα, τὰ ὁποῖα ἤδη ἐξηντλήθησαν, καὶ ζητεῖται τώρα νὰ παραδίδωνται 20.000 ἑβδομαδιαίως διὰ νὰ ὑπάρξῃ ἀνταπόκρισις εἰς τὴν ζήτησιν.

Κατόπιν τῆς καταψηφίσεως ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς Ἀγγλικαν. Ἐκκλησίας τοῦ σχεδίου ἑνώσεως Ἀγγλικανικῶν καὶ Μεθοδιστῶν κατηρτίσθη νέα ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐκ δύο ἡγετικῶν στελεχῶν τῆς Ὑψηλῆς Ἐκκλησίας καὶ δύο ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς μερίδος τῶν Ἀγγλικανῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ προετοιμάσουν νέον σχέδιον μέχρι τοῦ Πάσχα.

Ἐξωτερικὴ Ἱεραποστολὴ

Ἐλήφθη τὸ Δελτίον Πληροφοριῶν ὑπ' ἀριθμ. 18 τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Εἰρηνουπόλεως Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς περιέχον πολλὴν καὶ ἐνδιαφέρουσαν ὕλην τῆς δράσεως αὐτῆς κατὰ τοὺς μῆνας Σεπτέμβριον - Δεκέμβριον 1969. Περιγράφει τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Νικολάου ΣΤ' εἰς Κένυα καὶ Οὐγκάντα ἀπὸ 15 - 21 Σεπτ. π.ἔ. καὶ τὴν γενομένην ὑποδοχήν. Ἀναφέρει ὁμοίως τὸ πατρικὸν ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον ἡ Α.Θ.Π. ἐπέδειξε διὰ τὸ ἔργον τῆς ἱεραποστολῆς καὶ τοὺς ὁμογενεῖς. Εἰς τὸ Δελτίον ἀναφέρεται ἡ ποικίλη δραστηριότης τῆς ἱεραποστολῆς εἰς τὸν ἐκκλησιαστικόν, ἐκπολιτιστικόν, κοινωνικὸν καὶ ἐκπαιδευτικὸν τομέα ἀλλὰ καὶ αἱ πολλαὶ ἐλλείψεις καὶ δυσχέρειαι τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίζει. Εἰς τὸ χριστουγεννιάτικον χαιρετιστήριον μήνυμα ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Εἰρηνουπόλεως κ. Νικόδημος καταλήγει ὡς ἑξῆς· «Ἡ σπουδαιοτέρα δυσκολία καὶ τὸ δυσυπέρβλητον ἐμπόδιον διὰ τὴν τακτικὴν καὶ σταθερὰν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Μητροπόλεώς μας εἶναι ἡ ἔλλειψις ἱερέων». Τοῦτο καὶ ἡμεῖς καὶ ἄλλοτε ἐτονίσαμεν ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων. Ὅταν ἀναλαμβάνωνται τοιαῦτα μεγάλα ἔργα ἱεραποστολῆς πρέπει νὰ συγκινοῦν τοὺς χριστιανοὺς καὶ νὰ τοὺς παρακινοῦν πρὸς ἔμπρακτον βοήθειαν διὰ τῆς προσωπικῆς παρουσίας.

Εὐχαριστήριον εἰς τὸν γλύπτην κ. Παῦλον Βρέλλην

Αἱ κορυφαὶ καὶ τὰ ὑποσελίδια κοσμήματα τοῦ παρόντος τεύχους καὶ ὅσα θὰ περιληφθοῦν εἰς τὰ ἑπόμενα εἶναι ἔργα τοῦ διακεκριμένου ζωγράφου καὶ γλύπτου κ. Παύλου Βρέλλη. Ὁ ἐξ Ἰωαννίνων καλλιτέχνης εἶναι γνωστὸς εὐρύτατα διὰ τὴν προσφοράν του εἰς τὴν γλυπτικήν, ἀπὸ τὰς πολλάς του ἐκθέσεις καὶ τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα ἐξετέλεσεν. Διὰ τὴν πρόθυμον καὶ εὐγενῆ καλλιτεχνικήν του συνεργασίαν εἰς τὸ περιοδικόν μας τὸν εὐχαριστοῦμεν θερμῶς.

Ι. Ε. Α.

Ἀπόψεις τοῦ Πριμάτου τῆς Ἀγγλίας περὶ τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν

Εἰς συνέντευξιν παραχωρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καντερβουρίας Dr Arthur Michael Ramsey εἰς τὴν ἐφημερίδα Church Times τοῦ Λονδίνου

κατὰ τὴν «Ἑβδομάδα Προσευχῆς ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς Ἑνότητος» ὁ Πριμᾶτος τῆς Ἀγγλίας ἐξέθεσε τὰς ἀπόψεις του περὶ τῆς πορείας τῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν ἕνωσιν. Καθώρισε τρία στάδια ἑνότητος· Ὑπάρχει ἤδη ἡ θεμελιώδης «βαπτισματικὴ ἑνότης» ὅλων τῶν χριστιανῶν, τῶν βαπτισθέντων εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ταύτην πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ «εὐχαριστιακὴ ἑνότης», ἡ «ἑνότης εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Κυρίου», μυστηριακὴ δηλαδὴ κοινωνία. Τρίτον στάδιον πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ ἡ «ἑνότης τῆς μιᾶς ὁρατῆς ἀδελφότητος», ἡ διοικητικὴ δηλαδὴ κατὰ τόπον συνένωσις, ὥστε οἱ χριστιανοὶ ἑκάστου τόπου νὰ μὴ ἐμφανίζωνται διεσπασμένοι εἰς διαφόρους δικαιοδοσίας. Ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἂν εἶναι πιθανώτερον ὅτι θὰ ἑνωθῇ πρῶτον μετὰ τῆς Καντερβουρίας ἢ μετὰ τῆς Ρώμης, ἀπήντησεν ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς παραμένει ἐντόνως ἀντιπαπική. Ἂν ὅμως ὁ παπισμὸς ἐξελιχθῇ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν μιᾶς «συλλογικότητος», ἐνδέχεται νὰ ἀποκτήσῃ μορφὴν παραδεκτὴν ἐκ μέρους τῶν Ὀρθοδόξων. Ἐν τούτοις δὲν ἀποκλείεται νὰ καταστῇ δυνατὴ μία μερικὴ μυστηριακὴ κοινωνία μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἤδη πρὶν τὸ μεγαλύτερον τοῦτο πρόβλημα ἐπιλυθῇ. Ὡς πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν παρετήρησεν ὅτι, καίτοι ὁ Πάπας προσφάτως ὑπερήσπισεν ἐντόνως τὸ δόγμα τοῦ παπικοῦ ἀλαθήτου, ἔχει ἐν τούτοις σημασίαν ἡ ἐν τῷ Ρωμαιοκαθολικισμῷ διαμάχη μεταξὺ τοῦ συντηρητικοῦ καὶ τοῦ νέου πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Δευτέραν Βατικανὴν Σύνοδον καὶ κατ' ἐξοχὴν προβάλλεται παρὰ τοῦ Καρδιναλίου Suenennens (τοῦ Βελγίου).

Ε. Δεληδῆμος

Τὰ νέα τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν ἐν Ἑλλάδι

1) Τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὑπὸ τῆς Σχολῆς ἀνηγορεύθησαν διδάκτορες οἱ κάτωθι ἓξ θεολόγοι: Τῇ 16.1.70 οἱ κ.κ. Ἰω. Παναγόπουλος («Ὁ Θεὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία. Ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῶν Πράξεων Ἀποστόλων», Ἀθῆναι 1969, σ. 349)· Γεωργ. Ἀν. Καψάνης («Ἡ ποιμαντικὴ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τῶν φυλακιζομένων. Συμβολὴ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν Θεολογίαν καὶ Ψυχολογίαν», Ἀθῆναι 1969, σ. 200)· Νικ. Εὐθ. Μητσόπουλος («Φύσις καὶ λατρευτικὸς χαρακτὴρ τῶν ἀγαθῶν ἔργων», ἐν Ἀθήναις 1969, σ. 126). Τῇ 23.1.70 ὁ κ. Ἠλ. Ἀντ. Βουλγαράκης («Ἀποφυγὴ ἀσκήσεως ἱεραποστολῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν», ἐν Ἀθήναις 1969, σ. 249). Τῇ 13.2.70 ὁ κ. Παναγ. Ι. Μπούμης («Οἱ ἐξωκατάκοιλοι ἢ ἐξωκατάκηλοι ἄρχοντες. Προέλευσις καὶ νομοκανονικὴ σημασία τῆς διφυοῦς προσωνυμίας», Ἀθῆναι 1969, σ. 179). Τῇ 28.2.70 ὁ κ. Κων)νος Ε. Παπαπέτρου («Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ γνῶσις αὐτοῦ κατὰ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον», Ἀθῆναι 1969, σ. 144). — Εἰς τὴν Σχολὴν διωρίσθησαν οἱ κάτωθι δέκα βοηθοί· Νικ. Ὀρνεράκης τοῦ Σπουδ. Συστ. Θεολογίας, Σπυρ. Κοντογιάννης τῆς Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορίας, Γεώργ. Πατρῶνος τῆς Ἑρμηνευτικῆς καὶ Ἑρμ. τῆς Κ.Δ., Χρῆστος Βούλγαρης τῆς Εἰσαγ. καὶ Ἑρμ. τῆς Κ.Δ., Νικ. Τζιράκης τῆς Ἱστορ. τῶν Δογμ. καὶ Συμβολικῆς, Παναγ. Μπούμης τῆς Πατρολογίας μετ' ἀναγνώσεως τῶν Πατερικῶν ἔργων, Παναγ. Χριστινάκης τῆς Ἑβρ. γλώσσης καὶ Ἑρμ. τῆς Π.Δ., Κων)νος Βλάχος τῆς Ἑρμηνευτικῆς καὶ Ἑρμ. τῆς Κ.Δ., Γεώργ. Καψάνης τοῦ Κανον. Δικ. καὶ τῆς Ποιμαντικῆς καὶ

Ξενοφ. Παπαχαραλάμπους τῆς Δογματικῆς καὶ Ἠθικῆς.

2) Τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. τὴν 10.4.70 ἐξελέγη τακτικὸς καθηγ. τῆς ἕδρας τῆς Εἰσαγ. καὶ Ἑρμην. τῆς Π. Διαθήκης ἔκ τε τοῦ ἑβραϊκοῦ καὶ ἐκ τῆς μεταφρ. τῶν Ο΄ ὁ ἐντεταλμένος ὑφηγητὴς τῆς αὐτῆς ἕδρας Παναγιώτης Σιμωτᾶς. Διὰ Β.Δ. δημοσ. τὴν 7.3.70 εἰς τὴν Ἐφημ. τῆς Κυβ)σεως ὁ παν. Ἀρχιμ. κ. Στυλιανὸς Χαρκιανάκις, ἡγούμενος τῆς Μονῆς Βλατάδων, διωρίσθη ὡς ἄμισθος ὑφηγητὴς τῆς ἕδρας τῆς Δογματικῆς καὶ Συμβολικῆς. —Ὑπὸ τῆς Σχολῆς ἀνηγορεύθησαν διδάκτορες οἱ κάτωθι τέσσαρες θεολόγοι: Τῇ 12.7.70 οἱ κ.κ. Χαρίλ. Τζώγας («Ἡ περὶ μνημοσύνων ἔρις ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα», Θεσ)νίκη 1970)· Εὐάγ. Χρυσὸς («Ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ κατὰ τὴν ἔριδα περὶ τὰ Τρία Κεφάλαια καὶ τὴν Ε΄ Οἰκουμ. Σύνοδον», Θεσ)νίκη 1969, σ. 225). Τῇ 20.2.70 ὁ κ. Ἀλέξ. Γουσίδης («Ἡ Ὁμιλητικὴ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς 'Θεανδρικῆς ἀρχῆς'»), Θεσ)κη 1970, σ. 113). Τῇ 3.4.70 ὁ κ. Χρῆστος Γιανναρᾶς («Τὸ ὀντολογικὸν περιεχόμενον τῆς θεολογικῆς ἐννοίας τοῦ προσώπου», Ἀθῆναι 1970, σ. 95). — Διωρίσθησαν εἰς τὴν Σχολὴν οἱ κάτωθι τρεῖς νέοι βοηθοί: Δημ. Καϊμάκης τῆς Εἰσαγ. καὶ Ἑρμ. τῆς Π.Δ., Ἰω. Ταρνανίδης τῆς Ἱστορ. τῶν Σλαβικῶν καὶ λοιπῶν Ὀρθοδ. Ἐκκλησιῶν καὶ Βασ. Γιούλτσης τῆς Ἠθικῆς καὶ Χριστ. Κοινωνιολογίας.

Στατιστικὰ δεδομένα περὶ τοῦ Κλήρου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Τὸ 15ήμερον δελτίον ἐκκλ. εἰδήσεων «Ἐπίσκεψις», τὸ ὁποῖον ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ Ὀρθοδόξου Κέντρου τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου ἐν Γενεύῃ (ἔτος Α΄, ἀριθ. 3, 17.3.70, σ. 7-12), παρέχει τὰ κάτωθι στατιστικὰ δεδομένα περὶ τοῦ ἑλλαδικοῦ ὀρθ. Κλήρου, τὰ ὁποῖα κατηρτίσθησαν βάσει τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» τοῦ 1970. Ὑπολογιζομένων τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν εἰς 7 ἑκατομ. καὶ τῶν ἐφημερίων εἰς 7007 (πλὴν Κρήτης καὶ Δωδεκανήσου), ἡ ἀντιστοιχία μεταξὺ ἐφημερίου καὶ πιστῶν εἶναι 1 ἱερεὺς πρὸς 1.000 πιστούς. (Ἐν Ρουμανίᾳ εἶναι 1 πρὸς 1.500, ἐν Μ. Βρετανίᾳ 1 πρὸς 1.500, ἐν Γερμανίᾳ 1 πρὸς 2.500 καὶ ἐν Νορβηγίᾳ 1 πρὸς 2.800). Οἱ 7007 ἐφημέριοι κατανέμονται κατὰ κατηγορίας ὡς ἑξῆς· Α΄ 420 (6%), Β΄ 2.123 (30,2%), Γ΄ 3.481 (49,8%) καὶ Δ΄ 983 (14%). Ἂν εἰς τοὺς 420 ἐφημερίους, τοὺς διαθέτοντας πτυχίον θεολογίας, προσθέσωμεν τοὺς 71 ἐν ἐνεργείᾳ Ἐπισκόπους (67 Μητροπολῖται καὶ 4 Βοηθοὶ Ἐπίσκοποι) καὶ τοὺς 88 θεολόγους κληρικοὺς ἱεροκήρυκας, τότε ἔχομεν σύνολον θεολόγων κληρικῶν 579. Ἐκ τῶν 420 ἐφημερίων Α΄ κατηγορίας οἱ 169 εἶναι τοποθετημένοι εἰς Ἀθήνας, 37 εἰς Θεσσαλονίκην, 28 εἰς τὸν Πειραιᾶ, 23 εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ 18 εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀττικῆς. Ὑπάρχουν 17 Μητροπόλεις ἄνευ ἱεροκήρυκος, εἰς 7 δὲ Μητροπόλεις δὲν ὑπάρχουν ἐφημέριοι Α΄ κατηγορίας· ὁ μόνος θεολόγος κληρικὸς εἶναι ὁ Μητροπολίτης! Ἐκ τῶν 71 Ἐπισκόπων μόνον 2 διαθέτουν ἀκαδημαϊκοὺς τίτλους ἀνωτέρους τοῦ πτυχίου θεολογίας (ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, καθηγ. Θεολογίας, καὶ ὁ Μητροπολίτης Κίτρους Βαρνάβας, Δρ. Θ.). Ἐκ τῶν καθηγητῶν καὶ ὑφηγητῶν τῶν 2 Θεολογικῶν Σχολῶν μόνον 3 (ἐν Θεσσαλονίκῃ) εἶναι κληρικοί. Ἐκ τῶν 7.007 ἐφημερίων οἱ 636 (9%) εἶναι ἄγαμοι, οἱ δὲ λοιποὶ 6.371 (91%) ἔγγαμοι. Σύνολον ἀγάμων κληρικῶν (συμπεριλαμβανομένων τῶν 71 Ἐπισκόπων καὶ τῶν 88 ἱεροκηρύκων) 795, ἤτοι 11,3%. Σημειωτέον, τέλος,

ὅτι οἱ λαϊκοὶ θεολόγοι, ἐργαζόμενοι ἐν τῇ Μ. Ἐκπαιδεύσει καὶ εἰς ἄλλας θέσεις, ἀνέρχονται εἰς 2.500.

Πνευματικὸν θεολογικὸν συμπόσιον ἐπὶ τῇ ἑορτῇ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ἐν Θεσσαλονίκῃ

Ὁ «Ἐθνικὸς Σύλλογος Φοιτητῶν τῆς Θεολ. Σχολῆς τοῦ Παν)μίου Θεσ)νίκης» διωργάνωσεν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἑταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν Θεσσαλονίκης τὴν ἑσπέραν τῆς 21ης Μαρτίου 1970 «Πνευματικὸν Θεολογικὸν Συμπόσιον» ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ μὲ θέμα «Ἡ θεολογία Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος». Παρέστησαν ὁ Παναγιώτατος Μητροπολίτης κ. Λεωνίδας, καθηγηταὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ οἱ φοιτηταὶ αὐτῆς, πολλοὶ κληρικοὶ καὶ πλῆθος ἐνδιαφερομένων. Τὸ Συμπόσιον ἤνοιξεν ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Ἠλ. Νικολακάκης διὰ συντόμου εἰσαγωγικοῦ λόγου. Ἠκολούθησε προσφώνησις τοῦ κοσμήτορος τῆς Θεολ. Σχολῆς καθηγ. κ. Ἰω. Ὀρ. Καλογήρου, ὅστις καὶ διηύθυνε κατὰ παράκλησιν τοῦ ὡς ἄνω προέδρου τὸ Συμπόσιον, τὸ κύριον μέρος τοῦ ὁποίου ἐκάλυψαν αἱ κάτωθι εἰσηγήσεις: καθηγ. κ. Παν. Χρήστου, «Ἡ προσωπικότης Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ»· καθηγ. κ. Γ. Μαντζαρίδου, «Ἡ ἄκτιστος χάρις κατὰ Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν»· ὑφηγ. κ. Νικ. Ματσούκα, «Ἡ ὑπαρξιακὴ σκέψις εἰς τὴν θεολογίαν Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ». Τῶν εἰσηγήσεων ἐπηκολούθησε δεκάλεπτος συζήτησις. Ἐν ἀρχῇ ὡς καὶ ἐνδιαμέσως ἡ χορῳδία τῶν φοιτητῶν τῆς Σχολῆς ἔψαλε τὸν «Ἀποστολικὸν χαιρετισμὸν» (Β´ Κορ. γ´ 11-12), τὸ ἀπολυτίκιον κ.ἄ. ὕμνους τοῦ Ἁγίου, δύο δὲ φοιτηταὶ τῆς Σχολῆς ἀνέγνωσαν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου κείμενα ἐκ τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ. Τὸ Συμπόσιον κατέκλεισεν ὁ Παναγ. Μητροπολίτης ἐκφράσας τὸν ἐνθουσιασμόν, τὴν χαρὰν καὶ τὴν συγκίνησίν του, τόσον διὰ τὴν ὄντως ὡραίαν πρωτοβουλίαν τῶν φοιτητῶν ὅσον καὶ διὰ τὴν οὐσιαστικὴν προσφορὰν τῶν εἰσηγητῶν καθηγητῶν. Φαίνεται ὅτι ἡ ἐκδήλωσις θὰ καθιερωθῇ κατ' ἔτος.

Ἑβδομὰς Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς διὰ τὴν σπουδάζουσαν νεότητα ἐν Θεσσαλονίκῃ (29.3-4.4.70)

Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἱεραποστολικῆς προσπαθείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διωργανώθη ὑπὸ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Ἑβδομὰς Ἐξωτ. Ἱεραποστολῆς διὰ τὴν σπουδάζουσαν νεότητα. Συντονιστικὴ ἐπιτροπὴ συσταθεῖσα ὑπὸ τοῦ Παναγ. Μητροπολίτου ἐπρογραμμάτισεν τὰς ἑξῆς ἐκδηλώσεις: α) Εἰδικὸν μάθημα διὰ τὴν Ἐξωτερικὴν Ἱεραποστολὴν εἰς τὰ πάσης βαθμίδος Κατηχητικὰ Σχολεῖα, ὡς καὶ εἰς τὰ Γυμνάσια τῆς πόλεως. β) Εἰδικὴ ἑσπερινὴ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων διὰ φοιτητὰς καὶ σπουδαστὰς τὴν Τετάρτην 1.4.70 ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, κατὰ τὴν ὁποίαν παρέστη καὶ ὁ Μητροπ. Εἰρηνουπόλεως (Ἀνατ. Ἀφρικῆς) κ. Νικόδημος καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον εἰδικῶς διὰ τὴν Ἐξωτ. Ἱεραποστολὴν ὁ Δρ. Θ. κ. Β. Στογιάννος. γ) Βραδυνὸν Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς τὴν 4.4.70 ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἑταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν διὰ φοιτητὰς καὶ σπουδαστάς. Κατ' αὐτὸ παρέστη ὁ Παναγ. Μητροπολίτης κ. Λεωνίδας, ὅστις καὶ ὡμίλησε δι' ὀλίγων καὶ ἀνεκοίνωσεν ἐπισήμως ὅτι ἤδη συνεκέντρωσε τὰ πρῶτα ἑκατομμύρια δραχμῶν καὶ ἐξησφάλισε τὸ οἰκόπεδον διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἐν Θεσσαλονίκῃ ναοῦ πρὸς τιμὴν τῶν Ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Ἡ αἴθουσα ἦτο κατάμεστος ἀπὸ φοιτητὰς καὶ σπουδαστάς. Τὸ βραδυνὸν περιελάμβανε εἰσαγωγὴν ὑπὸ τοῦ δικηγόρου κ. Μελιγ-

κοπούλου, ὁμιλίαν τοῦ κ. Γ. Τσανανᾶ μὲ θέμα «Ἡ ὀρθόδοξος ἐξωτερικὴ ἱεραποστολὴ πάντοτε καὶ τώρα», ἀπαγγελίας φοιτητῶν καὶ προβολὴν κινηματογραφικῆς ἐγχρώμου ταινίας ὑπὸ τοῦ ἀρχιάτρου κ. Παν. Παπαδημητρακοπούλου ἐκ τῆς ζωῆς καὶ δράσεως τῆς ὀρθοδόξου ἱεραποστολῆς ἐν Ἀνατολικῇ Ἀφρικῇ.

Νέος ὀρθόδοξος Μητροπολίτης Βαρσοβίας

Ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς αὐτοκεφάλου Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Πολωνίας ἐξέλεξε τὴν 24.1.70 τὸν Ἐπίσκοπον Βρότσλοβ καὶ Στσέτσιν Βασίλειον ὡς Μητροπολίτην Βαρσοβίας καὶ πάσης Πολωνίας (Ὁ προκάτοχός του Στέφανος ἀπεβίωσε τὴν 26.3.69). Ἡ Ὀρθ. Ἐκκλησία Πολωνίας ἀποτελεῖ μίαν Μητρόπολιν περιλαμβάνουσαν 4 ἐπαρχίας, ἀριθμεῖ περὶ τὸ ἓν ἑκατομμύριον πιστῶν καὶ διαθέτει 280 ναούς, 2 μονὰς καὶ 227 κληρικούς.

Ὁ π. G. Kohdre ἐξελέγη Μητροπολίτης

Ὁ γνωστὸς καὶ εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι θεολογικοὺς κύκλους Ἀρχιμ. π. Γεώργιος Κὸντρ ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας Μητροπολίτης Βύβλου καὶ Βοτρύων (Ὄρος Λιβάνου). Ὁ π. Κὸντρ ἡγεῖται τῆς Κινήσεως Ὀρθοδόξου Νεολαίας τοῦ Πατρ. Ἀντιοχείας, διδάσκει εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βηρυττοῦ καὶ εἰς τὸ Ἰνστιτοῦτον Οἰκουμενικῶν Σπουδῶν τῶν Παρισίων, συμμετέχει εἰς διορθόδοξα καὶ οἰκουμενικὰ συνέδρια καὶ συνέγραψε σπουδαίας θεολογικὰς μελέτας.

Josef Hromadka (†)

Τὴν 26.12.69 ἀπεβίωσεν ἐν Πράγᾳ ἐκ καρδιακῆς προσβολῆς ὁ ἡλικίας 81 ἐτῶν τσεχοσλοβάκος εὐαγγελικὸς καθηγητὴς Josef Lukl Hromadka, διαπρεπὴς θεολόγος καὶ ἡγετικὴ οἰκουμενικὴ φυσιογνωμία. Οὗτος διετέλεσε κατὰ τὰ ἔτη 1920 - 50 καθηγ. τῆς Συστ. Θεολογίας ἐν τῇ Θεολ. Σχολῇ Johann Hus ἐν Πράγᾳ καὶ τῆς Ἀπολογητικῆς καὶ Ἠθικῆς ἐν Princeton τῶν Η.Π.Α., ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1950 - 66 κοσμήτωρ τῆς Θεολ. Σχολῆς Johann Amos Comenius τῆς Πράγας. Κυριώτερα ἐκ τῶν νεωτέρων θεολογικῶν ἔργων του εἶναι· «Θεολογία καὶ Ἐκκλησία» (1949), «Ἐκκλησία καὶ Θεολογία ἐν τῇ ριζικῇ μεταβολῇ τοῦ παρόντος» (1956), «Εὐαγγέλιον δι' ἀθέους» (1960), «Τὸ Εὐαγγέλιον καθ' ὁδὸν πρὸς τὸν ἄνθρωπον» (1961) καὶ «Εἰς τὸ κατώφλιον τοῦ διαλόγου μεταξὺ χριστιανῶν καὶ μαρξιστῶν» (1965). Τὴν θεολογίαν του χαρακτηρίζουν ἡ σοβαρότης, ἡ δυναμικότης, ἡ φλογερότης, ἡ «συσχέτισις» καὶ διαλογικότης πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὸ παρὸν καὶ διαποτίζουν αὐτὴν ἡ πνευματολογία καὶ ἐσχατολογία. Κατ' ἐξοχὴν ἐτόνιζε τὴν ἔννοιαν τῆς Ἐκκλησίας ὡς δυναμικῶς «πορευομένου λαοῦ τοῦ Θεοῦ» καὶ διεκήρυττε τὴν «στράτευσιν» αὐτῆς χάριν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Τὸ 1958 ἵδρυσε τὸ «Χριστιανικὸν Συνέδριον Εἰρήνης», τοῦ ὁποίου ἦτο πρόεδρος. Μετὰ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ρώσων εἰς Τσεχοσλοβακίαν ὁ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὡς ἄνω Συνεδρίου Δρ. Γιαροσλὰβ Ὄντρα ἠναγκάσθη λόγῳ πολιτικῆς πιέσεως νὰ παραιτηθῇ. Ἐξ ἀλληλεγγύης πρὸς αὐτὸν παρῃτήθη μετ' ὀλίγον καὶ ὁ μεταστάς.

Γ. Α. Τ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Ἀρχιμ. Στυλιανοῦ Χαρκιανάκι, Δρ. Θ., Ἡγουμένου τῆς Ἱ. Πατριαρχικῆς Μονῆς Βλατάδων, Ἡ Δ΄ Γενικὴ Συνέλευσις τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν (Οὐψάλα Σουηδίας 1968), Θεσσαλονίκη 1969 (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς»), σ. 165.

Εὐχάριστον εἶναι τὸ γεγονὸς τῆς μεταφράσεως εἰς τὴν ἑλληνικὴν τῶν κεντρικῶν κειμένων τῆς ἐν Οὐψάλᾳ τῆς Σουηδίας, 4 - 20 Ἰουλίου 1969, συνελθούσης Δ΄ γενικῆς συνελεύσεως τοῦ Π.Σ.Ε. ὑπὸ τοῦ ἀρχιμ. κ. Στυλ. Χαρκιανάκι (σ. 64 - 163). Ὁ π. Χαρκιανάκις συναφῶς κρίνει τὰ ὡς ἄνω κείμενα ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν γενομένην σοβαρὰν κριτικὴν ἐπεξεργασίαν τῆς Ὀρθοδόξου Θεολογικῆς Ἑταιρίας Ἀμερικῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὀρθόδοξος Ἀνταπόκρισις καὶ Γνωμάτευσις ἐπὶ τῶν Προσχεδίων Γενικῆς Συνελεύσεως Οὐψάλας», σελ. 23 (σ. 76 - 80, 93 - 8, 113 - 6, 132 - 8, 148 - 151, 162 - 3).

Εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτὴν συμπεριλαμβάνονται ἐπὶ λέξει εἰς τὴν ἑλληνικὴν τρία μηνύματα (σ. 58 - 64): τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἀθηναγόρου, τοῦ πάπα Παύλου Στ΄ καὶ τοῦ ἀοιδίμου καρδιναλίου Μπέα πρὸς τὴν συνέλευσιν. Ὡσαύτως ἐν ἀναλύσει δίδονται καὶ ἓξ ἕτερα σπουδαῖα κείμενα τῆς Οὐψάλας: α) αἱ τρεῖς ἐκθέσεις τῶν δύο γενικῶν γραμματέων, τοῦ πρώην καὶ τοῦ νῦν καὶ τοῦ προεδρεύοντος τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Π.Σ.Ε. (σ. 18 - 34), καὶ β) αἱ κυριώτεραι διαλέξεις, τρεῖς τὸν ἀριθμὸν (σ. 34 - 58), τοῦ Λαοδικείας Ἰγνατίου (τοῦ πατριαρχείου Ἀντιοχείας), «Ἰδοὺ καινὰ ποιῶ τὰ πάντα» (ἑλληνικὴ μετάφρασις ἐν «Ἐκκλησία» 46 (1969) 207 - 9, 235 - 7, 247 - 250), τοῦ καθηγητοῦ Χ. Μπέρκχωφ, «Ἡ ὁριστικότης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», καὶ τοῦ π. Ροβέρτου Τοῦτσι, «Ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις, τὸ Π.Σ.Ε. καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία».

Ἐκ τῶν μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας παρατιθεμένων ἐνταῦθα ἐν μεταφράσει, κριτικῇ ἐπεξεργασίᾳ καὶ ἀναλύσει βασικῶν κειμένων τῆς Οὐψάλας δύναταί τις νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ νόημα τῆς Δ΄ γενικῆς συνελεύσεως, τῆς ὁποίας τὰ κύρια σημεῖα κατὰ ἕνα θαυμάσιον τρόπον περιέχει καὶ τὸ «Ἓν Μήνυμα ἐκ τῆς Δ΄ Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Π.Σ.Ε. πρὸς τὰς Ἐκκλησίας», εἰς τρεῖς σελίδας περίπου.

Ὁ π. Χαρκιανάκις συντόμως ἐν ἀρχῇ δὲν παραλείπει νὰ δώσῃ ἱστορικάς τινας πληροφορίας περὶ τῆς ὡς ἄνω συνελεύσεως (σ. 9 - 18).

Ἡ ἐνταῦθα βιβλιογραφουμένη ἐργασία ἀποτελεῖ βασικὴν πηγὴν διὰ τὴν συνέλευσιν τῆς Οὐψάλας, ἡ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἑλληνικὴ βιβλιογραφία παραμένει μέχρι στιγμῆς ἀρκετὰ πτωχή.

Βασίλειος Θ. Σταυρίδης

Ἀρχιμ. Σπυρίδωνος Σπ. Μπιλάλη, Ὀρθοδοξία καὶ Παπισμός, τόμος Β΄: Ἡ ἕνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν, Ἀθῆναι 1969 (ἐκδ. «Ὀρθοδόξου Τύπου»), σχ. 8ον μέγα, σ. 727.

Ἡ μετὰ χεῖρας μελέτη τοῦ διακεκριμένου θεολόγου π. ἀρχιμ. Σπ. Μπιλάλη εἶναι συνέχεια καὶ συμπλήρωσις τοῦ Α΄ τόμου «Ὀρθοδοξία καὶ Παπισμός.

Κριτική τοῦ Παπισμοῦ». Ἐν τῷ Β΄ τόμῳ ὁ σ. ἐξετάζει ἐκτενῶς τὸ ζήτημα «τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν» διαιρῶν τὴν μελέτην εἰς δύο μέρη. Εἰς τὸ Α΄ μέρος ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Τὸ πρόβλημα τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν» περιλαμβάνονται τὰ κεφάλαια: α) Ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας, β) Αἱ πλάναι τοῦ Παπισμοῦ καὶ γ) Ἡ Παπικὴ Οὐνία. Εἰς τὸ Β΄ μέρος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἀληθὴς ἕνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐκτίθενται τὰ κεφ.: α) ὁ διάλογος τῶν Ἐκκλησιῶν, β) Αἱ βάσεις τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ γ) Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἐπακολουθεῖ πλουσιωτάτη σχετικὴ βιβλιογραφία ἡμετέρων καὶ ξένων θεολόγων.

Ὁ σ. ἐκθέτων τὴν διδασκαλίαν τῆς Ρ/Καθολικῆς Ἐκκλησίας κατατοπίζει τὸν ἀναγνώστην ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Παπισμοῦ πρεσβευομένων καὶ διδασκομένων. Τὸ πρόβλημα τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, τὸ ὁποῖον ὁραματίζεται καὶ ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Ἀθηναγόρας, προβάλλεται σήμερον ἐντόνως καὶ κυρίως ἀπὸ τῆς Β΄ Βατικανικῆς συνόδου ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ θεολογικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ τύπου ἀλλὰ καὶ τοῦ ἡμερησίου παγκοσμίου τοιούτου.

Ὁ σ. ἐπιθυμῶν διακαῶς τὴν ἀληθῆ ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα τῆς Ἑνώσεως καὶ τὴν ἀληθῆ ἕνωσιν ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Ἁγ. Γραφῆς, τῆς Ἱ. Παραδόσεως καὶ τῆς ἑνωτικῆς πείρας τῶν δέκα τελευταίων αἰώνων, ὡς αὕτη διεσώθη μέχρι σήμερον ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ὀρθοδοξίας, καταβάλλων ἰδιαιτέραν φροντίδα ὅπως κρατήσῃ τὸ ἱ. θέμα τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν μακρὰν παντὸς συναισθηματισμοῦ καὶ πάσης πολιτικοκοινωνικῆς σκοπιμότητος.

Ἡ Ἕνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι διακαὴς πόθος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία εἰς τὰς πρὸς τὸν Κύριον δεήσεις αὐτῆς καὶ ἱ. Ἀκολουθίας δὲν παύει εὐχομένη «ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἑνώσεως» ἑπομένη τῇ προσευχῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ «ἵνα πάντες ἓν ὦσι» (Ἰωάν. 17,21). Ἐν προκειμένῳ ἔχουν ἐφαρμογὴν διὰ πάντα Ὀρθόδοξον Χριστιανὸν οἱ ἐπιγραμματικοὶ λόγοι τοῦ Μ. Βασιλείου «ἅπερ παρὰ τῶν ἁγ. Πατέρων δεδιδάγμεθα, ταῦτα τοῖς ἐρωτῶσιν ἡμᾶς διαγγέλλομεν». (Μ. Βασίλ. Ἐπιστολὴ 140, PG 32, 588 B).

Π. Ρόκκος

Γεωργίου Β. Μελέτη, Μὲ τὸ Σταυρὸ καὶ τὴ λόγχη. Ἱστορικὸ ἀφήγημα, Ἀθῆναι 1970 (ἔκδοσις Ἀδελφότητος Θεολόγων ἡ «Ζωή)», σ. 207.

Μεταξὺ τῶν ἑκατομμυρίων ἐνδόξων μαρτύρων τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἐπότισαν μὲ τὸ πολύτιμον αἷμά των τὸ νεόφυτον δένδρον τῆς Χριστιανικῆς πίστεως κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν καὶ οἱ ἐν τῷ μετὰ χεῖρας βιβλίῳ ἀναφερόμενοι καὶ ἐγκωμιαζόμενοι γενναῖοι καὶ ἀκατάβλητοι τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται, Ἅγιοι Θεόδωρος ὁ Τήρων, Εὐτρόπιος, Κλεόνικος, Βασιλίσκος, Ἅγ. Μαυρίκιος καὶ ἡ λεγεών του, οἱ τεσσαράκοντα μάρτυρες. Παρελαύνουν στεφανηφόροι ἐνώπιον ἡμῶν οἱ ὁπλῖται οὗτοι καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ οὐρανίου Βασιλέως, οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς ἀκλονήτου πίστεως καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν Χριστὸν «κατηγωνίσαντο βασιλείας, ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρός, ἐγεννήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ», ἀπεστόμωσαν αὐτοκράτο-

ρας δι' ἐμπνευσμένων ἀπολογιῶν καὶ περιεφρόνησαν προσφερομένας ὑψίστας τιμὰς καὶ ἀξιώματα καὶ πλούτη. Οἱ γενναῖοι μάρτυρες πάντα ταῦτα ἐθεώρουν ὡς σκύβαλα καὶ ἄξια περιφρονήσεως διὰ νὰ κερδήσουν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ εὑρεθοῦν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Β' Παρουσίας, τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Ἡ ἐνάρετος ἐπίγειος ζωὴ καὶ ὁ μαρτυρικὸς θάνατος τῶν ὡς ἄνω ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ προσφέρουν εἰς ἡμᾶς μίαν εὐκαιρίαν πνευματικοῦ ἀναβαπτισμοῦ καὶ μετάγγισιν ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὴν ἀναιμικὴν πίστιν τῆς ἐποχῆς μας.

Π. Ρόκκος

Ἀρχιμ. Καλλινίκου Ι. Καρούσου, Φάροι ἀκτινοβόλοι, Ἀθῆναι 1970 (ἐκδ. «Ἡ Χρυσοπηγή»), σ. 132.

Ἡ παροῦσα ἔκδοσις περιλαμβάνει δευτέραν σειρὰν ἑορτίων ἄρθρων δημοσιευθέντων κατὰ καιροὺς εἰς διάφορα θρησκευτικὰ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας. Ὡς «Ἀκτινοβόλοι φάροι» χαρακτηρίζονται ἐπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ σ. αἱ διάφοροι ἑορταὶ καὶ πνευματικαὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν περίοδοι, διότι ὅπως τὰ ποντοπόρα πλοῖα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς πορείας των ἔχουν ἀνάγκην καὶ τοῦ καθοδηγητικοῦ φωτὸς τῶν φάρων, ποὺ ὑψώνεται εἰς τὰς ἐπικινδύνους διαβάσεις καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ἐκπεμπομένη ἀκτινοβολία προφυλάσσει τὰ πλοῖα ἀπὸ προσκρούσεις καὶ ναυάγια καταστρεπτικά, οὕτω καὶ αἱ ἑορταὶ μὲ τὸ πλούσιον περιεχόμενόν των ἀνυψώνουν τὰς καρδίας τῶν Χριστιανῶν εἰς σφαίρας οὐρανίους, δημιουργοῦν ἱερὰ συναισθήματα, παρακινοῦν εἰς βίον ἅγιον, εἰς ἔργα ἀγάπης, εἰς πίστιν ἀκλόνητον, εἰς πράξεις ἡρωικάς, καὶ ὡς ἄλλοι τηλαυγεῖς φάροι δεικνύουν τὸν δρόμον τῶν μεγάλων πνευματικῶν ἀγώνων.

Ἡ ἐπισταμένη μελέτη «τῶν ἀκτινοβόλων φάρων» εἴθε νὰ ἀκτινοβολήσῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν εὐσεβῶν ἀναγνωστῶν τὸ ἐκ τῶν ἑορτῶν τῆς Ἐκκλησίας μας ἐκπεμπόμενον ὁδηγητικὸν «ἱλαρὸν Φῶς» τοῦ Χριστοῦ.

Π. Ρόκκος

Τοῦ αὐτοῦ, Τύποι ἀνθρώπων, Ἀθῆναι 1970 (ἐκδ. «Ἡ Χρυσοπηγή»), σ. 114.

Σκοπὸς τοῦ ἀνὰ χεῖρας βιβλίου εἶναι ἡ δυνατότης ἑνὸς καθρεπτίσματος τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ ἡ παρόρμησις διὰ τὴν διόρθωσιν εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ χαρακτῆρός μας. Τοῦ σκοποῦ τούτου ἐπιτυγχάνει ὁ σ. διὰ τῆς διαζωγραφίσεως διαφόρων τύπων ἀνθρώπων ποὺ συναντῶμεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Καὶ ὅπως τὰ δακτυλικὰ ἀποτυπώματα ἑνὸς ἀνθρώπου δὲν συμπίπτουν μὲ τὰ τῶν ἄλλων, οὕτω διάφοροι εἶναι καὶ οἱ ἀνθρώπινοι χαρακτῆρες. Ἕκαστος ἔχει ἴδιον χαρακτῆρα. Δέκα ἐννέα τύπους ἀνθρώπων καὶ χαρακτῆρας σκιαγραφεῖ ὁ σ. τονίζων τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ — ὅπως παρουσιάζονται ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἀναφέρομεν μερικοὺς τύπους τῶν ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ διαλμαβανομένων: Μνησίκακοι, κόλακες, πλεονέκται, φθονεροί, ἀγνώμονες, ἀσυνεπεῖς, συκοφάνται, φιλόνεικοι κλπ. Εἰς τὴν διάπλασιν ἀκεραίου χαρακτῆρος συντελεῖ κατὰ τὸν σ. ἡ οἰκογένεια, τὸ σχολεῖον, ἡ Ἐκκλησία καὶ πρὸ παντὸς ἡ ἐπίκλησις τῆς Χάριτος

τοῦ Παναγάθου Θεοῦ, ἡ ὁποία ἔχει τὴν δύναμιν κατὰ τὸν Ἀπόστολον νὰ μεταβάλλῃ «τὴν ἀγριέλαιον εἰς καλλιέλαιον» (Ρωμ. 11, 24).

Π. Ρόκκος

Greek Orthodox Archidiocese of North and South America, Yearbook 1970, New York, σ. 228.

Περιλαμβάνει τὰς ἐν Ἀμερικῇ 10 ὀρθοδόξους ἐπισκοπικὰς περιφερείας, πλῆρες ἐκκλ. ἑορτολόγιον, τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, κατάλογον τῶν ἑλληνορθοδόξων ἐνοριῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἐφημερίων, διαφόρους παραστατικὰς εἰκόνας ἐκ τῆς πολυμεροῦς θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς δράσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Β. καὶ Ν. Ἀμερικῆς καὶ τὰ τῆς προβολῆς τῆς Ὀρθοδοξίας ἐν τῷ δυτ. ἡμισφαιρίῳ.

Π. Ρόκκος

Ἑλένης Δ. Κακουλίδη, Γιὰ τὴ μετάφραση τῆς Καινῆς Διαθήκης (Ἱστορία - Κριτικὴ - Ἀπόψεις - Βιβλιογραφία), Θεσσαλονίκη 1970, σ. 56.

Καθ' ὃν χρόνον ὡριμάζει ὁριστικῶς τὸ αἴτημα τῆς ἐπισήμου προσφορᾶς τῆς Ἁγ. Γραφῆς εἰς νεοελληνικὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ καταστῇ ἐντρύφημα ὁλοκλήρου τοῦ ἐκκλ. πληρώματος καὶ παντὸς ἐνδιαφερομένου, ἔρχεται διὰ τῆς ἀνὰ χεῖρας μελέτης της ἡ δ. Κακουλίδου, Δρ. Φ. καὶ βοηθὸς τῆς Φισολοφ. Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, νὰ καταθέσῃ ἐπικαίρως τὴν φιλολογικήν της συμβολὴν διὰ τὸ ἔργον αὐτό. Πρόκειται περὶ συντόμου μὲν ἀλλὰ περιεκτικῆς, πλήρως ἐνημερωμένης καὶ τεκμηριωμένης ἱστορικοφιλολογικῆς καὶ κριτικῆς ἐργασίας. (Ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, εἶναι ἡ πρώτη ἐργασία φιλολόγου περὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ). Ὁ ἀναγνώστης τοῦ βιβλίου παρακολουθεῖ τὴν ἱστορίαν τῆς μεταφραστικῆς ἀποπείρας τῶν Γραφῶν εἰς ὅλας τὰς φάσεις της, θετικὰς καὶ ἀρνητικάς, γενναιοφρόνους καὶ φανατικὰς μέχρις αἱματοχυσίας ἀπὸ τῆς πρώτης μεταφράσεως (1638) μέχρι τῆς προσφάτου τῶν «τεσσάρων καθηγητῶν» (σ. 9 - 27). Ἀκολουθοῦν τὸ Β' μέρος μὲ κριτικὴν καὶ ἀπόψεις περὶ τοῦ προβλήματος (σ. 28 - 45) καὶ τὸ Γ' μὲ δείγματα διαφόρων μεταφράσεων τῆς Βίβλου ὡς καὶ πλήρης βιβλιογραφία τῶν μεταφράσεων τῆς Κ.Δ. (σ. 46 - 54). Αἱ κυριώτεραι ἀπόψεις τῆς σ. εἶναι ἐν συνόψει αἱ ἑξῆς· 1) Ἡ ὅλη προσπάθεια πρέπει νὰ κατατείνῃ εἰς τὸ νὰ δοθῇ ἡ καλυτέρα, «ἡ πιὸ ὑπεύθυνη ἑρμηνεία, τὸ σωστότερο ὕφος καὶ ἡ γλῶσσα» (σ. 8). «Καλυτέρα» σημαίνει κατὰ τὴν σ. «σωστὴ καὶ ὡραία» θεολογικῶς καὶ φιλολογικῶς (σ. 33). 2) Ἡ μετάφρασις τῆς Βίβλου εἰς «νεοελληνικὸ λόγο» δὲν ἠμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀποδώσῃ πλήρως τὸ πρωτότυπον, πάντοτε δὲ θὰ ἐμφωλεύουν οἱ κίνδυνοι τῆς παρερμηνείας· δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἔργον ἑνὸς μόνον ἀνθρώπου, ἀλλὰ καρπὸς συνεργασίας θεολόγων καὶ φιλολόγων, διαθετόντων πλὴν τῶν ἄλλων καὶ γνῶσιν τῆς ἀρχαίας καὶ νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ πεῖραν τῶν μεταφραστικῶν προβλημάτων. 3) Σκοπὸς τῆς μεταφράσεως δὲν εἶναι ἡ ὑποκατάστασις τοῦ πρωτοτύπου (μετὰ τοῦ ὁποίου θὰ συνεκδίδεται μετὰ σχολίων εἰς τὸ τέλος), ἀλλ' ἡ ἀνταπόκρισις εἰς τὰς διδακτικὰς (ὄχι τὰς λατρευτικὰς) ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας. 4) Περὶ τῆς ἀξίας τῶν μὴ ἐπισήμων μεταφράσεων θὰ ἀ-

ποφαίνεται ἁρμοδία ἐκκλησιαστικο - θεολογικὴ κριτική. Ἡ ὑψηλὴ ἐπιστημονικὴ ποιότης καὶ τὸ καλόπιστον πνεῦμα τοῦ βιβλίου ἐξασφαλίζουν εἰς τὴν σ. τὴν εὐμενῆ καὶ εὐγνώμονα ὑποδοχὴν τῆς προσφορᾶς της.

Γ. Α. Τσανανᾶς

Ἰωάννου Παναγοπούλου, Ὁ Θεὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία. Ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῶν Πράξεων Ἀποστόλων, Ἀθῆναι 1969, σ. XVI + 350.

Ἡ ἐργασία αὕτη ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ σ. ὡς διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ εἰς τὴν Θεολ. Σχολὴν τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν, παρ' ἧς καὶ ἐνεκρίθη. Τὸ θέμα τῆς μελέτης εἶναι ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῶν Πράξεων. Κατὰ τὸν σ. «ὁ Λουκᾶς περιγράφει καὶ διακηρύσσει ἐν Πρ(άξεσιν) τὴν λυτρωτικὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους» (σ. 9). Τὴν πορείαν τῆς Θείας Οἰκονομίας κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Πράξεων δίδει ὁ κ. Π. εἰς τὰ τρία μέρη τῆς ἐργασίας δι' ἀναλύσεως τῶν ἐπὶ μέρους θεολογικῶν ἐννοιῶν. Ἐν τῷ πρώτῳ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ» (σ. 13 - 120) ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς σωτηρίας ἀπὸ τῆς ἐντάξεώς της εἰς τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ μέχρι τῆς «μεσσιανικῆς ἠοῦς Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ», ἐξετάζων τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῷ σχήματι ἐπαγγελία - ἐκπλήρωσις. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ πλήρωσις» (σ. 121 - 198) ἀναφέρεται εἰς τὴν μαρτυρίαν τῶν Πράξεων περὶ τῆς πληρώσεως ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀποκαλυπτομένης θείας ἀγάπης καὶ περὶ τῆς ἱστορικῆς παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ ὡς Λόγου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ Οὗτος ἐμφανίζεται ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, ἐν κατακλεῖδι δὲ ἐξετάζονται αἱ ἀποδιδόμεναι εἰς τὸν Ἰησοῦν ἐπωνυμίαι «κύριος», «ἀρχηγός», «σωτὴρ» κλπ. Τὸ τρίτον μέρος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἡ ἐποχὴ τῆς Ἐκκλησίας» (σ. 199 - 318) ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὡς τὸν χῶρον βιώσεως τῆς σωτηρίας διὰ τῆς οἰκειώσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἱστορικοποιήσεως τῆς δόξης τοῦ παντοκράτορος Κυρίου. Ἀκολουθεῖ σύνοψις τῶν συμπερασμάτων (σ. 319 - 325) καὶ τὸ ὅλον βιβλίον κατακλείεται διὰ πλουσίου βιβλιογραφικοῦ πίνακος καὶ πίνακος χωρίων.

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Π. ἀποτελεῖ εὐπρόσδεκτον προσφορὰν εἰς τὴν πενιχρὰν ἐξ ἐπόψεως ἀριθμοῦ ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν περὶ τῶν Πράξεων (ὁ κ. Π. παραθέτει εἰς τὴν βιβλιογραφίαν του μόνον δύο μελέτας τοῦ καθηγ. κ. Γαλίτη, ἓν ἄρθρον τοῦ καθηγ. κ. Χρήστου καὶ εὐάριθμά τινα γενικώτερα ἔργα). Ἀναφερόμενον εἰς φλέγοντα ὅσον καὶ ἐπίμαχα θέματα τὸ βιβλίον τοῦτο, πλὴν τῆς θετικῆς συμβολῆς του εἰς πλεῖστα σημεῖα, δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἀφορμὴν δι' εὐρυτέραν θεολογικὴν συζήτησιν ἐφ' ὡρισμένων θεμάτων πρὸς πληρεστέραν ἀποσαφήνισιν τῶν ἐπ' αὐτῶν ὀρθοδόξων θέσεων. Ἡ σχέσις τῆς ἱστορίας πρὸς τὸ ἐν αὐτῇ ἐνεργούμενον «μυστήριον τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας» λ.χ. κατὰ τὸν κ. Π. εὕρηται εἰς τὴν ἀδιάλειπτον ἀποκάλυψιν τῆς θείας ἀγάπης· «πᾶσα στιγμὴ τῆς ἱστορίας εἶναι «σημεῖον», τὸ ὁποῖον ἐξυπονοεῖ καὶ ἀνάγει ἀναποτρέπτως εἰς τὴν πραγματικότητα τῆς θείας ἀγάπης» (σ. 321). Νομίζομεν ὅμως ὅτι τόσον ἡ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας ἐκ τῶν διωγμῶν, ὅσον καὶ ὁ τονισμὸς τοῦ «ἐφ' ἅπαξ» τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως ὑπό τε τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Παραδόσεως δὲν συν-

ηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ὡς ἄνω ἀπόψεως. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τούτου τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων ἱστορίας καὶ Θείας Οἰκονομίας καὶ τοῦ ἀκριβοῦς καθορισμοῦ τῆς ἐννοίας τῆς «μαρτυρίας» τοῦ Λόγου ἐν τῇ καθόλου ζωῇ χρῄζει περαιτέρω ἐξετάσεως διὰ τῆς μελέτης τῆς Παραδόσεως, τῆς γεφύρας τῆς συνδεούσης τὴν Κ. Διαθήκην πρὸς τὴν σημερινὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ θεολογικὸς διάλογος μὲ τὰ πορίσματα τοῦ κ. Π. εἰς σημεῖα ὡς τὰ ἐπισημανθέντα θ' ἀπετέλει, νομίζομεν, τὴν καλλιτέραν ὑποδοχὴν καὶ καταξίωσιν τῆς προσφορᾶς του εἰς τὴν ἐν ἀναπτύξει ἔρευναν τῆς θεολογίας τῆς Κ. Διαθήκης.

Β. Π. Στογιάννος

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Ἐν Θεσ)νίκῃ τῇ 13.4.70

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 615/Ἰανουαρίου - Φεβρουαρίου 1970 τοῦ ἐγκρίτου ὑμῶν Περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» καὶ εἰς τὰς βιβλιοκρισίας εἴδομεν κρίσιν τοῦ βιβλίου τοῦ J. Robinson, «Τίμιοι μὲ τὸν Θεό», τοῦ συντάκτου ὑμῶν κ. Γ. Τσανανᾶ.

Τὸ βιβλίον τοῦτο κυκλοφορῆσαν ἀπὸ τοῦ 1962 ὄχι μόνον «πρωτοπορειακόν» - ὅπως τὸ χαρακτηρίζει ὁ κ. Τσανανᾶς - δὲν ἀπεδείχθη, ἀλλ' ἐδημιούργησε σάλον ἐν αὐτῷ τῷ φιλελευθέρῳ προτεσταντικῷ κόσμῳ διὰ τὰς ἐξτρεμιστικὰς ἰδέας του, τὰς ἀπορριπτούσας πλείστας ὅσας θεμελιώδεις χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ ἐκλόνισε πολλὰς συνειδήσεις εἰς τὴν πίστιν των πρὸς τὸν Θεόν, ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ.

Δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς ἐπιστολῆς νὰ σημειώσῃ κανεὶς λεπτομερῶς τὰς ἀπαραδέκτους δι' ἡμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους θεωρίας τοῦ R., αἱ ὁποῖαι μὲ δύο λέξεις μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἀνθρωπιστικὸς πανθεϊσμὸς ἢ ὡς ἐχαρακτηρίσθησαν «χριστιανικὴ (ἐπειδὴ χρησιμοποιεῖ χριστιανικοὺς ὅρους) ἀθεΐα». Διὰ τοῦτο μόνον ἀπὸ τὰς ἀφορμὰς ποὺ δίδει ὁ κρίνων τὸ βιβλίον θὰ λάβωμεν στοιχεῖα διὰ νὰ εἴπωμεν ὅτι δι' ἡμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους, θεολόγους καὶ μή, τὸ βιβλίον τοῦ R. εἶναι πλήρως ἀπορριπτέον.

Ὁμολογεῖ ὁ κριτὴς ὅτι ὑπάρχει εἰς τὸ βιβλίον «ἀπουσία τοῦ ἀναστασίμου στοιχείου, πενιχρὰ πνευματολογία, παντελὴς ἔλλειψις ἐσχατολογίας». Ὅταν ὅμως ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸν τὸ γεγονὸς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου μετὰ τῶν συνεπειῶν του, τὸ ἔργον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ πάντα τὰ μετὰ θάνατον καὶ τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τότε τί ἀπομένει; Ἀσφαλῶς τίποτε. Ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς θέλει νὰ ἐπιτύχῃ ὁ R. ὡς ὁμολογεῖ τόσον ὁ ἴδιος εἰς τὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου, ὅσον καὶ ὁ μεταφραστὴς εἰς τὸν ἰδικόν του πρόλογον. Ὁ R. λέγει: «ἐκεῖνο ποὺ ἐπιδιώκω ἐδῶ ἀποκλειστικὰ εἶναι νὰ μιλήσω γιὰ λογαριασμὸ ἐκείνων ποὺ βλέπουν σὰν καθῆκον τους ἀπέναντι στὴν Ἐκκλησία τὸ νὰ θέσουν ὑπὸ ἐξέταση ριζικὴ τὸ καθιερωμένο θρησκευτικὸ σύστημα». Καὶ ἀκόμη «καλούμαστε νὰ προβοῦμε σὲ μιὰ πολὺ ριζικώτερη ἀναμόρφωση τῆς χριστιανικῆς πίστης». Καὶ ὁ μεταφραστὴς ὁμολογεῖ ὅτι ὁ R. «ὁλόκληρο τὸ 'θρησκευτικὸ ἔνδυμα' μὲ τὸ ὁποῖο προσφέρεται ὡς σήμερα ὁ Χριστιανισμὸς τὸ θέτει ὑπὸ ἐξέταση».

Δὲν πιστεύει ἑπομένως ὁ R. εἰς τὴν θείαν ἀποκάλυψιν τοῦ Χρ)σμοῦ, ἀλλὰ τὸν θεωρεῖ σὰν κάτι τὸ ἀνθρώπινον, τὸ ὁποῖον μπορεῖ νὰ τίθεται ὑπὸ ἐξέτασιν καὶ μάλιστα ριζικήν!

Ὁμολογεῖ ἐπίσης ὁ κριτὴς ὅτι ὁ R. ἐπιχειρεῖ «μὲ τόλμην καὶ συνετὴν ριζοσπαστικότητα (ὑπάρχει ἄραγε τοιαύτη;) «ἀνοίγματα» πρὸς τὸν κόσμον διὰ τῆς προβολῆς τῆς ζωῆς τῆς πίστεως εἰς σύγχρονον καὶ «ἀπομυθευμένην» γλῶσσαν...». Τὸ τελευταῖον σημαίνει ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον χρησιμοποιεῖ μυθικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν θεολόγοι τινὲς τῆς Δύσεως ζητοῦν νὰ καθάρουν ἐκ τῶν μύθων. Πράγματι δὲ ὁ R. δέχεται πλήρως τὴν «ἀπομύθευσιν» τοῦ Bultmann, συμφωνῶν ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον περιέχει μυθικὰ στοιχεῖα. Παράδειγμα ἐκπληκτικόν, ὅτι ὁμιλεῖ περὶ τοῦ «μύθου τῶν Χριστουγέννων» (σ. 75) καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἐκ τῆς Παρθένου, προσθέτων ὅτι «ἡ πίστις ὅτι μέσῳ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ ἐρχόμαστε σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν Θεό, ἐγκαταλείφθηκε σιγὰ - σιγὰ σὲ μιὰ μικρὰ μειονότητα εὐσεβῶν, ποὺ εἶχε ἀκόμα σχέσεις μὲ τὴν παληὰ μυθολογία...» (σ. 77). Ἀκόμη σημειώνει ὅτι «ὁ πρόλογος τοῦ Ἰωάννου ἀπαιτεῖ πράγματι ἕνα μικρὸ ποσοστὸ σὲ 'ἀπομύθευση'...» (σ. 85).

Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι δὲν εἶναι δυνατὸν τοιαῦτά τινα νὰ δεχθῶμεν διὰ τὴν Ἁγ. Γραφήν, οὐδὲ βεβαίως ἀνοίγματα πρὸς τὸν κόσμον, ὅστις «ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται» (Α' Ἰω. α' 19).

Ἀλλ' ὁ R. οὔτε εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου καὶ τὸ ἀπολυτρωτικόν του ἔργον πιστεύει. «Ὁλόκληρη ἡ ἀντίληψη γιὰ ἕνα ὑπέργειο ὄν, ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ σώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπ' τὴν ἁμαρτία... εἶναι, γιὰ νὰ εἴμαστε εἰλικρινεῖς, ἀναξιόπιστη γιὰ ἕναν 'ἐνήλικο' (τῆς ἐποχῆς μας) ἄνθρωπο...» (σ. 86). Καί, ἄκουσον, ἄκουσον, «...ἡ τέλεια αὐτὴ θυσία τοῦ Γολγοθᾶ γιὰ τὶς ἁμαρτίες τοῦ κόσμου ὁλόκληρου ἔχει γιὰ τοὺς περισσότερους ἀνθρώπους τὴν ἀνάγκη μιᾶς ἀπομυθεύσεως...» (σ. 87). Εἶναι νὰ ἀπορῇ κανεὶς πῶς ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὁ κ. Τσαναnᾶς εὑρίσκει τόπον νὰ ὁμιλήσῃ «διὰ μίαν ζῶσαν χριστολογίαν» τοῦ R!

Ἀλλ' ὁ R. δὲν δέχεται οὔτε προσωπικὸν Θεόν, ἀλλ' ὡς θεὸν θεωρεῖ τὸ ἀπρόσωπον καὶ ἀσυνείδητον βάθος τῆς ὑπάρξεως!... Ὁ R. ὁμολογεῖ «σὰν πρῶτο ὀφείλουμε νὰ ἀναθεωρήσουμε τὶς ἀντιλήψεις μας γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Θεό» (σ. 136). Καὶ ἡ ἀναθεώρησίς του εἶναι ἡ ἄρνησις τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ. Ἰδού: «Ἡ ἔκφραση, ὅτι 'ὁ Θεὸς εἶναι προσωπικὸς' σημαίνει ἐδῶ, ὅτι, 'ἡ πραγματικότητα στὴν ἐσώτατη οὐσία της εἶναι προσωπική', ὅτι τὸ προσωπικὸ ἔχει σημασία ἐσχάτου κύρους γιὰ τὴν δομὴ τοῦ κόσμου καὶ τὸ ἔσχατο νόημα τῆς ὕπαρξης τὸ βρίσκουμε στὶς προσωπικὲς σχέσεις, παρὰ ὁπουδήποτε ἀλλοῦ»(σ. 53).

Καὶ ὡς τελευταῖον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνεκδιηγήτου αὐτοῦ R. «ὁ Χρ)σμὸς εἶναι ἕνα ἱστορικὰ ἐξηρτημένο φαινόμενο ποὺ ἐμφανίστηκε στὴν Εὐρώπη ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τελεῖ σιγὰ - σιγὰ ὑπὸ ἐξαφάνιση τὰ τελευταῖα πεντακόσια χρόνια» (σ. 136).

Ταῦτα καὶ μόνον ἀρκοῦν διὰ νὰ δείξουν τὴν πραγματικὴν μορφὴν τοῦ βιβλίου καὶ νὰ πείσουν τοὺς τυχὸν ἀγνοοῦντας ὅτι πρόκειται ὄντως περὶ βιβλίου πρωτοπορειακοῦ, ἀλλ' εἰς ἀπιστίαν καὶ ἀθεΐαν. Δυστυχῶς τοιαῦται μεταφράσεις καὶ εὐμενεῖς κριτικαὶ βλάβην προσφέρουν εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν πλή-

ρωμα, τὸ ὁποῖον συνήθως ἀγνοεῖ τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων καὶ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν, διότι μεταφέρουν εἰς τὴν ἁγίαν πνευματικὴν ἀτμόσφαιραν τῆς Ὀρθοδοξίας μας τὸ πνεῦμα τῆς συγχύσεως ποὺ ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Δύσιν, ἀκριβῶς διότι ἡ Δύσις ἀπεμακρύνθη τῆς Ὀρθοδοξίας.

Ἐπὶ τούτοις, διατελῶ

Μετὰ τιμῆς

Λεωνίδας Διαμαντόπουλος
Θεολόγος

(Πλατ. Ἁγ. Σοφίας 3)

Ὁ συντάκτης τοῦ Περιοδικοῦ παρατηρεῖ τὰ ἀκόλουθα·

Οὐδόλως ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ φίλου συναδέλφου κ. Διαμαντοπούλου ἐγράφη μετὰ πολλῆς συναισθήσεως εὐθύνης. Κρίνει βεβαίως ἀπὸ ἄλλης σκοπιᾶς, ἀφορμώμενος ἐκ τῶν ἀκροτήτων τοῦ ἐπιμάχου βιβλίου· ἐγὼ ἀφορμῶμαι ἐκ τῶν θετικῶν στοιχείων αὐτοῦ, ἐπισημαίνων τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰς ἀκρότητας. Πρὸς μίαν δικαιοτέραν κρίσιν θὰ εἶχον νὰ παρατηρήσω εἰς ἀπάντησιν τὰ ἀκόλουθα.

1) Ὁ κ. Δ. ἠκρωτηρίασε κάπως τὰς κριτικάς μου παρατηρήσεις περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ R. Διὰ τοῦτο ἂς μοὶ ἐπιτρέψουν οἱ κριτικοὶ ἀναγνῶσται τοῦ Περιοδικοῦ νὰ τοὺς παρακαλέσω νὰ ἀναγνώσουν ἐκ νέου τὴν σύντομον βιβλιοκρισίαν μου (τεῦχ. Ἰαν. - Φεβρ. 1970, σ. 96 - 7).

2) Διὰ τῆς ἀπομονώσεως ξενιζουσῶν, ὄντως, φράσεων καὶ προτάσεων τοῦ βιβλίου εἶναι εὔκολον νὰ ἀπορρίψη κανεὶς αὐτό. Συνεχίζω νὰ πιστεύω ὅτι τοῦτο παρὰ τὰς ἀκρότητας καὶ τὴν τολμηράν του γλῶσσαν δύναται νὰ κινητοποιήση καὶ ἐνεργοποιήση δημιουργικῶς τὴν σκέψιν μας χάριν μιᾶς ἐκσυγχρονισμένης ὀρθοδόξου θεολογικῆς καὶ ἐκκλ. παρουσίας. Προϋποτίθεται βεβαίως σαφὴς καὶ ἑδραία καὶ ὄχι περιδεὴς ὀρθόδοξος θεολογικὴ συνείδησις.

3) Ὁ R. δὲν γράφει διὰ λογαριασμὸν τῶν Ὀρθοδόξων καὶ δὴ τῶν Ἑλλήνων. Ἀπευθύνεται πρὸς διανοουμένους ἀναγνώστας, πιστοὺς ἢ ἀμφιβάλλοντας, πάντως ἀναζητοῦντας «στερεὰν τροφήν». Τοιοῦτοι ἀναγνῶσται ὑπάρχουν καὶ εἰς τὸν τόπον μας πάρα πολλοί. Φρονῶ ὅτι ἀντὶ νὰ φοβώμεθα καὶ πανικοβαλλώμεθα διὰ τυχὸν βλάβην καὶ σύγχυσιν εἰς τὴν «ἁγίαν πνευματικὴν ἀτμόσφαιραν τῆς Ὀρθοδοξίας μας», μᾶλλον θὰ ἔπρεπε νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι διὰ πειστικὰς ἀπαντήσεις πρὸς ἀποροῦντας ἀνθρώπους, ὅπως εἶναι οἱ ἀναγνῶσται τοῦ βιβλίου τοῦ R. Κάπως ἔχομεν ἀπομάθει τὴν τέχνην τοῦ ἀκούειν καὶ τοῦ γνησίου διαλόγου.

4) Ὑπερβάλλει μᾶλλον ὁ κ. Δ. γράφων ὅτι τὸ βιβλίον «ἐκλόνισε πολλὰς συνειδήσεις». Ἀπεναντίας δύναμαι νὰ πληροφορήσω ὑπευθύνως ὅτι εἰς πλείστους ὅσους ἐδημιούργησεν ἀνακούφισιν καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐβοήθησε νὰ ἀντιμετωπίσουν μὲ σοβαρότητα τὰ ζητήματα τῆς χριστ. πίστεως. Ηὔξησε βεβαίως καὶ τὰ ἐρωτήματα.

5) Δὲν δύναμαι νὰ συμφωνήσω μετὰ τοῦ κ. Δ. ὅτι ὁ R. μὲ τὰς τολμηράς του ἰδέας ἀπορρίπτει «πλείστας ὅσας θεμελιώδεις χριστ. ἀληθείας». Ὁ R. μὲ γνῶσιν, ἐπίγνωσιν, εὐθύνην ἀλλὰ καὶ τόλμην ἐξέφρασε τὸν σκεπτικισμόν του διὰ τὴν γλῶσσαν καὶ ὡρισμένα σχήματα καὶ μορφὰς τῆς παρα-

δεδεγμένης πίστεως (τῆς Δύσεως κατ' ἀρχήν), μὲ σκοπὸν νὰ κάμη αὐτὴν ἀξιόπιστον εἰς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον. Ὁ R. δὲν δημιουργεῖ πίστιν· προσπαθεῖ ὅμως νὰ ἄρη περιττὰ - κατὰ τὴν κρίσιν του - ἐμπόδια, ὥστε νὰ μείνη ἀνοικτὸς ὁ δρόμος διὰ νὰ συντελεσθῇ ἐνδεχομένως τὸ μυστήριον τῆς πίστεως εἰς ἀναζητοῦντας ἢ κλονιζομένους ἀνθρώπους. Παλαιότερον εἶχον τὸ ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῆς κριτικῆς καὶ ἀμφισβητήσεως μὴ ζωντανῶν μορφῶν χριστ. καὶ ἐκκλ. σκέψεως καὶ ζωῆς σχεδὸν μόνον οἱ ἄθεοι. Σήμερον ἀσκοῦν τὸ ἔργον τοῦτο καὶ οἱ ἴδιοι οἱ θεολόγοι, προτοῦ εὑρεθοῦν πρὸ ἀνεκδιηγήτων ἐρειπίων. Ἄλλο εἶναι βεβαίως τὸ ζήτημα, ἂν ἐν τῇ προσπαθείᾳ των ἑρμηνεύουν ὀρθῶς τὴν κρίσιν καὶ τὴν πίστιν, καὶ ἂν ὅ,τι προτείνουν εἶναι τὸ καλύτερον. Αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει νὰ συζητηθῇ, ὄχι νὰ ἀπορριφθῇ ἐκ τῶν προτέρων.

6) Δὲν ἰσχυρίσθην ὅτι ἡ Χριστολογία τοῦ R. εἶναι ἀποδεκτή, ἀλλ' ὅτι ὁ R. «ἀνοίγει ἐνδιαφέρουσαν συζήτησιν διὰ μίαν ζῶσαν Χριστολογίαν».

7) Ἀνέκαθεν ἡ Δύσις χωλαίνει ἐν σχέσει πρὸς ἡμᾶς εἰς τὸ ἀναστάσιμον στοιχεῖον - ὄχι εἰς τὴν πίστιν εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου! - καὶ εἰς τὴν Πνευματολογίαν. Ὁ R. δὲν ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν. Πάντως περὶ τὰ θέματα τῆς Ἀναστάσεως, τῶν Ἐσχάτων, ὡς καὶ περὶ Ἐκκλησίας ἠσχολήθη οὗτος εἰς προηγουμένας του μελέτας· (Resurection in the New Testament, in : The Interpreter's Dictionary of the Bible, 1962· In the End, God . . . , 1950· Jesus and His Coming, 1960· The Body, 1952· On Being the Church in the World, 1960).

8) Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς «ἀπομυθεύσεως» τὸν λόγον ἔχουν οἱ ἑρμηνευταί. Τὰ περὶ «μύθου τῶν Χριστουγέννων» (ἀνάγνωθι «διηγήσεως τῶν Χριστουγέννων») οὐδόλως μειώνουν τὴν ἔντασιν τοῦ δόγματος τῆς ἐνανθρωπήσεως παρὰ R. Ὁ ὅρος «μύθος» εἰς τοὺς Δυτικοὺς δὲν ἔχει τὴν παρ' ἡμῖν ἔννοιαν. Ἐπίσης ὁ κριτικὸς ἀναγνώστης δέον νὰ γνωρίζῃ ὅτι ὁ R., ὡς καὶ οἱ εἰς οὓς στηρίζεται οὗτος, διακρίνουν μεταξὺ Εὐαγγελίου καὶ «θρησκείας», μεταξὺ ζώσης χριστ. πίστεως καὶ «χριστιανισμοῦ».

9) Μὲ τὸ νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ κόσμος «ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται» (Α' Ἰω. α' 19) δὲν ἐξωφλήσαμεν τὸ χρέος μας πρὸς αὐτόν. Διατὶ τόση ἐχθρότης; Δὲν εἶναι ὁ κόσμος αὐτὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ὅλης θείας Οἰκονομίας, ὡς καὶ ὁ στίβος τῆς Ἐκκλησίας;

10) Ὁ R. εἶναι Ἀγγλικανὸς (ἐπίσκοπος καὶ καθηγητὴς θεολογίας) καὶ ὄχι Ὀρθόδοξος, αἱ δὲ ἀπόψεις του εἰς ἀρκετὰ σημεῖα εἶναι διάφοροι τῶν ὀρθοδόξων, εἴς τινα δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπαράδεκτοι. Εἶναι δικαίωμα τοῦ κ. Δ. νὰ θεωρῇ ὡς ἐκ τούτου ὡς «πλήρως ἀπορριπτέον» τὸ βιβλίον τοῦ R. - θετικὰ στοιχεῖα δὲν εὗρεν ὁ κ. Δ.; Οἱ ἰσχυρισμοί του ὅμως ὅτι αἱ θεωρίαι καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ R. εἶναι «ἀνθρωπιστικὸς πανθεϊσμὸς» ἢ «χριστ. ἀθεϊσμός», ὅτι ὁ R. «δὲν πιστεύει εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν», «οὔτε εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου καὶ τὸ ἀπολυτρωτικόν του ἔργον», ὅτι «δὲν δέχεται προσωπικὸν Θεόν», ὅτι τὸ βιβλίον του εἶναι «πρωτοπορειακὸν εἰς ἀπιστίαν καὶ ἀθεΐαν», ὁ δὲ ἴδιος ὁ R. «ἀνεκδιήγητος», μαρτυροῦν πολλὴν προκατάληψιν, παρανόησιν καὶ αὐθαιρεσίαν κρίσεως. Ἂς παρατεθῇ κάτι τοῦ R.: «Οὐδόλως μὲ ἐνδιαφέρει ἐκεῖνος ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος περιγράφεται μὲ οἱασδήποτε ἀορίστους καὶ μὴ προσωπικὰς πανθεϊστικὰς ἐννοίας. Ὁ μόνος Θεός, τοῦ ὁποίου ὡς χριστιανὸς ἔχω ἀνάγκην, εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ, ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου

ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὄχι ὁ Θεὸς τῶν φιλοσόφων, ὁ ὁποῖος ἐπιτρέπει ἁπλῶς καὶ μόνον νὰ τὸν θεώμεθα. Εἶμαι καὶ παραμένω πρωτίστως βιβλικὸς θεολόγος καὶ μάλιστα συντηρητικός... Μὲ ἐνδιαφέρει ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ ὡς δυναμικὴ καὶ προσωπικὴ ἀγάπη, περὶ τῆς ὁποίας μαρτυρεῖ ἡ Γραφὴ» (J. A. T. Robinson, Das Gespräch geht weiter, in: Diskussion zu Bischof Robinsonss 'God ist anders', hrsg. von H. W. Augustin, München 1964, S. 47. Ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ ὑπάρχουν 17 κριτικαὶ τοῦ βιβλίου. Βλ. ἐπίσης The Honest to God Debate, ed. by D.L. Edwards, London 1963).

Γ. Α. Τσανανᾶς

ΛΗΦΘΕΝΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Σπ. Κυριαζοπούλου, Τὸ γεγονὸς τῆς Φιλοσοφίας, Ἀθῆναι 1969, σ. 159.

Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ πολιτικὴ θρησκεία τῆς Ἑλλάδος, Ἰωάννινα 1970, σ. 132.

Δημ. Λ. Σταθοπούλου, Ἰαπωνικὸς Βουδισμός. Ἡ σχολὴ τῆς Ἀμώμου ἢ Καθαρᾶς Χώρας (Jòdo Shû) καὶ ὁ ἱδρυτὴς αὐτῆς Hônen Shônin ἢ Genkû (1133 - 1212). Συμβολὴ εἰς τὴν θρησκειολογικὴν ἔρευναν τοῦ ἑνοθεϊστικοῦ ἀμινταϊσμοῦ (Διδακτορικὴ διατριβή), Ἀθῆναι 1969, σ. 154.

Γεωργίου Ἀν. Καψάνη, Ἡ ποιμαντικὴ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τῶν φυλακιζομένων. Συμβολὴ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν Θεολογίαν καὶ Ψυχολογίαν (Διδακτορικὴ Διατριβή), Ἀθῆναι 1969, σ. 200.

Παναγιώτου Ι. Μπούμη, Οἱ ἐξωκατάκοιλοι ἢ ἐξωκατάκηλοι ἄρχοντες. Προέλευσις καὶ νομοκανονικὴ σημασία τῆς διφυοῦς προσωνυμίας (Διδακτορικὴ Διατριβή), Ἀθῆναι 1969, σ. 179.

Χρήστου Γιανναρᾶ, Τὸ ὀντολογικὸν περιεχόμενον τῆς θεολογικῆς ἐννοίας τοῦ προσώπου (Διδακτορικὴ Διατριβή), Ἀθῆναι 1970, σ. 95.

Σήφη Γ. Κόλλια, Βασίλειος Μ. Βέλλας (1902 - 1969), Ἀθῆναι 1970, σ. 15.

Κων/νου Ἰω. Σακελλάρη, Ὁ ἀνθρωπισμὸς εἰς τὴν ἱστορικὴν συνάντησιν Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ. Ἑρμηνεία τοῦ συγχρόνου ἱστορικοῦ ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ χώρου (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδ. «Θέσεις καὶ Ἰδέαι», συμπεπληρωμένον), Ἀθῆναι 1970.

Ὁ ὅσιος Θεοδόσιος τοῦ Κιέβου. Μτφρ. ἐκ τοῦ Σλαβωνικοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμ. Τιμοθέου, ἐφημερίου τοῦ Ρωσικοῦ Ναοῦ Ἀθηνῶν, Ὠρωπὸς Ἀττικῆς 1970 (ἐκδ. Ἀδελφότητος «Ὁ Παράκλητος»), σ. 123.

Johannes Sp. Kassomenakis, Zeit und Geschichte bei Origenes (Diss.), München 1967, σ. 318.

J. Meyendorff, Le Christ dans la Theology Byzantine, Paris 1969 (Édit du Cerf), σ. 299.

Oecumenica. Annales de Recherche Oecuménique 1969. Publiées par le Centre d' Études Oecuméniques de Strasburg sous la direction de F. W. Kantzenbach et V. Vajta, Paris (Édit. du Cerf), σ. 342

J. Loew, R. Voillaume, Y. Congar, À temps et à contretemps. Retrouver dans l'Eglise le visage de Jésus-Christ, Paris 1969 (Édit. du Cerf), σ. 84.

Vatican II. La charge pastorale des Évêques. Texte, traduction et commentaires, Paris 1969 (Édit. du Cerf), σ. 446.

Mysterium Salutis, t. I/1: Histoire du Salut et Révélation, σ. 308, t. I/2 La Révélation dans l' Écriture et la Tradition, σ. 320, t. 3: L' Église et la transmission de la Révétation, σ. 399, t. 4: La réponse de l' Homme à la Révélation de Dieu, σ. 272, Paris 1969 (Édit. du Cerf).

Liturgie de la Messe, présentée et commentée par les Abbayes de Saint André d' Hantecombe et de Clervaux sous la direction de Thomas Nève, Paris 1969 (Édit. Brepols - Le Centurion), σ. 64.

Instructions Officielles sur les nouveau rites de la Messe, Le Calendrier/Les traductions liturgiqnes, présentées par le C.N.P.L., Paris 1969 (Édit. du Centurion), σ. 212.

Ştefan C. Alexe, Sfintul Niceta de Remesia na şi ecumenicitatea patristica din sacolela IV si V, Bucureşti 1969, σ. 139.

Collection de l'Institut Français d'Athènes, Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique, tom. XXVIII, année Bibliographique 1967: Sciences Humaines I (Philosophie, Questions Religieuses, Enseignement), Athènes 1969, σ. 736.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἐπίσκεψις, Δεκαπενθήμερον Δελτίον Εἰδήσεων, ἔτος 1ον, ἀριθ. 1, 2, 3, (15 Φεβρ., 3 Μαρτ., 17 Μαρτ. 1970). Ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ Ὀρθοδόξου Κέντρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν Γενεύῃ καὶ ἐπιδιώκει νὰ ἐνημερώνῃ τοὺς ἀναγνώστας της περὶ τῆς ζωῆς τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ νὰ βοηθῇ τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν θρησκευτικὴν δημοσιογραφίαν εἰς τὸ δύσκολον ἔργον των.

Προβλήματα Θεολογίας. Καθολικὸν Περιοδικόν, Ἀθῆναι, ἔτος Α' Ἰαν. - Ἀπρίλ. 1970, τεῦχ. 1ον. Συντάσσεται ὑπὸ ὁμάδος Ἰησουϊτῶν μοναχῶν ὑπὸ τὴν δ)νσιν τοῦ Ν. Βαρτανιάν. Περιεχόμενα: H. de Lubac, «Πίστις, Δοξασία, Θρησκεία»· René Marlé, «Ὁ Χριστιανισμὸς ὑπὸ τὴν δοκιμασίαν τῆς ἐκκοσμικεύσεως»· J - M. Gonzalez - Ruiz, «Διὰ μίαν ἀπομύθευσιν τῆς 'κεχωρισμένης ψυχῆς'»· Βιβλιοκρισίαι. Τὸ περιοδικὸν ἐκδίδεται ἀνὰ τετράμηνον. Σελίδες 1ου τεύχ. 64.

Σύναξις Ἐκκλησίας. Δελτίον τῆς ἐνορίας Ἁγ. Παρασκευῆς Ἀττικῆς, ἔτος Β', 1970, τεῦχ. 1ον, σ. 16. Διευθυντὴς καὶ συντάκτης Πρωτοπρ. Ἀντ. Ἀλεβιζόπουλος, Δρ. Φιλ.

Ἡ Φωνὴ τῆς Ἐνορίας. Μηνιαῖον δελτίον ἐνημερώσεως καὶ οἰκοδομῆς ἐνορίας Παναγίας Λαοδηγητρίας (Ζωοδόχου Πηγῆς) Θεσ)νίκης, ἔτος Α', τεῦχ. 1, Ἀπρίλιος 1970.

Ἡ Χριστιανική. Μηνιαία Ἐπιθεώρησις Χριστιανοκοινωνικῶν Ἀρχῶν, ἔτος Α', ἀριθ. φύλ. 1. Ἰδιοκτήτης - Δ)ντὴς Νικ. Στ. Ψαρουδάκης.

Augustinianum, Roma, Ann. IX, Fasc. 3, December 1969.

Bogoslóbie. Περιοδικὸν τῆς Ὀρθοδόξου Θεολογικῆς Σχολῆς Βελιγραδίου, Βελιγράδιον, ἔτος XIII (XXVII), 1969, τεῦχ. 1 καὶ 2 (σερβιστὶ καὶ γερμανιστί).

Eastern Churches Revew. A Journal of Eastern Christendom, Oxford, vol. II, n. 4, Autumn 1969.

Egyházi Krónika. Keleti Orthodox Egyház Folyóirata, Budapest, XIX, 1970 (Jan. Febr.)

Irénikon, Chevetogne (Belgique), Tom. XLII, 1969, No 4.

Le Lien. Bulletin du Patriarchat Grec-Melkite Catholique, Beyrouth (Liban), 34e Année-1969, No 4.

Messager de l'Exarchat du Patriarch Russe en Europe Occidentale, Paris, 17e Année, No 68, Octobre - Décembre 1969.

Orientalia Christiana Periodica, Roma, Vol. XXXV, Fasc. II, 1969.

Ostkirchliche Studien, 18. Band, Dezember 1969, Heft 4.

Proche Orient Chrétien, Jérusalem, Tom. XIX, 1969, Fasc. IV.

St. Vladimir's Theological Quarterly, Crestwood, Tuckahoe, N. Y., Vol., 13, Number 3, 1969.

Unidad Cristiana. Oriente Cristiano, Madrit, XX, No 1, Enero - Marzo 1970.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Ἐκλεγεὶς πρὸ μακροῦ χρόνου διωρίσθη διὰ Β. Δ. καὶ ὡρκίσθη τὴν 25.4.70 ὁ πρωτοπρεσβύτερος κ. Ἰωάννης Ρωμανίδης ὡς τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Ἕδρας τῆς Δογματικῆς καὶ Συμβολικῆς ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης.

